

การรื้อฟื้นและการก่อร่างสร้างตัวของความเป็นคนเดือนตุลาฯ

จาก “นักศึกษาฝ่ายซ้ายผู้พ่ายแพ้” สู่ “คนเดือนตุลาฯ”¹: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งทศวรรษ 1970”²iii3

เข้านี้ผมเพิ่งไปให้วีรชน 14 ตุลา และ 6 ตุลา มา...ปกติสัปดาห์หรือสองสัปดาห์ครั้ง ผมจะซื้อพวงมาลัย 2 พวง ไปให้วีรชนที่กรมอนุสรณ์เหตุการณ์ประชาชนลุกขึ้นสู้เผด็จการ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และ เหตุการณ์ล้อมปราบฆ่าหมู่นักศึกษาประชาชน 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ที่หน้าหอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มาลัยพวงหนึ่งผมจะคล้องมือรูปจำลองวีรชน 14 ตุลา แล้วพนมมือพวงน้อมรำลึกถึง “สิทธิเสรีภาพ”

อีกพวงหนึ่ง ผมจะวางบนกลางแท่นหินอ่อนรำลึกวีรชน 6 ตุลา แล้วพนมมือไหว้พวงน้อมรำลึกถึง “ความเป็นธรรมทางสังคม”

แน่นอน คำว่า “ความเป็นธรรมทางสังคม” เมื่อ 30 ปีก่อนนั้นถูกตีความว่าเท่ากับ “ลัทธิสังคมนิยม” ก่อนวิกฤตทางการเมืองของขบวนการปฏิวัติไทยภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และ วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมสากลในสองทศวรรษต่อมาจะทำให้การตีความนี้ค่อยๆ เลือนหายไป

แต่กระนั้น ความใฝ่ฝันถึง “ความเป็นธรรมทางสังคม” ยังคงดำรงอยู่ⁱⁱⁱ

(เกษียร 2549, 6)⁴

หลังความล้มเหลวในการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ความเดือนตุลาฯ จำนวนมากมายเลิกล้มความตั้งใจในการต่อสู้เพื่อการปฏิวัติ และกลับมาใช้ชีวิตธรรมดาเหมือนคนทั่วไปในสังคม^v ความพยายามต่างๆ ในการรื้อฟื้นขบวนการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายในช่วงต้นหลังออกจากป่าต้องพบกับปัญหา อุปสรรค และไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก^v การรวมตัวกันใหม่ในช่วงทศวรรษ 1980 (พ.ศ. 2523 – 2532) มีลักษณะแบ่งแยก (divisive) และไม่ได้เป็นการรวมตัวเพื่อเป้าหมายทางการเมืองที่ชัดเจนดังเช่นในอดีต (apolitical) แต่เน้นไปที่การรักษาและสานต่อ

¹ เนื่องจากเหตุการณ์ 14 และ 6 ตุลาฯ เกิดขึ้นในเดือนเดียวกัน และมีความเชื่อมโยงกันทั้งในแง่ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในเหตุการณ์และผลที่ตามมาจากเหตุการณ์ทั้งสอง คำเรียก “คนเดือนตุลาฯ” จึงกลายเป็นชื่อสามัญหรือคำเรียกที่คนทั่วไปใช้เรียกคนที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนขบวนการประชาชนหรือเข้าร่วมในทั้งสองเหตุการณ์

² บทความนี้ขอใช้สองระบบควบคู่กัน คือใช้คริสต์ทศวรรษในการระบุช่วงเวลาแห่งยุคสมัยของคนรุ่นนี้ โดย คริสต์ทศวรรษ 1970 คือ ช่วงระหว่าง พ.ศ. 2513-2522 (1980 หมายถึง พ.ศ. 2523-2532 และ 1990 หมายถึง พ.ศ. 2533-2542) และ พุทธศักราช (พ.ศ.) ในการระบุปีเฉพาะ

³ เขียนบทความนี้ไม่ได้เน้นมุ่งโจมตีปัจเจกบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่มีเป้าหมายเพื่อการสร้างบทเรียนทางวิชาการให้เห็นถึง บทเรียนของกระบวนการในการเขียนและการตีความประวัติศาสตร์ใหม่ของการเติบโตของคนกลุ่มสำคัญในเมืองและสังคมไทย ว่าดำเนินไปทั้งในส่วนของรัฐและภาคประชาชน ผู้เขียนขอขอบพระคุณคนเดือนตุลาฯ จำนวนมากมายที่ให้ข้อมูลและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการเข้าใจพัฒนาการของพวกเขาในการกลับมามีบทบาททางการเมือง หากบทวิจารณ์นี้อาจจะทำให้หลายฝ่ายไม่พอใจและมีการเน้นตัวอย่างเฉพาะบางบุคคลที่อาจจะไม่ได้ให้ข้อมูลที่ครบคลุมมากพอทั้งในแง่บุคคลและกระแสความคิด ผู้เขียนต้องขออภัยอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย แต่อยากย้ำว่าผู้เขียนทำงานชิ้นนี้ด้วยจิตคารวะต่อคนรุ่นตุลาฯ ทั้งในฐานะแรงบันดาลใจและผู้ปลุกให้ผู้เขียนมีจิตวิญญาณแห่งการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้น

⁴ เกษียร เตชะพีระ อดีตนักกิจกรรมจากรัฐธรรมศาสตร์ ปัจจุบันกลายเป็นศาสตราจารย์ผู้มีชื่อเสียงด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เครือข่ายเพื่อนเก่า (old boy network)^{vi} จนถึงช่วงต้นทศวรรษ 1990 (พ.ศ. 2533-2542) คนเดือนตุลาฯจำนวนมากขึ้นเริ่มค่อยๆประสบความสำเร็จในการกลับรวมตัวกันอีกครั้งในลักษณะเครือข่ายทางการเมือง พวกเขาสามารถรื้อฟื้นความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์การเมืองในยุคทศวรรษ 1970 (พ.ศ. 2513-2522) และสร้างการยอมรับจากสาธารณะต่อคนรุ่นเขาได้อีกครั้ง^{vii} แต่ในครั้งนั้นไม่ใช่ในฐานะฝ่ายซ้ายผู้พ่ายแพ้แล้ว แต่พวกเขาได้รับการต้อนรับจากสังคมในวงกว้างในฐานะ “คนเดือนตุลา วีรบุรุษประชาธิปไตยแห่งทศวรรษ 1970”^{viii} คนรุ่นนี้จำนวนมากขึ้นเริ่มกลับมามีบทบาทในนาม “คนเดือนตุลาฯ” ซึ่งก็ได้รับการตอบรับอย่างดีโดยสาธารณะและสื่อมวลชน^x จนในปลายทศวรรษ 1990 งานระลึกประวัติศาสตร์ยุค 1970 ของพวกเขาได้รับการปฏิบัติราวกับเป็นวันฉลองประชาธิปไตยแห่งชาติ^x

บทความนี้พยายามตอบคำถามสำคัญสองประการ ในการอธิบายว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวว่าทั้งหมดเกิดขึ้นและพัฒนาตัวได้อย่างไร^{xi} คำถามแรก คือ ทำไมความพยายามในช่วงแรกของคนเดือนตุลาฯในการกลับมารื้อฟื้นและสร้างขบวนการฝ่ายซ้าย ในช่วงทศวรรษ 1980 จึงไม่ประสบความสำเร็จ?^{xii} คำถามที่สอง คือ ทำไมในระยะต่อมาพวกเขาจึงประสบความสำเร็จในการกลับมารวมตัวกัน และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะ ภายใต้อัตลักษณ์ทางการเมืองแบบใหม่ของการเป็น “คนเดือนตุลาฯ: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย”?^{xiii} ตอบต่อคำถามแรกถึงความล้มเหลวในช่วงต้นบทความนี้เสนอการอธิบายผ่าน 3 เหตุผลสำคัญ คือ บรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เป็นมิตรและยังคงคุกคามต่อขบวนการฝ่ายซ้ายในช่วงท้ายก่อนการล่มสลายของ พคท.^{xiv} โครงสร้างเครือข่ายการขบวนการฝ่ายซ้ายที่เคยรวมตัวอย่างหลวมๆ กลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง^{xv} และสุดท้ายคือความขัดแย้งภายในของกลุ่มฝ่ายซ้ายด้วยกันเองที่เริ่มต้นมาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 และดำเนินต่อไปแม้กระทั่งพคท.จะล่มสลายไปแล้วก็ตาม ส่งผลให้พวกเขาไม่สามารถหาข้อสรุปร่วมกันถึงปัญหาในอดีตและทิศทางในอนาคตของขบวนการ^{xvi} สำหรับคำตอบต่อคำถามสำคัญที่สองเกี่ยวกับความสำเร็จในทศวรรษ 1990 คำอธิบายวางอยู่บนปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน 3 เงื่อนไข เงื่อนไขหนึ่ง การขยายของบริบททางการเมืองแบบใหม่ที่เป็นผลลัพธ์จากการสิ้นสุดลงของสงครามเย็น และการล่มสลายของพคท. ที่ทำให้รัฐบาลไทยเลิกมองนักกิจกรรม นักศึกษาในทางฐานะภัยคุกคามทางการเมืองดังเช่นในอดีต^{xvii} นอกจากนี้การเปิดเสรีทางการเมืองตลอดช่วงทศวรรษ 1980, ความสำเร็จของขบวนการมวลชนเพื่อประชาธิปไตยในการต่อต้านการกลับมารื้อฟื้นอำนาจของทหารในการเมืองรัฐสภาในปี พ.ศ. 2535, การเติบโตของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจำนวนมากมาตลอดช่วงทศวรรษ 1990 และ การปฏิรูปการเมืองในช่วงท้ายของทศวรรษ 1990 ต่างช่วยสร้างเงื่อนไขเกื้อหนุนและบรรยากาศทางการเมืองที่เอื้อให้คนเดือนตุลาฯ สามารถรื้อฟื้นกิจกรรมทางการเมืองได้อีกครั้งหนึ่ง^{xviii} เงื่อนไขที่สอง ได้แก่ ความสำเร็จของคนเดือนตุลาฯ ในการก้าวขึ้นไปสู่ตำแหน่งทางการเมืองและสังคมใหม่ๆที่สำคัญ ซึ่งช่วยขยายช่องทางและสถานะภาพในการถ่ายทอดเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารสู่สาธารณะ และเสริมสร้างการยอมรับอัตลักษณ์ใหม่ของพวกเขาในหมู่ชนชั้นนำและชนชั้นกลาง^{xix} ประการสุดท้าย ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สุด คือ ความสำเร็จในการสร้างประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้ายของพวกเขาใหม่ในลักษณะที่กว้างขวางและครอบคลุม (broad and inclusive) ประกอบกับ การนำเสนอประวัติศาสตร์

เหตุการณ์ 14 และ 6 ตุลาคม ฉบับประชาธิปไตย, การเลือกหยิบใช้ภาพลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของฝ่ายซ้ายในมุมมองที่สังคมยอมรับได้, และการสร้างความเป็นสถาบัน (institutionalising) ให้กับ “ความเป็นคนเดือนตุลาฯ (Octoberism)” ผ่านการรื้อสร้างประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย^{xx}

1. ความล้มเหลวในช่วงแรกของขบวนการนักศึกษาในการรื้อฟื้นขบวนการฝ่ายซ้ายหลังป่าแตก^{xxi}

ในช่วงกลางทศวรรษ 1980 คนเดือนตุลาฯจำนวนมากเริ่มทยอยกลับสู่เมืองจากสงครามปลดแอกร่วมกับพคท. พวกเขาส่วนใหญ่ปฏิบัติสิ่งที่กลับเข้าร่วมกิจกรรมใดๆที่เกี่ยวข้องกับขบวนการฝ่ายซ้ายและพยายามปิดบังภูมิหลังความเป็นซ้ายของตนเอง สำหรับคนที่ยังคงมีความหวังในการทำงานให้กับขบวนการฝ่ายซ้ายต่อกลับไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งในการเชื่อมต่อกับพคท. การชักชวนอดีตสหยาทั้งหลายกลับมาเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ หรือแม้กระทั่งการเยียวยาลดความขัดแย้งในหมู่นิสิตนักศึกษาฝ่ายซ้ายด้วยกันเอง^{xxii}

ในการเมืองระดับโลกสงครามเย็นยังคงดำเนินอยู่ในช่วงเวลานั้น ถึงแม้ว่าจะมีกระบวนการในการถดถอย (rollback) การแทรกแซงการทหารโดยตรงของกองทัพสหรัฐฯในสงครามเวียดนามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เนื่องจากความล้มเหลวทางการทหาร ปัญหาความอ่อนแอของเศรษฐกิจ และการเติบโตอย่างกว้างขวางของขบวนการต่อต้านสงครามภายในประเทศ แต่สหรัฐฯยังคงพยายามรื้อฟื้นบทบาทและกอบกู้ความชอบธรรมของตนเอง และผลักดันให้ทั้งโลกและภูมิภาคอินโดจีนเข้าสู่ “สงครามเย็นยุค 2” (พ.ศ. 2522-2528)^{xxiii} ในขณะที่สงครามเย็นยุคแรก (พ.ศ. 2489-2522) ให้ความสำคัญกับความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างโลกเสรีและโลกสังคมนิยม สงครามเย็นยุคที่ 2 กลายเป็นการเผชิญหน้าและต่อสู้เพื่ออำนาจระหว่าง สหรัฐฯกับสหภาพโซเวียต ในการมีอิทธิพลเหนือประเทศโลกที่สาม เห็นได้จากการที่งบประมาณด้านการทหารของสหรัฐฯที่ขยายตัวเป็นอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2524 ถึงปี 2529^{xxiv} ในขณะที่สหภาพโซเวียตให้การสนับสนุนเวียดนามในการรุกรานและเข้ายึดครองเขมร ในปี พ.ศ. 2521 สหรัฐอเมริกาหนุนหลังขบวนการกบฏต่างๆที่ต่อต้านรัฐบาลที่ได้รับการสนับสนุนโดยสหภาพโซเวียตตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-เขมร รวมทั้งพัฒนาความสัมพันธ์ทางการทูตที่ใกล้ชิดขึ้นกับรัฐบาลจีน^{xxv} ส่วนรัฐบาลไทยก็มีการปรับเปลี่ยนนโยบายทางการทูตที่ความสมดุลมากขึ้น (balanced diplomacy) โดยกลับไปสร้างและกระตุ้นให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลจีน (Buszynski 1982; Halliday 1984)^{xxvi} ภายใต้อำนาจระดับใหม่นี้ พรรคคอมมิวนิสต์จีนตัดการสนับสนุนให้กับพรรคคอมมิวนิสต์ไทยอย่างถาวร แต่อย่างไรก็ดีประเทศไทยยังคงมีสถานะเป็นรัฐแนวหน้า หรือรัฐกันชนในสงครามเย็นระลอกใหม่ ภายใต้อำนาจการณณ์เช่นนี้ รัฐไทยยังคงจับตามองการเคลื่อนไหวของนักศึกษาฝ่ายซ้ายหลังจากที่พวกเขาออกจากป่าสู่เมือง ซึ่งนี่ทำให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอุปสรรคต่อการกลับมาสานต่อกิจกรรมทางการเมืองของพวกเขาในช่วงต้นของการกลับมา^{xxvii}

ถึงแม้ว่าเงื่อนไขทางการเมืองภายในประเทศจะผ่อนคลายลงอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับยุคทศวรรษ 1970 แต่บทบาทของทหารและกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่เคยมีบทบาทในช่วงปลายทศวรรษ 1970 ยังคงมีบทบาทสำคัญทางการเมือง

ในช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบในช่วงทศวรรษ 1980 และนี่เป็นอุปสรรคอีกประการที่จำกัดโอกาสต่อต้านกิจกรรมฝ่ายซ้ายในการกลับมามีบทบาททางการเมือง^{xxviii} ในปีพ.ศ. 2520 รัฐบาลขวาจัดของนายกรัฐมนตรีนานินทร์ กฤษวิเชียร (พ.ศ. 2519-2520) ถูกบังคับให้ก้าวลงจากอำนาจโดยการรัฐประหาร จากนั้นรัฐบาลพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ. 2520-2523) และ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) ซึ่งมีลักษณะที่ประนีประนอมมากกว่าโดยเปรียบเทียบ เข้ามาแทนที่^{xxix} ภายใต้แรงกดดันของปีกที่สนับสนุนพวกเขา เช่น กลุ่มทหารหนุ่ม (Young Turks) ซึ่งเป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ทหารระดับกลางในกรณีของเกรียงศักดิ์ และ กลุ่มทหารประชาธิปไตย (Democratic Soldiers) ในกรณีเปรม ส่งผลให้ทั้งสองรัฐบาลผลักดันนโยบายที่มีลักษณะประนีประนอมมากขึ้น เช่น การใช้หลัก “การเมืองนำการทหาร” ในการต่อสู้กับการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และนโยบาย 66/23 ซึ่งนิรโทษกรรมให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์^{xxx} แต่อย่างไรก็ตามพลังของกลุ่มอนุรักษ์นิยมภายในสายทหารและสายนิยมเจ้ายังคงมีบทบาทนำ เปรมยังคงเข้าหาทหารชั้นผู้ใหญ่และกลุ่มอนุรักษ์นิยม และยังคงแสดงตนต่อสาธารณะในฐานะผู้จงรักภักดีและสนับสนุนสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นนัยว่านโยบายต่างๆของรัฐบาลได้รับการอนุมัติจากในวัง^{xxxi} ในช่วงต้นทศวรรษ 1980 กลุ่มการเมืองที่มีลักษณะประนีประนอม โดยเฉพาะกลุ่มทหารหนุ่มถูกผลักไปอยู่ชายขอบของอำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังความล้มเหลวในการรัฐประหารของพวกเขาในปีพ.ศ. 2524 เพื่อต่อกรกับสิ่งที่พวกเขามองว่าเป็นการแทรกแซงทางการเมืองของกลุ่มขวาจัดในรัฐบาลเปรม^{xxxii} และไม่นานหลังจากออกนโยบายนิรโทษกรรม รัฐบาลเปรมได้จัดเตรียมร่างกฎหมายใหม่เพื่อสานต่อบทบาททางการเมืองของทหารในรัฐสภา โดยเปิดช่องให้มีนายกที่ไม่ต้องมาจากการเลือกตั้งและวุฒิสมาชิกที่มาจากแต่งตั้ง และกติกากำหนดที่เอื้อประโยชน์ให้กับทหารในการเข้าสู่การเมือง (เฉลิมเกียรติ 2535, 75-99; Chai-anan 1982, 22-65; Pasuk and Baker 2002, 330-349; Surachai 1982)^{xxxiii}

เสรีภาพของสื่อมวลชนและกิจกรรมทางการเมืองยังคงถูกจำกัดตลอดทศวรรษ 1980 โดยหลังปี พ.ศ. 2519 รัฐบาลให้เพิ่มอำนาจกับกระทรวงมหาดไทยในการใช้ ประกาศของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 หรือ ปร.42 ในการตรวจสอบการทำงานของสื่ออย่างใกล้ชิด และการบังคับใช้มาตรการรุนแรงมากมายในการขัดขวางการทำงานและข่มขู่สื่อมวลชนที่ขอบวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล^{xxxiv} ระหว่างปี พ.ศ. 2522 ถึง 2527 นักหนังสือพิมพ์กว่า 47 คนถูกลอบสังหาร และในหลายคดีที่มีตำรวจเข้าไปเกี่ยวข้องกับกาตายของคนเหล่านี้^{xxxv} ในด้านกิจกรรม ถึงแม้ว่าจะมีการอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้ แต่สมาชิกรุ่นใหม่ของพคท.ยังคงถูกจับกุมอย่างต่อเนื่อง แม้แต่ในปลายทศวรรษ 1980 ราวกับเป็นการส่งสัญญาณเตือนไม่ให้อดีตคอมมิวนิสต์ว่ารัฐบาลยังคงจับตามองและมีนโยบายที่แข็งกร้าวกับพวกเขา (Chai-anan 1982, 136-137; Pasuk and Baker 2002, 331 and 388-389)^{xxxvi}

คนเดือนตุลาส่วนใหญ่มองเงื่อนไขทางการเมืองที่กล่าวมาในข้างต้นว่าการเมืองอยู่ในกระแสต่ำยังไม่เหมาะสมสำหรับการรื้อฟื้นการต่อสู้เพื่อการปฏิวัติ พวกเขาจึงหยุดกิจกรรมทางการเมืองเป็นการชั่วคราวในขั้นต้นซึ่งต่อมากลายเป็นการหยุดอย่างถาวร และพยายามทำตัวไม่ให้เป็นจุดสนใจในทางการเมือง^{xxxvii} หลายคนที่ยังเริ่มงานในองค์การเอกชน และ

เริ่มสร้างครอบครัว พอใจที่จะแยกชีวิตในปัจจุบันออกจากกิจกรรมทางการเมืองของฝ่ายซ้าย พวกเขากังวลว่าประวัติความเป็นซ้ายจะส่งผลกระทบต่ออนาคตทางการเมืองและชีวิตครอบครัว^{xxxviii} ตัวอย่างเช่น วิภา ดามณี อดีตนักกิจกรรมจากคณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งต่อมากลายเป็นนักการตลาดและผู้บริหารงานโฆษณาที่ประสบความสำเร็จ หลังออกจากป่าเธอพยายามปิดบังอัตลักษณ์ความเป็นฝ่ายซ้าย เธอสมัครงานโดยการทำประวัติชีวิต (CV) ปลอมที่หลีกเลี่ยงที่จะบอกถึงวันเวลาที่เธอใช้ไปในป่า^{xxxix} เธอเล่าว่าเวลาไปร่วมกิจกรรมสังสรรค์กับกลุ่ม “เพื่อนจุฬาฯ” เพื่อนนักกิจกรรมฝ่ายซ้ายจากรั้วจุฬาฯ คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับความยุ่งยากในการอธิบายภูมิหลังของเครือข่ายฝ่ายซ้ายให้กับสามีหรือภรรยาของพวกเขา หลายต่อหลายคนจึงเลือกที่จะโกหกต่อครอบครัวเวลามาเข้าร่วมกิจกรรมในลักษณะนี้^{xi} (สัมภาษณ์วิภา ดามณี โดยผู้เขียน 28 มกราคม 2550 กรุงเทพฯ)

นอกเหนือจากบรรยากาศทางการเมืองที่ไม่เอื้อหนุนแล้ว ปัญหาเรื่องโครงสร้างเครือข่ายการทำงานที่ถูกสร้างและทำงานแบบหลวมๆ และขาดการเตรียมแผนการทำงานในเมืองหลังจากแนวทางการปฏิวัติในชนบทล้มเหลว^{xii} โดยก่อนเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โครงสร้างองค์การและเครือข่ายการทำงานของนิสิตนักศึกษาฝ่ายซ้ายถูกพัฒนาขึ้นในลักษณะเครือข่ายของการรวมตัวจัดตั้งของคนกลุ่มเล็กๆ ลักษณะเซลล์แบบปิดลับแม้แต่สำหรับสมาชิกนักกิจกรรมด้วยกันเองนอกกลุ่ม การเชื่อมโยงระหว่างเซลล์และเครือข่ายอื่น ๆ มีลักษณะหลวมๆ ระหว่าง กลุ่มกิจกรรมชมรมมหาวิทยาลัย คณะ โรงเรียน และกลุ่มงานเฉพาะด้าน^{xiii} แม้แต่ในช่วงเวลาที่พวกเขาเข้าไปทำงานร่วมกับ พคท. ในป่า พวกเขาถูกแยกและอยู่อย่างกระจัดกระจายในพื้นที่ที่ห่างไกลกัน ตามหน้าที่และเขตงานในฐานะปฏิบัติงานของการปฏิวัติ ดังนั้นเมื่อพคท. ล่มสลาย พวกเขาไม่ได้มีการเตรียมตัวในการสร้างโครงสร้างที่เป็นเรื่องเป็นราวและเข้มแข็งพอที่จะสานงานต่อในเมือง ซึ่งนี่เป็นหนึ่งในอุปสรรคที่สำคัญมากในการกลับมารวมตัวกันและฟื้นฟูการทำงานของกลุ่มคนเดือนตุลาฯ^{xiiii}

เมื่ออดีตนักศึกษาจำนวนมากมายังยังคงต้องการและพยายามที่จะสานต่อการทำงานปฏิวัติในเมืองหลังจากกลับจากเขตงานในชนบท^{xv} แต่เมื่อกลับสู่เมือง พวกเขากลับถูกตัดขาดจากพคท. และเพื่อนฝูงเก่าๆ^{xvi} ตัวอย่างเช่น สมชัย ภัทรธนานันท์⁵ ผู้ซึ่งอยู่ในเขตงานจนช่วงท้ายๆ ก่อนพคท. ล่มสลาย ถึงแม้ว่าจะไม่เห็นด้วยกับยุทธศาสตร์และอุดมการณ์บางอย่าง แต่สมชัยออกจากป่าและจากพรรคด้วยความรู้สึกที่ดีและเคารพต่อสมาชิกพคท. ในเขตงาน^{xvii} เมื่อเขากลับบ้านไม่มีสมาชิกของพคท. ติดต่อกลับมาหาเขาอีกเลยในช่วงที่เขาต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในกรุงเทพฯ เขากล่าวว่าเขาไม่ได้ถอดใจจากพคท. แต่เป็นพคท. ที่เลิกสนใจเขา^{xviii} (สัมภาษณ์สมชัย ภัทรธนานันท์ โดยผู้เขียน 29 มีนาคม 2550 มหาสารคาม) ไม่ต่างกับ เลิศ เอดิสัน (นามสมมุติ) นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเคยทำงานเป็นช่างเทคนิคคนสำคัญให้กับพคท. ในภาคเหนือ เขาถูกส่งกลับเข้าเมืองเมื่อเขตงานเดิมถูกทำลาย อย่างไรก็ตามเขายังมีความหวังอย่างเต็มเปี่ยมต่อการกลับไปดำเนินภารกิจในการปฏิวัติต่อไปให้สำเร็จ ทางพรรคฯ มีคำสั่งให้เขารออยู่ในเมืองจนกว่าจะมีคนติดต่อไปเพื่อส่งไป

⁵ สมชัย ภัทรธนานันท์ อดีตนักกิจกรรมจากรั้วรามคำแหง ไม่นานมานี้เขาได้ดำรงตำแหน่งคณบดี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ยังเขตงานใหม่ แต่หลังจากที่รอไปหนึ่งปีที่เชียงใหม่ 'ไม่มีใครติดต่อเขา' ดังนั้นเขาจึงกลับบ้านที่จังหวัดราชบุรี และไม่ได้รับการติดต่อจากใครในพรรคอีกเลย^{xviii} (สัมภาษณ์เลิศ เอติสัน โดยผู้เขียน 7 กุมภาพันธ์ 2550 กรุงเทพฯ) อีกกรณีคือ พรรณรงค์ พัฒนะบุญไพบูรณ์ และสุทธิศักดิ์ ปวาริสันต์ นักศึกษาแพทย์และเทคนิคการแพทย์ ผู้ซึ่งใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเข้าอบรมโรงเรียนการแพทย์หลายแห่งในเมืองจีน^{xlix} เขาและเพื่อนอีกหลายคนที่ถูกส่งไปอยู่เมืองจีนตั้งแต่ช่วงแรกๆ ไม่สามารถติดต่อกับเพื่อนๆ นักศึกษาฝ่ายซ้ายในอดีตได้เนื่องจากแต่ละคนถูกส่งตัวกลับในช่วงเวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน และสุดท้ายเขาก็ไม่สามารถติดต่อกับใครในพท.ได้อีก^l (สัมภาษณ์ พรรณรงค์ พัฒนะบุญไพบูรณ์ และสุทธิศักดิ์ ปวาริสันต์ โดยผู้เขียน 7 มีนาคม 2550 และ 13 ธันวาคม 2549 กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ตามลำดับ)

สำหรับคนที่ยังสามารถติดต่อกับเพื่อนนักศึกษาด้วยกันได้และพยายามที่จะฟื้นฟูกิจกรรมของขบวนการปฏิวัติ ก็ต้องพบกับความยากลำบากในการชักจูงให้เพื่อนๆ กลับมาต่อสู้อีกครั้ง และการไกลเกลี่ยความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ของนิสิตนักศึกษาด้วยกัน^{li} วรวิ เฝ้าเหลืองทอง และ จริยา สอนปาน ผู้ซึ่งเคยเข้าร่วมกับพท. ในฐานะนักศึกษารวมศาสตร์และนักเรียนมัธยมปลาย ประสบปัญหาในการพยายามจัดการกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนระหว่างคนกลุ่มเล็กๆ จากเขตงานหรือสายบังคับบัญชาเดียวกัน^{lii} เขตงานของพัชรีย์อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกลมากซึ่งทำให้เธอค่อยข้างอยู่แยกจากนักศึกษากลุ่มอื่นๆ และไม่ได้รับรู้ถึงปัญหาความขัดแย้งภายในและภาวะความเสื่อมถอยของพท.^{liii} การทำงานในเขตงานของเธอค่อนข้างราบรื่น การทำงานมวชนกับพี่น้องสหยาชวมังก็ก้าวหน้า แต่เนื่องจากสามีของเธอป่วยหนักและต้องเข้ามารักษาตัวในโรงพยาบาลในเมือง เธอจึงจำเป็นต้องกลับกรุงเทพฯ เธอกลับบ้านพร้อมกับความตั้งใจมั่นที่จะสานต่อกับงานขบวนการฝ่ายซ้ายในเมือง แต่เธอก็ต้องพบกับความผิดหวัง สหายนำในสายงานของเธอเลิกหันหลังให้กับงานปฏิวัติและกลับไปใช้ชีวิตปกติในเมือง แทนที่จะให้การสนับสนุนความพยายามของเธอ^{liv} ในทำนองเดียวกัน จริยา พบว่าการประชุมระหว่างเพื่อนฝูงที่เคยอยู่ในเขตงานเดียวกันมักจบลงโดยไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่าจะดำเนินงานต่อไปอย่างไรในอนาคต คนส่วนใหญ่ค่อยถอยห่างจากแวดวงนักกิจกรรมและกลับไปใช้ชีวิตแบบปกติ^{lv} (สัมภาษณ์จริยา สอนปาน และ วรวิ เฝ้าเหลืองทอง โดยผู้เขียน 24 กุมภาพันธ์ และ 18 มกราคม 2556 2550 กรุงเทพฯ)

อุปสรรคสำคัญประการที่สามในการกลับมาสร้างขบวนการฝ่ายซ้าย คือ ความขัดแย้งที่เกินจะเยียวยา ซึ่งก่อตัวจากความเห็นที่แตกต่างกันของนักศึกษากลุ่มต่างๆ ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 และรุนแรงขึ้นเนื่องจากความแตกต่างของประสบการณ์การต่อสู้ในป่าเขา ความขัดแย้งกับ พท. และปัญหาที่แต่ละคนต้องเผชิญหลังจากออกจากป่า^{lvi}

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่างคน 14 ตุลาคม และคน 6 ตุลาคม^{lvii} ที่ก่อตัวและดำเนินมาตั้งแต่ก่อนเข้าป่า และระหว่างการทำงานร่วมกับ พท. ได้ทิ้งความแตกแยกระหว่างกลุ่มต่างๆ และสร้างความไม่เชื่อใจระหว่างกันของคนเดือน

⁶ ผู้เขียนตระหนักดีว่าการแบ่งแยกรุ่นคนเดือนตุลาฯ ระหว่าง 14 และ 6 ตุลาคม ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายความหลากหลายของคนในแต่ละรุ่นในระดับปัจเจกบุคคล และอาจทำให้เกิดการอธิบายแบบเหมารวม เพราะแท้จริงภายในของคนทั้งสอง

ตุลา^{vi} คนรุ่น 14 ตุลาฯ คือกลุ่มนักศึกษาที่ตื่นตัวและเติบโตทางการเมืองในช่วงต้นทศวรรษ 1970 พวกเขาเรียนรู้ทางการเมืองและเริ่มถูกทำให้เป็นฝ่ายซ้ายมากขึ้น (radicalise) ผ่านอุดมการณ์ที่หลากหลาย ตั้งแต่ เสรีนิยมแบบอนุรักษนิยม (Conservative Liberalism) ซ้ายใหม่ ไปจนถึง สังคมนิยมประชาธิปไตย พวกเขาคือกลุ่มคนที่มีบทบาทนำในความสำเร็จของขบวนการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516^{vii} และกลายเป็นพลังทางการเมืองที่โดดเด่นมากในเวลาต่อมา^{ix} (เกษียร 2539, 70-74; ถนนหนังสือ 2528, 38-42; สัมภาษณ์พิรุณ ฉัตรวนิชกุล, ชีพ และจริยา สนวนปาน โดยผู้เขียน 2 กุมภาพันธ์, 21 มีนาคม และ 24 กุมภาพันธ์ 2550 ตามลำดับ กรุงเทพฯ) ในขณะที่คนรุ่น 6 ตุลาฯ คือ กลุ่มคนที่เรียนรู้และเติบโตทางการเมืองหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ มีการจัดตั้งและเรียนรู้ทางการเมืองที่ใกล้ชิดกับ พคท.มากกว่าคนรุ่น 14 ตุลาฯ⁷ โดยเปรียบเทียบถึงแม้ว่าความใกล้ชิดยังมีลักษณะแบบ “ความสัมพันธ์แบบทางไกล (long distance relationships)” พวกเขาเรียนรู้ทางอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายผ่านอุดมการณ์ซ้ายแบบเหมา (Maoism) เป็นหลัก พวกเขาโจมตีคนรุ่น 14 ตุลาฯว่าเป็น “กระฎุมพีน้อย (petit bourgeois)” และ “พวกปฏิกริยา (reactionary)” ในทางกลับกันคนรุ่น 14 ตุลาฯ วิเคราะห์ว่าคน 6 ตุลาฯ คือ เป็นพวกกองทัพพิทักษ์แดง (Red Guard) และตามเหมาสุดขั้ว (extreme Maoists) ความขัดแย้งระหว่างทั้งสองรุ่นนี้เริ่มต้นตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และดำเนินต่อไปแม้กระทั่งในช่วงที่พวกเขาเข้าร่วมกับพคท.ด้วยกันในปี (รายละเอียดเพิ่มเติมพัฒนาการและความขัดแย้งของคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาฯในยุค 1970 ใน Kanokrat 2012, บทที่ 2)^{ix}

รุ่นมีธรรมชาติที่แตกต่างหลากหลายและบ่อยครั้งขัดแย้งต่อสู้อัน มีคนจำนวนมากในทั้งสองรุ่นที่ผ่านประสบการณ์ทางอุดมการณ์และการจัดตั้งที่แตกต่างจากการแบ่งกลุ่มในลักษณะนี้ แต่อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้เลือกใช้กรอบการอธิบายดังกล่าวเพื่อการสร้างแบบแผนตั้งต้นเพื่อการถกเถียงต่อไปในอนาคต ว่าอาจมีการแบ่งกลุ่มคนเดือนตุลาฯได้อีกหลากหลายแบบ ในการสร้างความเข้าใจภาพอันหลากหลายของคนรุ่นนี้ (รายละเอียดเพิ่มเติมภาพความหลักหลายและธรรมชาติของคนเดือนตุลาฯ ในช่วงทศวรรษ 1970 ใน Kanokrat 2012, บทที่ 2)

⁷ ในปัจจุบันการถกเถียงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง พคท. และนิสิตนักศึกษา ในช่วงทศวรรษ 1970-1980 ยังไม่เป็นที่สิ้นสุดต่อใจที่ยังว่า ใครนำใคร? พคท.มีอิทธิพลในด้านการจัดตั้งและในเชิงอุดมการณ์ที่มีต่อขบวนการนักศึกษาเล็กน้อยเพียงใด? ในด้านการจัดตั้ง จากการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลพบว่า กลุ่มที่ได้รับการนิยามและนิยามตนเองว่าเป็น “ตัวปิด” ซึ่งหมายถึง กลุ่มที่เชื่อว่าตนเองมีความใกล้ชิดกับสายจัดตั้งของพคท. หรือ ทำงานเพื่อพรรคฯโดยตรงแต่ไม่เปิดเผยตัว มักมีแนวโน้มที่จะตีความว่าพคท.มีอิทธิพลกับนักศึกษามากกว่ากลุ่มที่เป็น “ตัวเปิด” หรือ คนที่เป็นแกนนำขบวนการนักศึกษา แต่ที่เชื่อว่าตนเองทำกิจกรรมโดยเป็นอิสระจากพรรคฯ ในขณะที่กลุ่มตัวปิดเถียงกลับว่าถึงพวกตัวเปิดจะไม่ได้มีสัมพันธ์กับพคท. โดยตรง แต่ผู้ที่ทำงานสนับสนุนและรายล้อมพวกเขาอยู่นั้นล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่ทำงานประสานกับพคท. นอกจากนี้ในด้านการอุดมการณ์ยังคงมีข้อถกเถียงถึงระดับอิทธิพลที่แท้จริงของอุดมการณ์เหมาอิสต์ผ่านพคท.ที่มีต่อคนเดือนตุลาฯ จากการสัมภาษณ์คนจำนวนมากให้เวลากับการทำกิจกรรมใช้แรงงานว่าการศึกษาและถกเถียงในเชิงทฤษฎีทั้งช่วงก่อนและระหว่างเข้าป่า (รายละเอียดเพิ่มเติมใน Kanokrat 2012, บทที่ 2) ในด้านหนึ่งของสุธาชัย (ใจ, สุธาชัย และคณะ 2544) ให้ภาพความคึกคักของการขยายตัวของอุดมการณ์เหมาอิสต์ผ่านนิทรรศการและการเติบโตของสิ่งพิมพ์ในช่วงหลัง 14 ตุลาฯ ในอีกด้านคือภาพความเข้าใจทางทฤษฎีของคนเดือนตุลาฯที่มีต่ออุดมการณ์ผ่านซ้ายแบบเหมาอิสต์อยู่ในระดับต่ำ เช่น ธงชัยอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวว่าเป็น ขบวนการเหมาของคนที่อายุ 18-20 ปี คนบางส่วนไม่เคยอ่านงานเขียนแบบเหมาเลยด้วยซ้ำ (สัมภาษณ์ ธงชัย วินิจจะกุล โดยผู้เขียน 29 กรกฎาคม 2556 กรุงเทพฯ)

ยิ่งไปกว่านั้น ความขัดแย้งที่รุนแรงกับพรรค.และชีวิตช่วงการปฏิวัติ ทำให้คนเดือนตุลาฯแบ่งออกเป็นฝักฝ่ายและมีความรู้สึกที่บาดหมางกันจนเกินกว่าที่จะเยียวยาได้^{xi} ความไม่ลงรอยกันเนื่องจากเงื่อนไขการทำงานที่ยากลำบากและความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับโครงสร้างองค์การ, สายการบังคับบัญชา, อุดมการณ์ และยุทธศาสตร์ของพรรค. โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการมีนโยบายที่ให้การสนับสนุน พรรคคอมมิวนิสต์จีน มากกว่าพรรคคอมมิวนิสต์อื่นๆในประเทศเพื่อนบ้าน แถบอินโดจีน, การตีความเรื่องความคิดและยุทธศาสตร์ในการปฏิวัติสำหรับสังคมไทย ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้ก็ไม่ได้ยุติลงแต่ดำเนินต่อไปแม้กระทั่งเมื่อพวกเขาออกจากป่าแล้วก็ตาม^{xii} พวกเขายังคงถกเถียงและต่อสู้กันในประเด็นเหล่านี้เมื่อกลับเข้าเมือง ท่ามกลางเงื่อนไขของการเผชิญหน้าและบรรยากาศที่ไม่เป็นมิตรระหว่างกัน คนเดือนตุลาฯไม่สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้ว่าขบวนการปฏิวัติควรจะดำเนินต่อไปหรือไม่ หรือควรจะปรับปรุงมันอย่างไร^{xiii} หลายคนต้องเผชิญปัญหาคล้ายๆกันที่ ธเนศวร์ เจริญเมือง⁸ ต้องเจอ คือ ความลำบากใจที่จะพูดคุยกับอดีตเพื่อนฝูงผู้ซึ่งเอาแต่พัวพันถึงปัญหาของพรรค.และความยากลำบากช่วงเข้าป่าอย่างขมขื่น และเฝ้าโจมตีพวกเขาเพื่อที่ยังคงต้องการสนับสนุนการทำงานของพวกเขาเพื่อรื้อฟื้นการปฏิวัติ (สัมภาษณ์ธเนศวร์ เจริญเมือง โดยผู้เขียน 14 ธันวาคม 2549 เชียงใหม่)^{xiv} พิรุณ ฉัตรวณิชกุล⁹ อดีตแกนนำในการเผยแพร่แนวทางคอมมิวนิสต์ที่สำคัญตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ จากรัฐจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตระหนักถึงข้อผิดพลาดของพรรค.แต่เชื่อว่าปัญหาเหล่านี้แก้ไขได้ อย่างไรก็ตามหลังจากที่ได้รับการปลดปล่อยตัวจากการถูกจับกุมครั้งท้ายสุดในกลางทศวรรษ 1980 เมื่อออกจากคุกเขาหยุดที่จะพูดคุยถกเถียงกลับอดีตหลายถึงปัญหาที่ผ่านมาของพรรค (สัมภาษณ์ พิรุณ ฉัตรวณิชกุลและพระสุเทพ ชินวโรโดยผู้เขียน 2 กุมภาพันธ์ 2550 และ 16 ธันวาคม 2549 กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ตามลำดับ)^{xv} สมชัย ภัทรธนานันท์ ต้องเจอกับการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายและความคิดเป็นที่ขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มเพื่อนที่ออกจากเขตงานฯเดียวกัน กลุ่มหนึ่งหันหลังให้การปฏิวัติ อีกกลุ่มหนึ่งยังคงอยากจะทำงานต่อและชูแนวคิดเหมาแบบเก่า ในขณะที่อีกหลายกลุ่มพยายามผลักดันแนวคิดใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการเมืองเลือกตั้ง, ชุมชนนิยม, หรือแม้แต่สนับสนุนการรัฐประหารของทหาร (สัมภาษณ์สมชัยโดยผู้เขียน 29 มีนาคม 2550 มหาสารคาม)^{xvii}

นิสิตนักศึกษาซึ่งมีประสบการณ์ในป่าที่ตรงข้ามกันมักกลับสู่เมืองพร้อมกับมุมมองต่อพรรค.ที่ไม่ลงรอยกันและความคิดเห็นต่อทิศทางในอนาคตของขบวนการปฏิวัติ สำหรับพวกที่โชคดีและพอใจกับชีวิตในป่า มักกลับบ้านพร้อมกับความทรงจำที่ดีต่อพรรค.และมุ่งมั่นที่จะรื้อฟื้นและปรับปรุงขบวนการฯ (สัมภาษณ์ ชีพ, จริยา สวณปาน และเลิศ เอดิสัน

⁸ ธเนศวร์ เจริญเมือง นักกิจกรรมจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเคยดำรงตำแหน่งรองเลขาธิการฝ่ายการเมือง ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ปัจจุบัน เป็นศาสตราจารย์ด้านรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงขอมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

⁹ พิรุณ ฉัตรวณิชกุล เป็นหนึ่งในแกนนำในการเผยแพร่แนวทางคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นิสิตนักศึกษาฝ่ายซ้ายท่ามกลางความขัดแย้งภายในและการตกต่ำช่วงสุดท้ายของพรรค. พิรุณยังคงทำงานเคลื่อนไหวให้กับพรรค.อย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะรวมพลและรื้อฟื้นพรรค. โดยเฉพาะในเขตเมือง แต่ท้ายที่สุดเขาถูกจับและคุมขังในข้อหาคอมมิวนิสต์อยู่หลายปีหลังจากออกจากคุกพิรุณเริ่มชีวิตใหม่ในฐานะนักหนังสือพิมพ์และนักสื่อสารมวลชน ในหนังสือพิมพ์, วารสารการเมือง และรายการวิทยุหลายต่อหลายแห่ง ฝ่ายเครือข่ายนักหนังสือเสวยเสรีนิยมและอดีตเพื่อนฝูงในแวดวงธุรกิจ

โดยผู้เขียน 21 มีนาคม, 24 กุมภาพันธ์ และ 7 กุมภาพันธ์ 2550 ตามลำดับ กรุงเทพฯ)^{lxviii} สำหรับคนที่ต้องเผชิญกับการทำงานที่ยากลำบากและความขัดแย้งกับสมาชิกพรรค. มักจะลาจากพรรคพร้อมกับความรู้สึกที่ไม่ดี และไม่ยากที่จะรื้อฟื้นถึงความทรงจำและประสบการณ์ที่มีกับพรรค.อีก รวมทั้งไม่ต้องการที่จะกลับไม่สมานมิตรกับคนที่เคยต่อสู้กันในเวลา นั้น (สัมภาษณ์พลากร จิรโสภณ โดยผู้เขียน 7 กุมภาพันธ์ 2550 กรุงเทพฯ)^{lxix} ผลที่ตามมาคือความแตกแยกและความไม่ไว้นื้อเชื่อใจกันระหว่างคนเดือนตุลาฯ ความสัมพันธ์ระหว่างกันของพวกเขายุ่งยากและเปราะบาง ปฏิสัมพันธ์ที่มีต่อกันในกลุ่มต่างๆกลายเป็นการเผชิญหน้าและ ไม่สามารถรวมตัวหรือหาข้อตกลงอะไรร่วมกันได้ทั้งต่อปัญหาในอดีตและทิศทางในอนาคต^{lxx}

ในช่วงหนึ่ง เราเห็นคนเดือนตุลาฯ จำนวนมากมาย ที่ต้องเผชิญประสบการณ์ที่ไม่ดีในการร่วมปฏิบัติกับพรรค. และออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยกับพรรคกับสาธารณะ อาทิเช่น เกษียร เตชะพีระ อดีตนักศึกษาฝ่ายซ้ายคนสำคัญในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในคนที่ต้องเผชิญปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกพรรค. และความทรงจำที่เจ็บปวดกับวันเวลาในป่า เขาวีพากษ์วิจารณ์ พรรคถึงปัญหาการขาดประชาธิปไตยภายในและการถูกครอบงำโดยความคิดชั้นนำของเหมาและเลนิน^{lxxi} ในงานเขียนในช่วงการตกต่ำของพรรค.ในกลางทศวรรษ 1980 เขาถึงกับประนามพรรคว่าเป็น **"คอมมิวนิสต์ที่ล้าสมัย (out-of-date Communists)"** เนื่องจากพรรค.ลดทอนความเป็นคน (dehumanised) และความเป็นปัญญาชน (de-intellectualised) ของนักศึกษาและนักกิจกรรม ตลอดช่วงเวลาที่พวกเขาอยู่ในป่า (เกษียร 2527, 83-84; เกษียร 2537, 70)^{lxxii} ในอีกด้านเราเห็นภาพของคนจำนวนไม่น้อยที่ยังคงเชื่อในแนวทางของพรรค. และมองพวกที่วิพากษ์วิจารณ์พรรคว่าเป็นพวกปฏิกริยา (reactionary) และอยากเห็นพรรคล่มสลาย สุทธิศักดิ์ ปวรวิสันต์ ผู้ซึ่งถูกกล่อมเกลากองการเมืองด้วยความคิดเหมาตั้งแต่โรงเรียนมัธยม ไม่ได้มองว่าการที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนเข้ามามีอิทธิพลในพรรค.เป็นปัญหา ในทางตรงกันข้ามเขากลับวิพากษ์วิจารณ์คนรุ่น 14 ตุลา เช่น เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และธีรยุทธ บุญมี¹⁰ ว่าเป็นปัญหาของพรรค (สัมภาษณ์ สุทธิศักดิ์ โดยผู้เขียน 13 ธันวาคม 2549 เชียงใหม่)^{lxxiii}

นอกจากความขัดแย้งช่วงอยู่ในป่าแล้ว ผลลัพธ์ที่ตามมาจากการเข้าป่าต่อชีวิตหลังออกจากป่า (post-revolutionary impacts) ยังส่งผลต่อการสร้างโลกทัศน์ใหม่ที่แตกต่างกันของคนเดือนตุลาฯในกลุ่มต่างๆด้วย^{lxxiv} สำหรับคนที่ไม่ต้องเจ็บปวดและลำบากมากนักกับชีวิตหลังกลับมา มีแนวโน้มที่จะกลับมากะระตีหรือรื้อฟื้นและตื่นตัวทางการเมืองมากกว่าโดยเฉพาะในช่วงต้นของการกลับมา สุทธิศักดิ์เป็นตัวอย่างของคนที่เจอกับปัญหาความขัดแย้งน้อยมากในหน่วยของเขาในช่วงที่เข้าร่วมกับพรรค. จึงกลับมาพร้อมกับทัศนคติที่เห็นอกเห็นใจพรรค. นอกจากนั้นการที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างดี และข้อได้เปรียบจากการโอกาสที่ได้รับจากพรรค.ในการเข้าศึกษาในโรงเรียนแพทย์แผนจีนใน

¹⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และ ธีรยุทธ บุญมี อดีตแกนนำคนสำคัญของขบวนการนักศึกษายุค 14 ตุลาฯ

ประเทศจีน¹¹ เขาจึงไม่ต้องกระเสือกกระสนมากนัก เมื่อเทียบกับเพื่อนหลายๆคน ดังนั้นเขาจึงมีกำลังใจที่จะสนับสนุน พคท. ต่อไปในการทำงานในเมืองและการจัดประชุมเพื่อเตรียมงานต่อไปกับนักกิจกรรมต่างๆ จนถึงช่วงสุดท้ายที่พรรคฯจะล่มสลายไป (สัมภาษณ์ สุทธิศักดิ์ โดยผู้เขียน 13 ธันวาคม 2549 เชียงใหม่)^{lxxv}

อย่างไรก็ตาม คนจำนวนมากไม่มีครอบครัวที่คอยให้การช่วยเหลือ และสูญเสียโอกาสด้านการศึกษาจากการเข้าร่วมปฏิวัติ^{lxxvi} คนเหล่านี้พบว่าพวกเขาต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดด้วยตัวเองหลังความล้มเหลวในการปฏิวัติโดยที่ไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆจากพคท.เลย^{lxxvii} ถึงแม้ว่าหลายคนจะยังมีความหวังกับแนวทางการปฏิวัติ แต่ปัญหาความอยู่รอดทำให้พวกเขาต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการหาเลี้ยงชีพมากกว่าการรวมพลกันใหม่เพื่อเป้าหมายทางการเมือง^{lxxviii} ในขณะเดียวกัน คนอื่นๆที่มีทัศนคติในทางลบกับประสบการณ์ที่มีกับขบวนการผ่านซ้ายหันหลังให้กับอดีตสหายของเขาที่ยังคงอยากหรือฝันขบวนการปฏิวัติ^{lxxix} หลายคนมองว่าวันเวลาที่เขาสูญเสียไปในป่าเป็นเรื่องเสียเวลาและเปล่าประโยชน์ เพื่อนในรุ่นเดียวกันที่ไม่เข้าป่าต่างจบการศึกษาและทำงานในตำแหน่งผู้บริหารระดับกลางในองค์กรต่างๆกันหมดแล้ว^{lxxx} และยังอีกหลายต่อหลายคนที่ต้องเผชิญกับความจริงที่ว่าภาพลักษณ์ความเป็นฝ่ายซ้ายของเขาสร้างความยุ่งยากมากมายกับเขาในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในสังคมไทย^{lxxxi} หลายคนต้องใช้เวลาานมากกว่าจะปรับตัวได้ในการใช้ชีวิตในเมืองหลังจากหลายปีที่ใช้ชีวิตอย่างดิ้นรนและสถานการณ์สู้รบในป่า ผลที่ตามมาคือ คนจำนวนมากไม่อยากจะเสียเวลาอีกต่อไปกับกิจกรรมทางการเมืองที่มองไม่เห็นว่าจะมีดอกผลอะไร^{lxxxii} พระสุเทพ ชินวโร¹² อดีตแกนนำนักศึกษาฝ่ายซ้ายคนสำคัญจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งไม่ยอมรายงานตัวอย่างเป็นทางการกับรัฐบาลในการกลับเข้าเมือง ต้องใช้ชีวิตแบบหลบๆซ่อนๆอยู่พักใหญ่ และไม่อยากจะติดต่อกับเพื่อนฝูงเก่าๆ เนื่องจากรู้ว่าภาพลักษณ์ในความซัดจัดของตนเองอาจจะทำให้เพื่อนฝูงเดือดร้อนได้(สัมภาษณ์พระสุเทพ ชินวโร โดยผู้เขียน 16 ธันวาคม 2549 เชียงใหม่)^{lxxxiii} สำหรับ นายแพทย์พรณรงค์ การเรียนในโรงเรียนแพทย์แผนจีนในประเทศจีน ไม่มีความหายอะไรในโรงเรียนแพทย์แผนปัจจุบันในระบบมหาวิทยาลัยไทย ดังนั้นเขาจึงต้องเริ่มต้นนับหนึ่งใหม่ และเนื่องจากพื้นฐานครอบครัวที่ฐานะไม่ดีนักเขาต้องทำงานทุกประเภท แม้แต่เปิดแผงลอยขายของเพื่อส่งเสียตัวเองเรียน โดยที่เขารู้สึกว่าการซื้อขายอดีตฝ่ายซ้ายที่เขาเคยมีไม่สามารถช่วยเหลืออะไรเขาได้เลย เพราะแต่ละคนต่างตกอยู่ในภาวะที่ต้องหาเลี้ยงตัวเองโดยไม่มีพคท.ให้การช่วยเหลืออีกต่อไป (สัมภาษณ์ พรณรงค์ โดยผู้เขียน 7 มีนาคม 2550 กรุงเทพฯ)^{lxxxiv}

การรวมตัวกันของคนเดือนตุลาฯ และเครือข่ายที่ยังคงดำรงอยู่ในช่วงทศวรรษ 1980 จึงมีลักษณะแบ่งแยก (divisive) ไม่ใช่เครือข่ายที่มีเป้าหมายทางการเมืองเป็นหลัก (apolitic) และไม่มีการเคลื่อนไหวใดๆมากนัก (inactive)^{lxxxv}

¹¹ การเรียนวิชาแพทย์แผนจีนในประเทศจีนทำให้อดีตนักศึกษาเทคนิคการแพทย์อย่างสุทธิศักดิ์สามารถต่อยอดเรียนและได้วุฒิในการทำงานในฐานะแพทย์แผนจีนตั้งแต่ต้นเมื่อมีการรณรงค์ส่งเสริมการแพทย์ทางเลือกในปลายทศวรรษ1990 ปัจจุบันเขากลายเป็นนายแพทย์แผนจีนที่มีชื่อเสียงมากคนหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่

¹² สุเทพ ลัคนาวีเชียร บวชเป็นพระในปี 2531 เป็นที่รู้จักในนาม พระสุเทพ ชินวโร

การพบปะกันส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ระหว่างคนที่มีความคิดเห็นทางการเมืองคล้ายๆกัน หรือคนที่มาจากเขตงานเดียว, ชมรมกิจกรรมเดียวกันสมัยมหาวิทยาลัย, กลุ่มงาน, มหาวิทยาลัย หรือโรงเรียนเดียวกัน นอกจากนั้นเพื่อที่จะลดทอนความขัดแย้งและรักษามิตรภาพที่ดีต่อกัน การพบปะกันส่วนใหญ่จึงไม่ใช่การรวมตัวเพื่อเป้าหมายทางการเมือง แต่เป็นไปในลักษณะแบบชุมนุมศิษย์เก่า (alumni gatherings) มากกว่า การประชุมต่างๆทำหน้าที่เป็นเพียง “การเยี่ยวยา” เพื่อรักษาบาทแผลทางจิตใจที่เกิดขึ้นจากการล้มเหลวของขบวนการฝ่ายซ้าย^{xxxxvi} งานสังสรรค์เนื่องในโอกาสพิเศษๆ เช่น งานแต่งงาน หรืองานศพ เป็นจุดนัดพบร่วมกันเป็นครั้งคราว นอกจากนั้นยังมีการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านอาชีพการงาน เช่น นักดนตรีที่ได้มีโอกาสไปอบรมด้านดนตรีในประเทศจีนจัด “โครงการโรงเรียนดนตรีวันเสาร์” เพื่อถ่ายทอดความรู้ใหม่ๆให้กับเพื่อนๆที่ไม่ได้มีโอกาสไป (สุขุม ไม้ระบูนวันพิมพ์)^{xxxxvii}

จนถึงปลายทศวรรษ 1980 ถึงแม้ว่ากิจกรรมต่างๆจะมีผู้เข้าร่วมงานพบปะสังสรรค์กันมากขึ้น, กิจกรรมมีลักษณะเป็นทางการเมืองมากขึ้น และสามารถรวบรวมเพื่อนๆจากกลุ่มที่กว้างขวางมากขึ้น แต่การรวมตัวกันของคนเดือนตุลาฯส่วนใหญ่ยังมีลักษณะที่ค่อนข้างแบ่งแยก (divisive) และไม่ได้มีเป้าหมายทางการเมืองที่ชัดเจนและเปิดเผย (non-political)^{xxxxviii} ตัวอย่างเช่น คนสำคัญๆหลายคนของรุ่น 14 ตุลาฯ หลายคนรวมกันเริ่มพยายามที่จะกลับไปเชื่อมนักกิจกรรมรุ่นทศวรรษ 1970 เข้าด้วยกันผ่านการจัดงานที่มีชื่อว่า “เพื่อนพ้องน้องพี่”^{xxxxix} ถึงแม้ว่างานดังกล่าวจะพยายามจัดในลักษณะที่เปิดกว้างให้ทุกคนเข้าร่วมได้ (inclusive) และมีแนวทางการเมืองแบบกลางๆ (political neutral) เพื่อที่จะไม่ต้องพูดถึงความแตกต่างและขัดแย้ง และซ่อนอัตลักษณ์ของอดีตความเป็นซ้ายเอาไว้ แต่การรวมตัวกันก็ไม่ได้มีอะไรมากไปกว่าการสังสรรค์ทางสังคมของเพียงคนรุ่น 14 ตุลาฯ^{xc} เมื่อไม่มีเป้าหมายทางการเมืองร่วมกัน กิจกรรมเหล่านี้จึงไม่ต่างอะไรจากงานเลี้ยงรุ่นที่จัดกันตามโรงแรมใหญ่ๆ และทำหน้าที่เป็นเพียงการประดับประดาเครื่องถ้วยของพวกเขายังคงอยู่ในขณะที่ทุกคนเปลี่ยนแปลงสถานะและสังกัดทางสังคมและการเมืองไปหมดแล้ว^{xci} เช่น จรัล ดิษฐาอภิชัย^{13xcii} หนึ่งในนักศึกษาหัวเอียงซ้ายรุ่น 14 ตุลาคนสำคัญ กล่าวว่า การจัดงานประจำปี “เพื่อนพ้องน้องพี่” เป็นกิจกรรมที่ทำให้เขาได้สานสัมพันธ์กับเพื่อนคนเดือนตุลาฯของเขา (สัมภาษณ์ จรัล โดยผู้เขียน 15 กุมภาพันธ์ 2550 กรุงเทพฯ) นอกจากนั้น การพบปะกันในลักษณะนี้ยังเปิดโอกาสให้คนเดือนตุลาฯได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเชื่อมโยงเครือข่ายเดือนตุลาฯเข้ากับเครือข่ายใหม่ๆที่เขาสร้างขึ้นใหม่หลังจากป่าด้วย^{xciii}

นอกจากการสังสรรค์ในกรุงเทพฯและตามเมืองต่างๆแล้ว การกลับมาพบปะกันอีกครั้ง (reunion)^{xciv} ในอดีตพื้นที่เขตงานพคท. ก็กลายเป็นอีกพื้นที่ที่ได้รับความนิยมกันในหมู่นักศึกษาที่เข้าป่าและอดีตสหายในพื้นที่^{xciv} กระนั้นก็ตามเราไม่ได้เห็นการเคลื่อนไหวเพื่อริเริ่มกิจกรรมทางการเมืองจากการรวมตัวกันเหล่านี้ นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา การรวมตัวประจำปีในเขตงานปฏิวัติเริ่มมีลักษณะที่เป็นเรื่องเป็นราว (formalised) มากขึ้นในหลายพื้นที่ กิจกรรมส่วนใหญ่

¹³จรัล ดิษฐาอภิชัย หลังจากออกจากป่าจรัลได้ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศฝรั่งเศส และกลับมาเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยรังสิต พร้อมกับเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเด็นด้านสิทธิมนุษยชนอย่างต่อเนื่อง จนในระหว่างปี พ.ศ. 2544 ถึง 2549 เขาได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งประเทศไทย

เน้นที่เป้าหมายด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมการกุศลเพื่อช่วยเหลืออดีตสหายในพื้นที่^{xcv} ในเกือบทุกเขตงานจัดกิจกรรมคล้ายๆกัน ในลักษณะพิธีกรรมการรำลึกถึงคืนวันในอดีต (memorial rituals) การสร้างอนุสรณ์สถานสำหรับอดีตสหายที่เสียชีวิตไปแล้ว การจัดระดมทุนเพื่อช่วยเหลืออดีตสหายชาวนาและสหายเชื้อชาติผู้ซึ่งยังต้องเผชิญกับความยากจน^{xcvi} ความพยายามในการกลับไประดมและเชื่อมต่อกับอดีตสหายในเขตงานปฏิวัติไม่ได้เป็นไปเพื่อการรื้อฟื้นขบวนการฝ่ายซ้าย แต่ในหลายกรณีเป็นไปเพื่อการระดมฐานคะแนนเสียงสนับสนุนพรรคการเมืองที่อดีตนักศึกษาที่มีความสัมพันธ์อยู่ในขณะนั้น (สัมภาษณ์ ชาตรี หุตานุวัตร และ ปรีดา (นามสมมุติ) โดยผู้เขียน 5 พฤษภาคม 2550 และ 11 ธันวาคม 2549 กรุงเทพฯ และน่าน)^{xcvii}

สรุป ในช่วงทศวรรษแรกของการกลับจากการปฏิวัติที่ล้มเหลว เครือข่ายของคนเดือนตุลาหามีลักษณะแบ่งแยก (divisive) และไม่มีกรรวมตัวเพื่อทำงานการเมือง (apolitical)^{xcviii} ซึ่งทั้งหมดเป็นผลจากบรรยากาศทางการเมืองที่ยังคงค่อนข้างเข้มงวดต่อขบวนการฝ่ายซ้าย และความขัดแย้งระหว่างคนเดือนตุลาหาเองที่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ เกี่ยวกับทิศทางในอนาคตของขบวนการฝ่ายซ้าย ผลที่ตามมาคือ ความล้มเหลวในช่วงต้นหลังการเสื่อมลงของพคท.^{xcix}

2. ความสำเร็จในระยะต่อมา: การเปลี่ยนจาก “นักกิจกรรมหัวเอียงซ้ายสุดโต่ง” เป็น “คนเดือนตุลาหา: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย”^c

หลังจากความล้มเหลวในช่วงต้น ในต้นทศวรรษที่ 1990 อดีตนักกิจกรรมเหล่านี้เริ่มประสบความสำเร็จในการรื้อฟื้นเครือข่ายของพวกเขาและได้รับการยอมรับจากสาธารณะมากขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของบรรยากาศและโครงสร้างทางการเมืองที่เอื้อหนุนมากขึ้น และสถานะภาพใหม่ๆทางสังคมของพวกเขา^{ci} และที่สำคัญไปกว่านั้น คือ คนเดือนตุลาหาเหล่านี้ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ทางการเมืองของเขา จาก “นักศึกษาฝ่ายซ้าย” เป็น “คนเดือนตุลาหา: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย 1970”^{cii}

ตรงกันข้ามกับทศวรรษ 1980 ในต้นทศวรรษ 1990 สงครามเย็นซึ่งยืดเยื้อยาวนานกว่า 5 ทศวรรษได้สิ้นสุดลง ภัยคุกคามทางการเมืองอย่างขบวนการปฏิวัติซึ่งมีคอมมิวนิสต์เป็นหัวหอกในระดับภายในและระหว่างประเทศได้ล่มสลายไปเกือบจะถาวร ผลทำให้มุมมองของรัฐไทยที่มีต่ออดีตนักศึกษาฝ่ายซ้ายเปลี่ยนแปลงไปจากภัยคุกคามทางการเมืองกลายเป็นเพียงความทรงจำทางประวัติศาสตร์^{ciii} ความขัดแย้งระหว่าง อเมริกากับสหภาพโซเวียตได้รับการไกล่เกลี่ย^{civ} กลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ (the Communist bloc) ล่มสลายและเปิดประตูสู่เสรีนิยมทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2530 ประธานาธิบดี มีฮาอิล เซร์เกเยวิช กอร์บาชอฟ ของสหภาพโซเวียต ประกาศนโยบายปรับเปิด ปรับปรุงเศรษฐกิจ (glasnost and perestroika)^{cv} ในปี พ.ศ. 2532 เกิดการเคลื่อนไหวของมวลชนครั้งใหญ่เพื่อต่อต้านรัฐบาลคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งจบลงด้วยการจลาจลและมีผู้คนถูกสังหารหมู่ (massacre) ที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน^{cv} ในปลายปีเดียวกัน กำแพงเบอร์ลินล่มสลาย ประเทศเยอรมันตะวันตกและตะวันออกรวมกันเป็นหนึ่ง และท้ายที่สุดในปี พ.ศ. 2534 สหภาพโซเวียตก็ล่มสลาย

ในระดับภูมิภาค หลังจากสหภาพโซเวียตซึ่งเป็นอดีตผู้สนับสนุนหลักล่มสลายลง พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามยอมตกลงถอนทหารออกจากประเทศกัมพูชาทั้งหมด และประกาศนโยบายปฏิรูปด้านเศรษฐกิจสู่ตลาดเสรี หรือที่รู้จักในนาม “ดอยเมอย (Doi Moi)” ตามการขยายตัวของความต้องการการลงทุน การค้า และความช่วยเหลือจากโลกตะวันตก^{cvii} สำหรับประเทศไทย ผู้นำคนสำคัญของพท.เกือบทั้งหมดถูกจับและเขตงานปฏิวัติเกือบทุกแห่งถูกทำลาย ในปี พ.ศ. 2534 รายงานข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมของพท. แทบจะไม่มีเหลืออีกเลย (Battersby 1998; Chai-Anan 1997; Ciorciari 2010, 83-88)^{cviii}

นอกจากนั้น กระบวนการเปิดเสรีทางการเมือง (political liberalisation) ที่เริ่มก่อตัวขึ้นอย่างช้าๆ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1980 ได้ช่วยสร้างบรรยากาศทางการเมืองที่เอื้อหนุนให้เหล่าอดีตนักกิจกรรมกลับมาหรือฟื้นความเป็นนักกิจกรรมทางการเมืองอีกครั้ง^{cxix} ในขณะที่ รัฐบาลเปรม ติณสูลานนท์ หดอำนาจ และถูกบีบให้เปิดทางให้กับ รัฐบาลชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นนายกที่มาจากการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและนักการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งมีบทบาทมากขึ้นในรัฐสภา (Hewison 1997) ในพื้นที่สาธารณะ สื่อสิ่งพิมพ์กลับมามีความอิสระในการทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลมากขึ้น^{cx} ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2534 กลุ่มนักหนังสือพิมพ์ประสบความสำเร็จในการรณรงค์ให้ยกเลิก ประกาศของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินฉบับที่ 42 หรือ พร.42 ซึ่งเป็นประกาศควบคุมเสรีภาพสื่อมวลชนกลุ่มหนังสือพิมพ์ โดยเปิดให้อำนาจกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการใช้อำนาจเผด็จการในการปิดหนังสือพิมพ์ใดๆก็ได้ ความสำเร็จในการรณรงค์ครั้งนั้นได้สร้างกระแสความตื่นตัวทางการเมืองที่สำคัญครั้งหนึ่ง (Pasuk and Baker 2002, 389-390; Thitinan 1997, 221-224)^{cxii}

บรรยากาศทางการเมืองที่เสรีมากขึ้น ท่ามกลางการเติบโตของบทบาทของนักการเมืองระดับท้องถิ่นในการเมืองเลือกตั้ง นักธุรกิจในการบวนการนโยบาย คนจนเมือง ชาวบ้านในชนบท และกลุ่มประชาสังคมในการรณรงค์เพื่อเป้าหมายทางการเมืองของพวกเขา (Pasuk and Baker 1997)^{cxiii} ความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวชนชั้นกลางในการต่อต้านการกลับมาของทหารในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 การเติบโตของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประชาสังคมและคนเล็กคนน้อยตลอดทศวรรษ 1990 เพื่อตอบโต้กับผลกระทบอันรุนแรงที่ก่อตัวขึ้นจากกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และกระบวนการปฏิรูปการเมืองตลอดทศวรรษ 1990 ทั้งหมดนี้เป็นสัญญาณของบรรยากาศทางการเมืองแบบใหม่ที่กระตุ้นและเชื้อเชิญให้คนเดือนตุลาเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองและฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางการเมืองของพวกเขา^{cxiiii}

อีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญที่ต้องพิจารณาในการเข้าใจการกลับมาที่มีบทบาทของคนเดือนตุลาฯ คือ สถานะภาพทางสังคมและการเมืองใหม่ของพวกเขา^{cxv} พอถึงต้นทศวรรษ 1990 คนเดือนตุลาฯ จำนวนมากกลายเป็นนักวิชาการ นักเขียน นักร้อง และนักธุรกิจ ที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง (รายละเอียดการเติบโตของคนเดือนตุลาฯในวิชาชีพต่างๆ และบทบาททางการเมืองทั้งในสภาและนอกสภา ใน Kanokrat 2012, บทที่ 4 และ 5)^{cxvi} ซึ่งสถานะภาพใหม่นี้ได้กลายเป็นฐานอำนาจแบบใหม่ทั้งในด้านวิชาการและสื่อสารกับสาธารณะ ที่ช่วยพวกเขาสามารถสร้างอัตลักษณ์ทางการเมืองแบบใหม่ได้สำเร็จ ทั้งหมดมีฐานมากจากความสำเร็จในกระบวนการเขียนประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาคม เสีย

ใหม่ กระบวนการในการทำให้ชีวิตในป่าเขากับพศ. กลายเป็นเรื่องโรแมนติก การลงหลักปักฐานอัตลักษณ์ความเป็นคนเดือนตุลาฯ^{cxvi}

ในการศึกษาการกลับมาและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของคนเดือนตุลาฯ งานชิ้นนี้มุ่งเน้นศึกษา 3 กระบวนการที่สำคัญได้แก่ การกลับมาหรือเขียนประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาคม การลดทอนภาพความเป็นซ้าย และการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นคนเดือนตุลาฯ โดยทั้งหมดเป็นการศึกษาและตีความผ่านตัวหนังสือ (text) จากการถกเถียงของงานเขียนและการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสาธารณะของคนเดือนตุลาฯ ซึ่งแน่นอนว่าอาจไม่สะท้อนและบ่งชี้ถึงลดทอนความซับซ้อนและมิติที่หลากหลายของอุดมการณ์และตัวตนของคนเดือนตุลาฯ ในระดับปัจเจกบุคคล เนื่องจากบ่อยครั้งที่ปัจเจกมักเลือกยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้จริงๆทางการเมืองมากกว่าหรือแตกต่างจากสิ่งที่เค้าเชื่อว่าจะควรจะเป็น แต่อย่างไรก็ดีเนื่องจากงานชิ้นนี้สนใจการต่อสู้ทางการเมืองของคนเดือนตุลาฯ และผลกระทบที่มีต่อสังคมในวงกว้าง งานชิ้นนี้จึงขอจำกัดการศึกษาอยู่เพียงการตีความผ่านการรณรงค์ในพื้นที่สาธารณะจึงเป็นสำคัญ

การเขียนประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาคม (ชะ) ใหม่ (Recasting the 14th and 6th October histories)

กระบวนการในการรื้อสร้างประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาคม ให้กลายเป็นเรื่องของประชาธิปไตยและความถูกต้องดีงาม ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องที่รณรงค์กันมายาวนานในงานรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวของทุกปี นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970^{cxvii} แต่จนกระทั่งทศวรรษ 1990 นี้เองที่การสร้างพื้นที่ขึ้นใหม่ (repositioning) ให้กับประวัติศาสตร์ของพวกเขาเป็นที่รับรู้และยอมรับ จากการเป็น “ฝ่ายซ้ายผู้ปรายชัย” สู “วีรบุรุษประชาธิปไตย”^{cxviii} พวกเขาประสบความสำเร็จในการเขียนประวัติศาสตร์ช่วงทศวรรษ 1970 ของใหม่ จาก ภาพขบวนการนักกิจกรรมไม่ได้เป็นเนื้อเดียวกัน โดยมีองค์ประกอบที่หลากหลายตั้งแต่ **อนุรักษ์นิยมที่รณรงค์สนับสนุนแนวคิดแบบเสรีนิยม (liberal conservatives)** ไปจนถึง ลัทธิเหมาอิสต์แบบสุดขั้ว กลายเป็น ภาพของขบวนการนักศึกษาผู้บริสุทธิ์สายและก้าวหน้าที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (unified innocent progressive students) ผู้ซึ่งต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและประชาธิปไตย ต่อต้านระบอบเผด็จการ แต่ถูกผลักดันด้วยความรุนแรงและความอยุติธรรมของรัฐ ให้เข้าร่วมต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธกับพศ.^{cxix}

การทำให้ 14 ตุลาคม 2516 กลายเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย (Democratising 14th October 1973)

กระบวนการในการทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 กลายเป็นเรื่องของประชาธิปไตย เริ่มต้นทันทีหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวจบลง^{cxx} ถึงแม้ว่าช่วงแรกของความพยายามจะไม่ประสบความสำเร็จนัก เนื่องจากเงื่อนไขทางการเมืองที่ค่อนข้างเข้มงวดในปลายทศวรรษ 1970 และต้นทศวรรษ 1980 แต่ความพยายามที่ต่อเนื่องดังกล่าวได้ทิ้งมรดกที่ล้ำค่าต่อความสำเร็จในช่วงทศวรรษ 1990 ในการเฉลิมฉลองครบรอบ 1 ปี 14 ตุลาคม ในปี พ.ศ. 2517 มีการชูประเด็นในการจัดงานว่าเป็น “1 ปีแห่งการปฏิวัติโดยประชาชน” และเน้นที่การรณรงค์ทางการเมืองไปที่ประเด็น “ประชาธิปไตยมวลชน” และ

“อำนาจประชาชนในการโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการ” (*ประชาชาติ* 2517)^{cxix} แต่อย่างไรก็ตาม ระหว่างปี พ.ศ. 2516-2519 ภาพพจน์ของ 14 ตุลาฯ ถูกแทนที่โดยภาพความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ของนักศึกษาและนักกิจกรรมทางการเมือง^{cxixii} เช่นในการฉลองครบ 2 ปีเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในปี พ.ศ. 2518 เกิดการตั้งคำถามมากมายถึงความชอบธรรมของนักศึกษา (*ประชาชาติ* 2518)^{cxixiii} จนต้นทศวรรษ 1980 งานรำลึกเหล่านี้ก็กลายเป็นงานฉลองเล็กๆ (marginalised) ระหว่างกลุ่มเพื่อนเก่า ญาติผู้เสียชีวิต และกลุ่มนักกิจกรรมคนรุ่นใหม่กลุ่มเล็กๆ เข้าร่วมงานรำลึกถึงเพื่อนและญาติที่สูญเสียชีวิตจากเหตุการณ์ดังกล่าว (*ปริทัศน์สาร* 2524)^{cxixiv} ถึงแม้ว่างานฉลองจะจัดขึ้นอย่างเรียบง่าย แต่การนำเสนอเรื่องราวของ 14 ตุลาฯ ผ่านเนื้อหาที่เน้นองค์ประกอบของประชาธิปไตย และการปิดซ่อนองค์ประกอบความเป็นซ้ายและความขัดแย้งระหว่างนักศึกษาช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่อง^{cxixv} เช่น ในการรำลึกถึง 8 ปี 14 ตุลา ในปี พ.ศ. 2524 *สู่อานาคต* วารสารการเมืองที่ร่วมกันจัดทำโดยอดีตนักศึกษาและนักกิจกรรมจำนวนหนึ่ง เน้นในบทบรรณาธิการถึง “จิตวิญญาณความเป็นประชาธิปไตยของ 14 ตุลาฯ” และตอกย้ำมุมมองที่มีต่อการให้ความหมายต่อ เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ว่า^{cxixvi}:

“...จากเหตุการณ์นี้เองที่ได้นำไปสู่คำว่า “จิตใจ 14 ตุลาฯ” ซึ่งมีเนื้อหาอยู่ตรงความปรารถนาประชาธิปไตย และการใช้ความพยายามทั้งปวงเพื่อให้ได้มาซึ่งประชาธิปไตยทุกคนต่างก็หวังว่าประชาธิปไตยจะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับกำหนดนโยบายบริหารประเทศโดยสติปัญญาของคนส่วนใหญ่”^{cxixvii}

(*สู่อานาคต* 2524a)

นอกจากนั้น *สู่อานาคต* ยังพยายามเน้นว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 มิใช่อุบัติเหตุทางการเมือง แต่มันเป็นปัญหาทางการเมืองที่ผลักดันผู้คนลุกขึ้นสู้ ผลลัพธ์ที่ตามมาของ 14 ตุลาฯ คือ การทำให้การเมืองแบบเผด็จการและราชการลดอำนาจและอ่อนแอลง^{cxixviii} (*สู่อานาคต* 2524a)

ความสำเร็จที่ทำให้ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม กลายเป็นเรื่องราวของประชาธิปไตยนั้น เพิ่งเป็นความรับรู้ของสังคมในวงกว้างในทศวรรษ 1990^{cxixix} จากงานฉลองประจำปีขนาดเล็กกลายเป็นงานฉลองขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ มีการจัดสัมมนาและกิจกรรมมากมายเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและประเด็นความถูกต้องทางสังคม^{cxixxx} ในการฉลองครบรอบ 20 ปีเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในปี พ.ศ. 2536 ถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ ในการประชุมใหญ่ก่อนถึงงานจริงในวันที่ 9 ตุลาคม ณ โรงแรมอิมพีเรียล ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นถึงการกลับมาของคนรุ่น 14 ตุลาฯ ในทางสาธารณะ เพราะสามารถระดมคนรุ่น 14 ตุลาฯ ได้มากกว่า 500 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการ นักการเมือง นักเขียน นักร้อง และนักธุรกิจที่มีถือได้ว่าประสบความสำเร็จแล้วในขณะนั้น พร้อมทั้งยังมีบุคคลสำคัญอีกมากมายที่ไม่ได้เป็นฝ่ายซ้ายเข้าร่วมงานด้วย (*มติชนสุดสัปดาห์* 2536c)^{cxixxi} ภาพของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล และธีรยุทธ บุญมี ซึ่งในขณะนั้น เสกสรรค์เป็นที่รู้จักในฐานะ คณบดี คณะรัฐศาสตร์ และธีรยุทธในฐานะนักวิจารณ์การเมืองและสังคม คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ตามลำดับ) ในงานฉลอง 20 ปี 14 ตุลาฯ กลายเป็นข่าวหน้าหนึ่ง บนปกหนังสือพิมพ์และ

วารสารการเมืองจำนวนมาก เช่น *มติชนสุดสัปดาห์* จั่วหัวว่า “เพื่อนพี่น้องน้องพี่ ธีรยุทธ-เสกสรรค์ ชูแก้วฉลอง 20 ปี 14 ตุลา” (*มติชนสุดสัปดาห์* 2536c, ปกหน้า)^{cxvii} ผลที่ตามมาคือ การจัดงานสัมมนา กิจกรรมเฉลิมฉลอง และการรณรงค์ทางการเมืองจำนวนมากมาย ที่ส่งเสริมเป้าหมายร่วมกันในการเขียนภาพใหม่ประวัติศาสตร์ความสำเร็จของการลุกขึ้นสู้ของคน 14 ตุลาฯ ในการสร้างประชาธิปไตยไทย ซึ่งในการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวเราได้เห็นกระบวนการและยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 3 ประการที่ดำเนินการคู่ขนานกันไป^{cxviii}

แนวทางแรก คือ การเชิดชู เนื้อหาด้านประชาธิปไตย และความสำคัญของนักศึกษาในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในการลุกขึ้นสู้ของประชาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ^{cxix} ในการทำเช่นนี้ ได้มีการร่างและเผยแพร่ ประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ฉบับประชาธิปไตย สู่อำนาจและเป็นระบบและกว้างขวาง^{cxv} มีการจัดชุดสัมมนาเพื่อรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เช่นการจัดสัมมนาโต๊ะกลม เรื่อง “ฐานะทางประวัติศาสตร์ของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516” ในช่วงงานฉลองครบรอบ 20 ปี^{cxvi} ไม่ใช่เพียงแค่นรูน 14 ตุลาฯเท่านั้น แต่นักประวัติศาสตร์สายเสรีนิยม เช่น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ก็เข้ามามีบทบาทสำคัญในการรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของ 14 ตุลาฯ (*มติชนสุดสัปดาห์* 2536e)^{cxvii} นอกจากนี้ยังมีปัจเจกบุคคลอีกจำนวนที่ออกมาช่วยต่อยอดถึงความสำเร็จขบวนการประชาธิปไตย 14 ตุลาคม โดยผ่าน การเขียนหนังสือและบทความจำนวนมากมายสู่อำนาจ (จรัล 2546; จรัล 2547, 40; ประสาร 2536, 31–32; วิทยากร 2546)^{cxviii} การรณรงค์ให้สอดแทรกเนื้อหาประวัติศาสตร์ 14 ตุลาฯ เข้าไปในหลักสูตรการเรียนในโรงเรียน (*กรุงเทพธุรกิจ* 2545; *มติชนรายวัน* 2542; *มติชนสุดสัปดาห์* 2536d; ประจักษ์ 2548, 10-12) การผลักดันให้วันที่ 14 ตุลาคมของทุกปีเป็นวันประชาธิปไตย ที่ได้รับการรับรองจากทางการ และการสร้างอนุสาวรีย์ 14 ตุลาคม^{cxix} ซึ่งจริงๆเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ นี่เป็นความพยายามอันยาวนานของนรูน 14 ตุลาฯ จำนวนมากมายที่ต่อสู้เพื่อสถาปนาให้ผู้สูญเสียชีวิตกลายเป็นวีรชนและเรียกร้องให้มีการสร้างอนุสรณ์สถานเพื่อวีรชน 14 ตุลาฯ นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 (*มาตุภูมิรายวัน* 2526b; *มติชนรายวัน* 2526; *มติชนรายวัน* 2532; *มติชนรายวัน* 2536; *เนชั่นสุดสัปดาห์* 2540a; *เนชั่นสุดสัปดาห์* 2540b; *สู่อำนาจ* 2524b)^{cx} ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากความพยายามดังกล่าวเป็นจริงขึ้นในช่วงทศวรรษ 1990 นี้เอง โดยเฉพาะเมื่อเหล่าคนเดือนตุลาฯ เข้าไปมีตำแหน่งที่มีอิทธิพลทางสังคมและการเมือง เช่น คณะรัฐมนตรี นักวิชาการ และนักธุรกิจ เช่น อติสร เพียงเกศ อดีตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการในช่วงระหว่างการฉลอง 20 ปี 14 ตุลาฯ มีบทบาทอย่างสำคัญในการชักจูงให้รัฐบาลและคณะรัฐมนตรี สนับสนุนการสร้างอนุสาวรีย์ 14 ตุลาฯ (*เนชั่นสุดสัปดาห์* 2540a; *เนชั่นสุดสัปดาห์* 2540b)^{cxii}

แนวทางที่สอง คือ การตีความเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ใหม่อีกครั้งในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยสมัยใหม่ของไทย โดยเชื่อมกับเหตุการณ์ที่สำคัญอีกอันคือ เหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี พ.ศ. 2535 ในขณะที่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หมายถึง ความสำเร็จของขบวนการนักศึกษาในการระดมมวลชนเพื่อขจัดรัฐบาลเผด็จการที่ครองอำนาจมากกว่า 15 ปี ทั้งช่วง สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (2501-2506) และ ถนอม กิตติขจร-ประภาส จารุเสถียร-ณรงค์ กิตติขจร

(2506-2516) เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ปี พ.ศ. 2535 คือ ชัยชนะของการชุมนุมของมวลชนซึ่งนำโดยชนชั้นกลางในการหยุดการกลับมาแทรกแซงทางการเมืองของทหารการเมืองรัฐสภา^{cxlii} การประท้วงทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ ประสบความสำเร็จในการผลักดันให้ พลเอกสุจินดา คราประยูรก้าวลงจากตำแหน่งและยอมให้มีการเลือกตั้งใหม่อีกครั้ง ซึ่งความคล้ายคลึงกันของสองเหตุการณ์นี้ในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวของมวลชนเพื่อขับไล่รัฐบาลที่ได้รับการหนุนหลังโดยทหารได้ช่วยเอื้อให้เกิดพื้นที่ใหม่ให้กับเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ในการสร้างตีความใหม่ในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยของไทย^{cxliii} โดยในการเขียนประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยโฉมใหม่ในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ เราได้เป็นกลุ่ม 14 ตุลาฯ จำนวนมากมายออกมารณรงค์เขียนงานที่เน้นถึงความสำคัญของเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ในกระบวนการสร้างประชาธิปไตย (สุวิทย์ 2550, 331)^{cxliv} หลายต่อหลายคนพยายามตอกย้ำให้สังคมเห็นว่าความสำเร็จของเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการในการสร้างชัยชนะของขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชนในเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 (ธเนศ 2535) ความสำเร็จของความพยายามดังกล่าวทำให้เกิดการลงหลักปักฐานของการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ที่ได้รับการยอมรับทั้งในแวดวงวิชาการและสาธารณะว่า ประวัติศาสตร์การสร้างประชาธิปไตยไทยประกอบไปด้วย 3 ช่วงที่สำคัญคือ ชัยชนะของกลุ่มพลเรือนและทหารในการเปลี่ยนแปลงประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) ไปสู่ประชาธิปไตยแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) ในปี พ.ศ. 2475 ความสำเร็จของพลังประชาชนโดยเฉพาะขบวนการนักศึกษาในทำลายระบบเผด็จการและลงหลักปักฐานของประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง (electoral democracy) ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการลุกขึ้นของมวลชนชนชั้นกลางในการปกป้องประชาธิปไตยจากการพยายามรื้อฟื้นอำนาจของระบอบทหารในเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ 2535^{cxlv}

นอกจากนั้น ยังมีความพยายามในการเชื่อมโยงองค์ประกอบและเนื้อหาของความเป็นประชาธิปไตยในยุคทศวรรษ 1970 และเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 เข้าด้วยกัน โดยคนเดือนตุลาฯ เปลี่ยนให้ประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้ายกลายเป็นเรื่องราวของการสร้างประชาธิปไตย^{cxlvi} กลุ่ม 14 ตุลาฯ พยายามอธิบายว่าชนชั้นกลางที่มีบทบาทสำคัญในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 นั้น ว่าจำนวนมากเป็นคนที่มิถุนมิหลังร่วมกันในฐานะนักกิจกรรมยุคทศวรรษ 1970 ถึงแม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าคนเดือนตุลาฯ ที่เป็นชนชั้นกลางเข้าร่วมหรือเป็นส่วนสำคัญในความสำเร็จของพลังมวลชนในเหตุการณ์ดังกล่าวมากนักน้อยเพียงใด^{cxlvii} แต่สิ่งที่สำคัญกว่าคือพวกเขาประสบความสำเร็จในการสร้างการตีความความสำคัญของพวกเขาในกระบวนการสร้างประชาธิปไตยเสียใหม่ ทั้ง ธีรยุทธ บุญมี หรือ เอนก เหล่าธรรมทัศน์^{14cxlviii}

¹⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อดีตนักศึกษาแพทย์หัวเอียงซ้าย จากรั้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ต่อมาได้ร่วมก่อตั้ง พรรคจุฬาประชาชน ปี พ.ศ. 2519 ได้รับเลือกตั้งเป็น นายกสโมสริณิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าป่าร่วมกับพคท.หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ หลังจากกลับมาเขาก็กลายเป็นนักวิชาการสายรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2542-2543 จากนั้นหันมาเล่นการเมืองในหลายพรรค ล่าสุดเป็นหัวหน้าพรรคมหาชน แต่ไม่ประสบความสำเร็จ

นักวิชาการเดือนตุลาฯ ที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น จากรั้วมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พยายามส่งสารที่มีเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวต่อสาธารณะ ธีรยุทธ (2537) ชนชั้นกลางไทยเป็นสนับสนุนประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคนเหล่านี้มีภูมิหลังและประสบการณ์ร่วมกันในเหตุการณ์เดือนตุลาฯ^{cxlix}

‘คนรุ่นผมเติบโตขึ้นมาในยุคที่การเมืองมีวิกฤตมากที่สุด เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 กรณี 6 ตุลาคม 2519 วิกฤติ พฤษภาคม 2535 คนรุ่นนี้เป็นคนที่ร่วมสมัยกับคนรุ่นหนุ่มสาวทั่วโลกในยุคขบถต่อ “ระบบ” ต่ออำนาจ ...’^{cl}

(ธีรยุทธ 2537, 14)

ในลักษณะเดียวกัน เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อธิบายว่า “บรรดา นักบริหารเหล่านี้มีส่วนที่น่าจับตามากคือพวกที่มีอายุอยู่ในวัย 30–39 ปี เพราะเป็นกลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมการเคลื่อนไหว หรือเคยเป็น ‘พยายามประวัติศาสตร์’ ในเหตุการณ์ 14 และ 6 ตุลาคม มาแล้ว” (เอนก 2536a, 185)^{cli}

แนวทางสุดท้าย คือ ความประสบความสำเร็จในการผนวกแนวคิดอื่นๆของกระแสเสรีนิยมเข้ากับการเฉลิมฉลองเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2519 จนทำให้ภาพของขบวนการนักศึกษากลายเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อ “สิทธิและเสรีภาพ (rights and liberty)”^{clii} รวมทั้งสามารถเชื่อมโยงนักวิชาการและแนวร่วมชนชั้นนำสายเสรีนิยมอื่นๆเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการเสริมความชอบธรรมให้กับงานฉลองอีกด้วย เช่น คนจำนวนมากที่ไม่ใช่คนรุ่น 14 ตุลาฯ เข้าร่วมการประชุมจัดเตรียมงานฉลอง 20 ปี 14 ตุลาฯ แสดงความชื่นชมและสนับสนุน (*มติชนสุดสัปดาห์* 2536c) เช่น อานันท์ ปันยารชุน (พ.ศ. 2534-2535) อดีตนายกรัฐมนตรี นักการเมืองสายเสรีนิยม กล่าวว่าประวัติศาสตร์ 14 ตุลาฯในฐานะกลไกสำคัญที่ช่วยลดอำนาจข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการทหาร (bureaucratic polity) และขยายพื้นที่ให้กับกระบวนการเปิดเสรีด้านเศรษฐกิจ (economic liberalisation) ให้กับสังคมไทย (*มติชนสุดสัปดาห์* 2536b)^{cliii}

อย่างไรก็ตาม ใช่ว่าคนเดือนตุลาฯทุกคนจะเป็นด้วยกับแนวทางเหล่านี้ ซึ่งลดทอนความหมายและความจริงทั้งหลายอย่างของเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ จนกลายเป็นเพียงขบวนการประชาธิปไตยเพื่อ “สิทธิและเสรีภาพ” มีคนเดือนตุลาฯจำนวนหนึ่งที่พยายามฉายภาพให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายในแนวทางและความคิด รวมทั้งความเป็นจริงเรื่องความขัดแย้งต่างๆในช่วงทศวรรษ 1970 แต่เสียงของคนเหล่านี้ไม่ได้รับการใส่ใจและถูกทำให้กลายเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ (marginalise)^{cliv} ชุดบทความเรื่อง “ความทรงจำที่หายไปของคนหนุ่ม” โดย บัณฑิต จันทร์คีร์คำ^{clv} หรือที่รู้จักกันในนามปากกา “แคน สาลิกา” อดีตนักกิจกรรมจากรั้วรามคำแหง ซึ่งดำรงตำแหน่งบรรณาธิการบริหารนิตยสารการเมืองรายสัปดาห์ *เนชั่นสุดสัปดาห์* ให้รายละเอียดความแตกต่างของกระแสอุดมการณ์ในช่วงก่อน 14 ตุลาฯ ว่าประกอบไปด้วยหลายกระแส

แนวคิดฝ่ายซ้าย^{clvi} นอกจากนั้นยังมีงานจำนวนมากมายของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล^{15clvii} นักกิจกรรมรุ่น 6 ตุลาฯ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่คนสำคัญ พยายามชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งของแนวทางและอุดมการณ์ของคนเดือนตุลาฯตลอดช่วงก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ โดยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของนักศึกษาในนั้นเกิดขึ้นเพียงช่วงสั้นๆ ในเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เท่านั้น^{clviii} ทันทีก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาฯจบลง ความแตกต่างและแตกแยกของขบวนการนักศึกษาก็กลับมาปรากฏตัวใหม่ (สมศักดิ์ 2544)^{clix} ตัวอย่างที่น่าสนใจอีกอย่างคือ ความพยายามของเกษียร เตชะพีระ หนึ่งในนักรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นคนรุ่น 6 ตุลาฯ ในวิาทะกับคนรุ่น 14 ตุลาฯ และนักประวัติศาสตร์เสรีนิยมเกี่ยวกับการสร้างนิยามและการอธิบาย เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ^{clx} ในขณะที่คนรุ่น 14 ตุลาฯ เช่น ธีรยุทธ บุญมี และนักวิชาการสายเสรีนิยม เช่น ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ยืนยันในการระบุว่า 14 ตุลาฯ เป็นวัน “สิทธิและเสรีภาพ” หรือ “วันประชาธิปไตย” เกษียรมองว่าเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้ในการให้ความหมายวันดังกล่าวเป็นเพียงเรื่องของสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง เพราะเท่ากับเป็นการจำกัดความหมายของ 14 ตุลาฯ เป็นเพียงการต่อต้านเผด็จการ (anti-authoritarianism) และเปิดช่องแนวคิดที่สำคัญของขบวนการเช่น การต่อต้านศักดินา (anti-feudalism) การต่อต้านทุนนิยม (anti-capitalism) และการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันทางสังคม (the struggle for social justice and equality) ซึ่งสำหรับเขานั้นคือเหตุผลที่แท้จริงที่ผลักดันให้ประชาชนลุกขึ้นสู้กับระบอบเผด็จการ^{clxi} พร้อมกับเสนอว่าขบวนการ 14 ตุลาคม 2516 เป็น “ขบวนการฝ่ายซ้ายจากเบื้องล่าง (left from below)” และทำลายและเสียดสีการตีความแบบเสรีนิยมต่อด้วยการเสนอให้นิยามการฉลอง 14 ตุลาฯ เป็น “วันปฏิวัติกรรมพี (Bourgeois Revolution Day)”^{clxii} อย่างไรก็ตามแนวคิดของเกษียรสร้างความไม่พอใจให้กับธีรยุทธและชาญวิทย์เป็นอย่างมาก ธีรยุทธไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เกษียรเสนอ สำหรับเขาแนวคิดและขบวนการต่อต้านทุนนิยมเกิดขึ้น 6 เดือนหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ หมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน เทียงคินของ 14 ตุลาฯ เท่านั้น^{clxiii} ชาญวิทย์ถึงกับปิดการประชุมในครั้งนั้น โดยยืนยันว่า เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ควรจะเป็นวันของ “นักศึกษา-นักศึกษาประชาธิปไตยผู้บริสุทธิ์” และเขาจะไม่ยอมให้เหตุการณ์ดังกล่าวถูกฉกฉวยไปโดย “นักศึกษา-นักศึกษาฝ่ายซ้าย” เป็นอันขาด (กรุงเทพธุรกิจ 2541)^{clxiv} ซึ่งผลที่ออกมาคือ เสียงของกลุ่มคนที่ตั้งคำถามต่อการเขียนประวัติศาสตร์ 14 ตุลาฯ ให้เห็นเรื่องประชาธิปไตยจึงถูกเบียดขับและไม่ได้รับการต้อนรับ และกระบวนการทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ กลายเป็นประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยและแนวทางเสรีนิยมกลายเป็นวาทะกรรมกระแสหลักไปในที่สุด^{clxv}

นับตั้งแต่การฉลอง 25 ปี 14 ตุลาฯ เป็นต้นมา การตีความและสร้างกรอบคิด (framing) เรื่อง 14 ตุลาฯ ในแนวทาง “ประชาธิปไตย” ได้ลงหลักปักฐานอย่างแท้จริง และประสบความสำเร็จในการระดมกันสนับสนุนและได้รับการยอมรับโดยสาธารณะในวงกว้าง โดยกลุ่มชนชั้นนำ ทั้ง นักการเมือง นักธุรกิจสายก้าวหน้า และอื่นๆ (ธำรงค์ศักดิ์ 2551) ในงานฉลองครบรอบ 30 ปี 14 ตุลาฯ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวในปาถกฐาพิเศษ ตอกย้ำให้มีการรณรงค์ที่ต่อเนื่องถึงสิ่งที่เขา

¹⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ฝ่ายซ้ายรุ่น 6 ตุลาฯ ที่ใครๆ เรียกเขาว่า “หัวโต” เป็นหนึ่งใน 19 นักโทษคดีคอมมิวนิสต์หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ คณะประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และทำหน้าที่นักประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้ายอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะการวิพากษ์วิจารณ์ฝ่ายซ้ายไทยและสถาบันกษัตริย์

เรียกว่า “เจตนารมณ์ 14 ตุลาคม” หรือ เจตนารมณ์ทางการเมืองเพื่อการลุกขึ้นสู้กับระบอบอำนาจนิยม เรียกร้องและปกป้องประชาธิปไตย และความยุติธรรมและความเท่าเทียมกันทางสังคมและสังคม (เนชั่นสุดสัปดาห์ 2546)^{clxvi}

แนวคิดดังกล่าวได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีในวงกว้าง แม้แต่ในกลุ่มนักวิชาการที่ไม่ใช่คนเดือนตุลาฯ โดยในการเตรียมงานฉลองครบรอบ 25 ปี 14 ตุลาฯ นอกจากนักวิชาการและนักการเมืองที่เป็นคนเดือนตุลาฯ ไม่ว่าจะเป็น ธีรยุทธ บุญมี พินิจ จารุสมบัติ ชานี ศักดิเศรษฐ์ จาตุรนต์ ฉายแสง สุธรรม แสงประทุม อติศรี เพียงเกศ เกียรติกมล เลหาพะไพโรจน์ ภูมิธรรม เวชยชัย และอื่นๆอีกมากมาย จะทำงานอย่างแข็งขันในฐานะคณะกรรมการเตรียมงานแล้ว (มติชนสุดสัปดาห์ 2541)^{clxvii} ผ่านเครือข่ายของคนเดือนตุลาฯ คนจำนวนมากมาจากวงการอื่นๆ ซึ่งไม่ใช่ทั้งอดีตนักศึกษาหรือคนที่มีส่วนร่วมโดยตรงในเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ร่วมใจออกมาสนับสนุนการจัดงาน เช่น ชวน หลีกภัย (อดีตนายกรัฐมนตรี และหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ในขณะนั้น) อานันท์ ปันยารชุน (อดีตนายกรัฐมนตรี) และอุทัย พิมพ์ใจชน (นักการเมืองผู้มีชื่อเสียงในขณะนั้น) ตกงเข้ารับตำแหน่งประธานการจัดงาน^{clxviii} นอกจากนั้นเรายังเห็นท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ (ภรรยาปรีดี พนมยงค์) ป่วยอัมพาการณ์ (นักวิชาการและเทคโนโลยีในแคตสายเสรีนิยมคนสำคัญ) นายแพทย์ เสม พริ้งพวงแก้ว เสน่ห์ จามริก นายแพทย์ประเวศ วะสี สุลักษณ์ ศิวรักษ์ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ (อดีตนายกรัฐมนตรี) พิชัย รัตนกุล (อดีตหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์) และธนิษฐา เจียรพนนทร์ (ประธานกรรมการบริษัทในเครือซีพี) รับทำหน้าที่สมาชิกคณะกรรมการกิตติมศักดิ์ในการจัดงาน^{clxix} ภายใต้การสนับสนุนของนักการเมืองและบุคคลสำคัญเหล่านี้ โครงการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างอนุสรณ์สถาน 14 ตุลาฯ หรือ การผลักดันให้รวมประวัติศาสตร์ 14 ตุลาฯ เข้าในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน ดูจะมีความก้าวหน้ามาก (มติชนรายวัน 2542; มติชนสุดสัปดาห์ 2536d; มติชนสุดสัปดาห์ 2541; เนชั่นสุดสัปดาห์ 2540c)^{clxx} ในยุครัฐบาลพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นช่วงที่นักการเมืองเดือนตุลาฯหลายคนดำรงตำแหน่งสำคัญในคณะรัฐมนตรี^{clxxi} พวกเขาสามารถถึงบประมาณจากรัฐบาลกว่า 40 ล้านบาทมาใช้ในการจัดงานฉลอง 30 ปี 14 ตุลาฯ (ชัยวัฒน์ 2546; มติชนรายวัน 2546a)^{clxxii}

¹⁶ ในปี 2546 นายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร แต่งตั้งให้คนเดือนตุลาฯ เช่น จาตุรนต์ ฉายแสง เป็นคณะกรรมการพิจารณาการสถาปนาให้วันที่ 14 ตุลาคม เป็นวันประชาธิปไตยแห่งชาติ นอกจากนั้นกระบวนการพิจารณาดังกล่าวยังได้รับการสนับสนุนโดย คนเดือนตุลาฯจำนวนมากทั้งในและนอกพรรคไทยรักไทย ไม่ว่าจะเป็น นายแพทย์ พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน), นายแพทย์สุรพงษ์ สืบวงศ์ลี (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยี), พินิจ จารุสมบัติ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์), ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม), ปรีดีมานันท์ กุล (รองโฆษก รัฐบาล), อติศรี เพียงเกศ (รองหัวหน้าวิปรัฐบาล), สุรชาติ บำรุงสุข (อาจารย์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ) ฯลฯ (มติชนรายวัน 2546c) นอกจากนั้นยังมีคนเดือนตุลาฯอีกจำนวนหนึ่งซึ่งดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง เช่น การุณ ไสงาม ให้การสนับสนุน (The Nation 2003)

และที่สำคัญที่สุด คือ คนเดือนตุลาหาค่อนข้างประสบความสำเร็จในการทำให้เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ กลายเป็นประวัติศาสตร์ทางการ (official history) ข้อเสนอตั้งต้นในการสถาปนาให้การฉลองเหตุการณ์ 14 ตุลาฯ เป็น “วันประชาธิปไตยแห่งชาติ” หรือ “วันสิทธิและเสรีภาพ” ได้รับการผลักดันเข้าพิจารณาในสภาผู้แทนราษฎร^{clxxxiii} หลังการเจรจาต่อรองอันยาวนานกับกลุ่มที่ไม่ใช่คนเดือนตุลาฯ ที่ไม่เห็นด้วยเนื่องจากจะเป็นการลดคุณค่าวันสำคัญทางประวัติศาสตร์อื่นๆ เช่น วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (วันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่ประชาธิปไตยแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ) ข้อตกลงที่ประนีประนอมคือ “วัน 14 ตุลาฯ ประชาธิปไตย” (*มติชนรายวัน* 2546b; ประจักษ์ 2548, 6-7; *The Nation* 2003)^{clxxxiv}

การทำให้ประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้ายของ 6 ตุลาคม 2519 เป็นเรื่องขบวนการนักศึกษาและประชาธิปไตย

ในขณะที่คนรุ่น 14 ตุลาฯ มีประวัติศาสตร์แห่งความสำเร็จและประชาธิปไตย คนรุ่น 6 ตุลาฯ กลับพบว่าพวกเขาถูกทิ้งอยู่กับบาดแผลของประวัติศาสตร์แห่งความล้มเหลวและภาพลักษณ์ของฝ่ายซ้ายสุดขั้วสุดโต่ง ซึ่งทำให้หลายต่อหลายคนไม่อยากจะพูดถึงมัน (Penchan 2003)^{clxxxv} อย่างไรก็ตามหลังความพยายามอันยาวนาน พวกเขาค่อยๆ ประสบความสำเร็จในการสร้างสถานะใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ โดยการลบภาพภูมิหลังความเป็นฝ่ายซ้าย สร้างระยะห่างตัวเองจากพคท. และประวัติศาสตร์ความเป็นเหมาอิสต์ (Maoist history) และโยนเรื่องราวความขัดแย้งที่พวกเขาเคยมีกับนักกิจกรรม 14 ตุลาฯ สายเสรีนิยมทิ้งไว้เบื้องหลัง^{clxxxvi} ยิ่งไปกว่านั้น พวกเขาประสบความสำเร็จในการนำเสนอตัวเองใหม่ในแนวทางประชาธิปไตยและความถูกต้อง ในฐานะวีรชนนักศึกษาผู้บริสุทธิ์ผู้ซึ่งต่อสู้เพื่อผู้ด้อยโอกาสและความยุติธรรมในสังคม และปกป้องประชาธิปไตยที่ได้รับการสถาปนาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516^{clxxxvii}

เส้นทางการเดินทางอันยาวนานในการสร้างสถานะภาพใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ นั้นเริ่มต้นทันทีหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ แต่เนื่องจากการขาดการกันจัดตั้งที่ดี และที่สำคัญช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลองความสำเร็จของแนวทางฝ่ายขวาสุดขั้ว (ultra-right wing) สังคมไทยจึงไม่มีพื้นที่เหลือให้กับพวกเขา^{clxxxviii} เช่น เนื้อหาของงานรำลึกถึง 1 ปีของเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ถูกกลบด้วยภาพการชุมนุมประท้วงต่อต้านการจัดงาน ของกลุ่มฝ่ายขวาอย่างกระทิงแดง และนวพล ในการจัดงานปีแรกๆ จึงกลายเป็นเรื่องการเรียกร้องให้ปล่อยตัวผู้นำนักศึกษาและนักกิจกรรม 19 คนที่ถูกจับกุมในข้อหาคอมมิวนิสต์หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ (แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ 2520; *อาทิตย์* 2520)^{clxxxix}

สถานการณ์เริ่มดีขึ้นในปี พ.ศ. 2521 เมื่อผู้นำนักศึกษาทั้งหมดได้รับการปล่อยตัวจากการคุมขังและได้รับการตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จากข้อกล่าวหาอันเป็นคอมมิวนิสต์ นับตั้งแต่นั้นการรณรงค์อย่างจริงจังจึงเริ่มต้นขึ้น โดยการรณรงค์เรื่อง การต่อต้านการใช้ความรุนแรงโดยรัฐ การตอกย้ำถึงการสูญเสียชีวิตของนักศึกษาผู้บริสุทธิ์ในเหตุการณ์สังหารหมู่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 โดยพยายามไม่เน้นถึงแนวคิดและภูมิหลังความเป็นฝ่ายซ้ายของพวกเขา^{clxxx} ดังที่จะเห็นได้จากประเด็นที่สะท้อนผ่านสื่อในงานรำลึกปีที่ 2 ซึ่งจัดขึ้นที่ธรรมศาสตร์ฯ “6 ตุลาฯ ลูกหลานประเทศไทย

สูญเสียไปไม่กลับมา” “ผู้กล้าหาญ เชิดชูวีรชน 6 ตุลา” และอื่นๆ (อาทิตย 2521b)^{clxxxii} หลังจากถูกปล่อยตัวอดีตแกนนำนักศึกษา 6 ตุลาหลายต่อหลายคนออกมาเปิดเผยต่อสาธารณะผ่านงานเขียนที่เน้นการเล่าถึงประสบการณ์การถูกกระทำจากความรุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (สุธรรม 2522a; สุธรรม 2522b; สุธรรม 2522c; สุธรรม 2522d) พอถึงช่วงต้นทศวรรษ 1980 เมื่อนักศึกษากลุ่มอื่นๆ เริ่มทยอยออกจากป่า และบรรยากาศทางการเมืองเสรีมากขึ้น คนเดือนตุลา โดยเฉพาะคนรุ่น 6 ตุลา ออกมาประณามความรุนแรงและโหดร้ายที่เกิดขึ้นในเช้าวันเหตุการณ์ 6 ตุลาคม^{clxxxiii} เช่น คนเดือนตุลาจำนวนหนึ่งในกองบรรณาธิการและคณะผู้เขียนของนิตยสารการเมืองรายสัปดาห์ *สู่นาคต* เรียกร้องทุกปีผ่านสื่อดังกล่าว เมื่อวันที่ 6 ตุลาคมเวียนมาถึงให้ทั้งฝ่ายขวาจัดและฝ่ายซ้ายจัดออกมารับผิดชอบต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 (*สู่นาคต* 2524a)^{clxxxiii} ขณะเดียวกันก็มีการให้ความสำคัญกับกระบวนการตีความเรื่อง 6 ตุลาใหม่ในฐานะก้าวหนึ่งของกระบวนการสร้างประชาธิปไตยไทยหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ในงานฉลองครบรอบ 10 ปี 14 ตุลา การตีความว่า ระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 ช่วงเวลา 3 ปีหลัง 14 ตุลา เป็นช่วงเวลาที่ประชาธิปไตยแบ่งบานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย แต่กระแสประชาธิปไตยต้องปิดฉากลงเนื่องจากความรุนแรงของรัฐบาลฝ่ายขวาในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ที่มีต่อนักศึกษาและขบวนการแรงงานผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปกป้องประชาธิปไตย (*มาตุภูมิรายวัน* 2526a; *มาตุภูมิรายวัน* 2526c)^{clxxxiv} อย่างไรก็ตามตลอดช่วงทศวรรษ 1980 ความพยายามของคนรุ่น 6 ตุลา ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จมากนักในการรวมตัวและลบภาพความเป็นฝ่ายซ้ายจากการรับรู้ของสาธารณะ^{clxxxv}

กระบวนการทำให้ประเด็นด้านประชาธิปไตย กลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ ลงหลักปักฐานจริง ๆ หลังการฉลองครบรอบ 20 ปี 6 ตุลาคม ในปี พ.ศ. 2539^{clxxxvi} ในช่วงการจัดเตรียมงานเราได้เห็นการต่อสู้ของหลายกลุ่มหลากหลายกระแสดิและแนวทาง ตั้งแต่ความพยายามในการลดทอนความเป็นซ้ายของเนื้อหา งาน เช่น นายแพทย์พรหมินทร์ เลิศสุริย์เดช หรือ “หมอมิ่ง” แกนนำคนเดือนตุลาฯ รุ่นใหญ่ เดินเข้ามาในห้องประชุมและปรามคณะผู้จัดงานว่าอย่าให้งานมันซ้ายจัดเกินไป แต่กระแสนี้ไม่ได้รับการยอมรับและตกไปในหมู่คณะกรรมการจัดงาน ซึ่งรวมถึง ธงชัย วินิจจะกุล¹⁷ ซึ่งพยายามผลักดันแนวทางแบบสายกลาง (Neutralist approach) ในการเปิดพื้นที่ให้ ทุกกลุ่ม ทุกกระแส เข้ามามีบทบาทในการจัดงาน ไม่ว่าจะ เป็น กลุ่มกระแสพุทธ สันติวิธี ไปจนถึงกลุ่มที่ยังพยายามผลักดันแนวคิดและประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้าย (ซึ่งซ้ายกว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเปรียบเทียบ) โดยในช่วงการเตรียมงานนั้นกลุ่มหลังสุดดูจะเป็นกลุ่มที่มีบทบาทนำด้วยซ้ำ แต่สุดท้ายก่อนงานกลุ่มนี้เลือกที่จะเซ็นเซอร์ตัวเอง เช่น ในเช้าวันจัดงานมีการตัดสินใจตั้งรูปประวัติศาสตร์เจ้าปัญญา “รูปฆ่าเขavnคอ” (ที่ถูกกว่าหาว่ามีลักษณะคล้ายของศิรัชทายาท) ฉนวนสำคัญที่นำไปสู่การสังหารหมู่ นักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ เนื่องจากประเมินว่าสังคมยังไม่มีพื้นที่สำหรับพวกเขา การเน้นเนื้อหาดังกล่าวอาจอันตรายเกินไปและนำไปสู่การถูก

¹⁷ ธงชัย วินิจจะกุล เลขาธิการศูนย์นักเรียนฯ คนแรก ในปี 2517 ปัจจุบันเป็นนักวิชาการชั้นนำของโลก และศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา

ฟ้องร้องได้ สุดท้ายเนื้อหาของงานจึงถูกรวบโดยกระแสที่ช้ายน้อยกว่าโดยเชิงเปรียบเทียบ (สัมภาษณ์ ธงชัย วินิจจะกุล และ ธนาพล เอี้ยวสกุล โดยผู้เขียน 29 กรกฎาคม 2556 และ 23 กันยายน 2556 กรุงเทพฯ)

จุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือ การรณรงค์ครั้งสำคัญที่นำโดย ธงชัย วินิจจะกุล^{clxxxvii} แกนน่านักศึกษาคณะสำคัญช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ และขณะนั้นเป็นนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงระดับโลก ธงชัยเรียกร้องให้มีการสังคายนาประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ และทวงคืนพื้นที่ยืนสำหรับคนรุ่น 6 ตุลาฯ^{clxxxviii} ถึงแม้ว่าเขาจะกล่าวว่าเขาเป็นเพียงผู้เปิดพื้นที่ให้กับพลังของคนเดือนตุลาฯที่เคยถูกกดทับเอาไว้และเข้าไม่ได้เป็นผู้สร้างหรือแกนนำของกระแสดังกล่าว เขาเป็นเพียงผู้อยู่ท่ามกลางกระแสการต่อสู้ (สัมภาษณ์ ธงชัย วินิจจะกุล โดยผู้เขียน 29 กรกฎาคม 2556 กรุงเทพฯ) แต่จดหมายเปิดผนึกของเขาที่เขียนถึงเพื่อนรุ่น 6 ตุลาฯ การเดินสายบรรยาย และงานเขียนอื่นๆจำนวนมากมาก่อนงานรำลึก 20 ปี ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญที่ทำให้คนรุ่น 6 ตุลาฯกลับมารวมกลุ่มกันอีกครั้ง^{clxxxix} ธงชัยเสนอว่าประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ เป็นโศกนาฏกรรมที่ทั้งเจ้าหน้าที่ของประเทศไทยที่มีส่วนในการใช้ความรุนแรง และเหยื่อที่ถูกกระทำพยายามที่จะลืม (มติชนรายวัน 2538) สำหรับเขาเสียงเงิบที่ดำรงอยู่ท่ามกลางทั้งผู้กระทำและเหยื่อนั้นพัฒนาจากเหตุผลหลัก 3 ประการคือ^{cx} หนึ่ง กลุ่มชนชั้นสูงทางการเมืองจำนวนมากที่มีส่วนร่วมสมคบคิดกันจนนำไปสู่การสังหารหมู่วันที่ 6 ตุลาคม 2519 ยังคงมีอำนาจทางการเมืองแม้กระทั่งในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ทำให้กระบวนการในการค้นหาความจริงไม่ก้าวหน้า สอง ทั้งผู้กระทำและเหยื่อมีความสงสัยในตัวเองและต้องเผชิญกับความสับสนและกลืนไม่เข้าคายไม่ออกกับประเด็นปัญหาทางศีลธรรมเกี่ยวกับการกระทำของตนเองในอดีต พวกที่มีส่วนต้องรับผิดชอบต่อการใช้ความรุนแรงพยายามถอยและถอนตัวออกจากความทรงจำอันเจ็บปวดที่ถูกตั้งคำถามและการประณามจากสังคมในฐานะผู้ก่อให้เกิดการชนฆ่าประชาชนครั้งสำคัญ สำหรับเหยื่อผู้ซึ่งถูกสังคมนักกล่าวหาในฐานะคอมมิวนิสต์ และเป็นที่มาของความวุ่นวาย และภัยคุกคามต่อ “ชาติ ศาสนา และกษัตริย์”^{cxci} สำหรับพวกที่เข้าป่าร่วมปฏิวัติกับพคท.นั้นแทนที่จะกลับบ้านมาพร้อมชัยชนะและความภาคภูมิใจกับอดีตความเป็นฝ่ายซ้ายของตนเอง กลับต้องเผชิญกับความพ่ายแพ้, ความรู้สึกผิด และความเจ็บปวด^{cxcii} สุดท้าย จากการศึกษาของไทยไม่มีและไม่คุ้นเคยกับวาทกรรมเรื่อง “ความรุนแรงของรัฐ” ในการรับรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย (ซึ่งส่วนใหญ่เขียนโดยรัฐ) ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะหาที่ทางให้การอธิบายเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาฯในบริบททางประวัติศาสตร์ของไทย โดยเฉพาะภายใต้แนวคิดหลักเรื่อง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของความเป็นชาติ ภายใต้กษัตริย์ที่มีความเมตตา (benevolent monarch) การสังหารหมู่โดยรัฐจึงเป็นเรื่องที่เข้าใจและยอมรับได้ยากในสังคมไทย (Thongchai 2001, 3-5)^{cxiii} ดังนั้นธงชัยจึงเรียกร้องให้มี “การต่อสู้เพื่อความทรงจำ (war of memory)” ของเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ทั้งในระดับโครงสร้างและปัจเจกบุคคล เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถก้าวผ่านปัญหาในอดีตและสร้างประวัติศาสตร์ใหม่ให้กับ 6 ตุลาฯ^{cxiv} ในระดับโครงสร้าง ธงชัยเสนอให้การจัดงานฉลองและงานรำลึกประจำปีของ 6 ตุลาฯ ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในระยะยาวและเป็นระบบ ในการสถาปนาความทรงจำใหม่นี้ ในระดับปัจเจกบุคคล ธงชัยกระตุ้นและให้กำลังใจเหยื่อของความรุนแรงทั้งหลายลุกขึ้นมาเปิดเผยความทรงจำอันเจ็บปวดและบาดแผลทางประวัติศาสตร์ของตนเอง (เนชั่น

สุดสัปดาห์ 2544)^{cxv} ในงานรำลึก 25 ปี 6 ตุลาคม ในปี พ.ศ. 2544 ธงชัยร้องขอให้มีการรื้อสร้างประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม และขอให้คนเดือนตุลาทั้งหลายให้ความสำคัญกับเรื่องราวและพื้นที่ของ “คนตัวเล็กๆ” เหยื่อจากความรุนแรง และญาติของพวกเขา คนเดือนตุลาจำนวนมากเรียกร้องให้มีการเผยแพร่ภาพถ่ายของการสังหาร และเหยื่อที่ถูกกระทำในวันที่ 6 ตุลาคม ออกสู่สาธารณะ (Makdawan 2001; *ข่าวสด* 2544)^{cxvi}

อย่างไรก็ดีไม่ใช่ทุกคนในรุ่น 6 ตุลาคมที่เห็นด้วยกับการสถาปนาประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคมใหม่ในแนวทางกว้างๆที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ และเพื่อให้คนหลากหลายกลุ่มเข้ามาเป็นเจ้าของประวัติศาสตร์ร่วมกันได้ (inclusive idea)^{cxvii} โดย เกษียร เตชะพีระ (2539, 70-74) ได้ฉายภาพการต่อสู้เพื่อการนิยามและเขียนประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม ระหว่าง 3 กระแสดั้งเดิมคือ *กระแสที่หนึ่ง* แนวทางกว้างและเน้นสร้างแนวร่วมอันกว้างขวาง (broad and inclusive) ซึ่งเสนอโดยธงชัย ที่พยายามนิยามความหมายใหม่ให้กับ 6 ตุลาคม ในฐานะประวัติศาสตร์ของวีรชน และ คนที่เสียสละเพื่ออุดมคติ (idealist) โดยพยายามไม่ระบุถึง “อุดมการณ์” เบื้องหลังการต่อสู้ (เกษียร 2539, 68) เกษียรอธิบายว่าแนวทางนี้ลดทอนองค์ประกอบอุดมการณ์ และอัตลักษณ์ความเป็นซ้าย ของคนรุ่น 6 ตุลาคม เพื่อสร้างคุณค่าใหม่แบบกว้างๆหลวมๆ และขยายแนวร่วมในสังคมที่กว้างขวางขึ้นในการรำลึกถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม^{cxviii} เกษียรตีความเป้าหมายและความตั้งใจของธงชัยว่าเป็นความพยายามก้าวให้พ้นปัญหาสำคัญหลัก 2 ประการ^{cxix} คือ *ประการแรก* ข้อจำกัดทางการเมืองของสังคมไทยที่ไม่มีพื้นที่ให้กับอุดมการณ์และวีรบุรุษฝ่ายซ้าย *ประการที่สอง* ปัญหาการเปลี่ยนแปลงทั้งอุดมการณ์และสถานะภาพทางสังคมของคนรุ่น 6 ตุลาคม หรือที่เกษียรเรียกว่า “ความผันผวน-แตกตัว-กลับลำ-แปลกต่าง-แยกข้าง-หลากหลาย-กระเด็นกระสาย” ทางการเมืองและอุดมการณ์ในหมู่นักศึกษาประชาชนอดีตสมาชิกขบวนการฝ่ายซ้ายที่ตั้งตัวไม่ติด-รวมตัวไม่ได้ ในช่วงสิบกว่าปีของประวัติศาสตร์การเมืองไทยหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม (mindfulness of the turbulent and diverse politico-ideological aftermath of the 6th October incident)^{cc} อย่างไรก็ตาม สำหรับเกษียรในด้านหนึ่ง นี่คือนิยามที่ประสบความสำเร็จในการระดมพลังของคนกลุ่มต่างๆในการมาร่วมกันรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคมอีกครั้ง ในทางตรงกันข้าม วิธีการเช่นนี้เป็นแนวทางที่ล้มล้าง (subversive) เนื่องจากพยายามอำพรางความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างฝ่ายขวาและซ้าย ที่มีอยู่จริงในขณะนั้น (เกษียร 2539, 70-74)^{cci}

กระแสที่สอง โดยสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอนิยามของ 6 ตุลาคม ในลักษณะที่เน้นความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ โดยไม่สนใจว่าจะต้องให้ทุกฝ่ายยอมรับได้ (exclusive) ซึ่งตรงกันข้ามกับกระแสที่หนึ่งของธงชัย สำหรับสมศักดิ์ การรำลึกถึง 6 ตุลาคมคือการเฉลิมฉลองและจดจำนักศึกษาและนักกิจกรรมผู้ซึ่งต่อสู้เพื่อขบวนการสังคมนิยม และวีรชน 6 ตุลาคม เท่ากับ ผู้กล้าผู้พร้อมสละชีวิตให้กับแนวทางสังคมนิยม^{ccii}

“เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นั้นถือเป็นสัญลักษณ์ที่เด่นที่สุดของสังคมไทยเนื่องจากเป็น เหตุการณ์ที่แสดงออกให้เห็นถึงความเชื่อและอุดมการณ์ของนักศึกษาประชาชนอย่างแท้จริง และเป็นการต่อสู้เพื่อเชิดชูอุดมการณ์สังคมนิยม ผิดกับเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือพฤษภาทมิฬ เมื่อปี 2535”^{cciii}

(ผู้จัดการรายวัน 2538)

แนวทางของสมศักดิ์ ไม่ได้ดำเนินไปเพื่อขยายพันธมิตร แต่เป็นไปเพื่อการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ 6 ตุลาคม ที่ถูกต้อง (correct) สำหรับสมศักดิ์หากเราต้องจำอะไรที่ผิดๆ สู้อย่าจำมันเลยจะดีกว่า^{cciv}

กระแสที่สาม เป็นแนวทางที่เสนอโดย เกษียร เตชะพีระ เอง เขามองว่าประวัติศาสตร์ความเป็นฝ่ายซ้ายของ 6 ตุลาคม เป็นเรื่องที่ยังต้องถกเถียงกันต่อ เขาไม่เห็นด้วยกับทั้งสองแนวทางแรก สำหรับเขาสิ่งที่ธงชัย วินิจกุลเสนอนั้นก็เพิกเฉยต่อองค์ประกอบความเป็นซ้ายของ 6 ตุลาคมจนเกินไป ในขณะที่มุมมองของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ก็แข็งตัว (rigid) และไม่ซับซ้อน (unsophisticated) พอที่องค์ประกอบของฝ่ายซ้ายอันหลากหลายในขบวนการ 6 ตุลาคม^{ccv} สิ่งที่เขาเสนอคือ ขบวนการ 6 ตุลาคม ไม่ใช่ทั้งขบวนการฝ่ายซ้ายอันเข้มแข็งภายใต้การชี้นำของพคท. หรือขบวนการฝ่ายซ้ายในความหมายกว้างๆแบบขบวนการเคลื่อนไหวสังคมนิยมแบบตะวันตก สำหรับเขาขบวนการ 6 ตุลาคม เป็นขบวนการสังคมนิยมแบบไทยที่พัฒนาตัวฝ่ายการผสมผสาน ปะทะสังสรรค์ และต่อสู้กันของกระแสความคิดหลัก 3 กระแส ได้แก่ กระแสคัดค้านระบอบเผด็จการอำนาจนิยมของทหารเพื่อการพัฒนาทุนนิยม กระแสอุดมการณ์ของพคท. ซึ่งเดินตามแนวทางการปฏิวัติประชาชาติ-ประชาธิปไตยและสร้างสังคมนิยมของจีนยุคเหมาเจ๋อตง และกระแสปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยในช่วงทศวรรษ 1950^{ccvi} ถึงแม้จะมีความตึงเครียดบ้างระหว่างทั้ง 3 กระแสแต่ส่วนใหญ่ถูกกดเก็บอ้อมขมอกกัน ความขัดแย้งเปิดเผยตัวและขัดแย้งกันอย่างแตกหักถึง เมื่อ ทั้งสามกระแสนอกอยู่ภายใต้การยึดกุมอำนาจนำของพคท.ซึ่งเบียดขับจนนักคิดแนวคิดอิสระให้หลุดลอยหรือหมดอิทธิพลไป ซึ่งกระบวนกรเหล่านี้ไม่ได้สร้างเฉพาะ “สังคมนิยมเดือนตุลาฯ” แต่ยังมีกรเติบโตของกระแสนิดอื่นๆด้วย เช่น “ชาตินิยมเดือนตุลาฯ” (เกษียร 2539, 68-69 and 80-82) ฉะนั้นสำหรับเกษียร 6 ตุลาคมเป็นประวัติศาสตร์การต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางอุดมการณ์ที่แตกต่างหลากหลาย^{ccvii}

ถึงแม้ว่าโดยเชิงเปรียบเทียบระหว่างการถกเถียงของทั้งสามกระแส แนวทางธงชัยอาจถูกมองว่าก้าวหน้าน้อยที่สุด หากเอาบรรทัดฐานกระแสรงค์ของเกษียรเป็นบรรทัดฐานกลาง แต่หากเทียบกับปริมณฑลทางอุดมการณ์ของสังคมนิยมทั้งหมดที่ถูกครอบด้วยกระแสฝ่ายขวาและขวาจัดอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่ธงชัยเสนอก็นับได้ว่าก้าวหน้ามากแล้ว ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่สุดท้ายแนวทางกว้างและเน้นสร้างแนวร่วมอันกว้างขวาง (broad and inclusive approach) แบบที่ธงชัย เป็นตัวแทนนั้นได้กลายเป็นกระแสความคิดหลักและมีอิทธิพลที่สุดอย่างรวดเร็วในขบวนการสร้างสถานะใหม่ (repositioning) ให้กับประวัติศาสตร์ 6 ตุลาคม ในสังคมนิยมกว้าง ในระดับโครงสร้าง องค์ประกอบของความเป็นซ้ายถูกทำให้เลื่อนรางและลดความสำคัญลง แนวคิดเสรีนิยมและก้าวหน้าแบบกลางๆ (moderate progressive) ถูกนำมาผสมผสานในกระบวนกร^{ccviii} แนวทางในการนำเสนออย่างเป็นทางการเรื่อง 6 ตุลาคม เต็มไปด้วยวาทะกรรมเรื่อง สันติภาพ เสรีภาพ ประชาธิปไตย จริยธรรม ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเป็นธรรมทางสังคม และอื่นๆ (คณะกรรมการเตรียมการฉลองครบรอบ 20 ปี 6 ตุลาคม 2539; บุญเลิศ 2539)^{ccix} การเฉลิมฉลองงาน 6 ตุลาคม ประกอบไปด้วย การแถลงการณ์ งานสัมมนา และ นิทรรศการ จำนวนมากมายที่นำเสนอภาพเหตุการณ์ 6 ตุลาคมในฐานะประวัติศาสตร์ของขบวนการนักศึกษา

ต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมทางสังคมและประชาธิปไตยด้วยวิธีการที่สันติ แต่กลับถูกกดขี่ด้วยความรุนแรงของประเทศไทย^{CCX} ตัวอย่างเช่น การจัดแสดงงานศิลปะจำนวนกว่าร้อยชิ้น ภายใต้หัวข้อ “สปิริต 6 ตุลาคม (Spirit of 6th October)” โดยแนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย (มติชนรายวัน 2539; Penchan 2003)^{CCXI} นอกจากนั้น ยังมีการตอกย้ำถึงบทเรียนที่สำคัญและก้าวหน้าที่ 6 ตุลาฯ ให้กับการเมืองไทย^{CCXII} ชูผลงานสัมมนาจำนวนมากจัดภายใต้หัวข้อที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ ความรุนแรงของรัฐ ความเกลียดชังทางการเมืองในสังคมไทย มีอบและรัฐ การเมืองสีเขียว พุทธศาสตร์และวิกฤตการณ์ทางการเมือง ความรุนแรงทางการเมืองในสังคมไทย และอื่นๆ ซึ่งมีเนื้อหาทั้งที่สอดคล้องและไม่สอดคล้องกับเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ^{CCXIII}

ในระดับปัจเจกบุคคล การเขียนแถลงการณ์เปิดเผยประสบการณ์ตรงของเขาจากความรุนแรง ณ สนามฟุตบอล มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และการสูญเสียของชีวิตผู้คนจำนวนมากมาต่อหน้าต่อตาของเขา ในเช้าวันที่ 6 ตุลาคม 2519 กลายเป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจที่ทรงพลัง (มติชนรายวัน 2543a; เนชั่นสุดสัปดาห์ 2544; ธงชัย 2539; Thongchai 1996b)^{CCXIV} ผลที่ตามมาคือ เกิดปรากฏการณ์ที่คนรุ่น 6 ตุลาฯ จำนวนมากมายออกมาเขียนและเปิดเผยบันทึกความทรงจำของตนเองที่ในฐานะเหยื่อของความรุนแรงโดยรัฐในรูปแบบของ หนังสือ บทความหนังสือพิมพ์ และบันทึกส่วนตัวบนอินเทอร์เน็ต (พิชิต 2543; สารคดี 2539, 161-163; สุชีลา 2546)^{CCXV} เช่น นักศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องในละครล้อกรณีฆ่าแขวนคอพนักงานการไฟฟ้านครปฐม จนเกิดกระแสกล่าวหาว่านักศึกษาหมิ่นองค์รัชทายาท และเป็นเงื่อนไขสำคัญกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงโดยขบวนการฝ่ายขวา และเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ในที่สุด ออกมาเล่าเรื่องราวถึงความบริสุทธิ์จากมุมของเขาสู่สาธารณะ (สุชุม 2539)^{CCXVI}

ผลลัพธ์ที่ตามมาของกระบวนการดังกล่าว 4 ประการที่สำคัญได้แก่ *ประการแรก* ภาพพจน์ความเป็นฝ่ายซ้ายของคนรุ่น 6 ตุลาฯ ในบริบททางประวัติศาสตร์ค่อยๆถูกทำให้เลือนหายไป และถูกแทนที่ด้วยสถานะภาพทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบใหม่คือ ขบวนการนักศึกษาผู้รักและเสียสละเพื่ออุดมคติ^{CCXVII} เมื่อถึงทศวรรษ 1990 นักวิชาการจำนวนมากขึ้นมามากขึ้น เริ่มอ้างอิงถึง 6 ตุลาฯ แบบเดียวกับที่พูดถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครองสู่ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญในปี 2475 และขบวนการเคลื่อนไหว 14 ตุลาฯ (ประชาไท 2551) และที่สำคัญ คนทั่วไปเริ่มมีความรับรู้ รู้จักและจดจำคนรุ่น 6 ตุลาฯ ในแบบที่ซ้อนทับกับคนรุ่น 14 ตุลาฯ^{CCXVIII} ผลลัพธ์จากการสำรวจโดย อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และคณะ กลุ่มตัวอย่าง 136 คนจาก 3 มหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยรังสิต) เกี่ยวกับมุมมองและทัศนคติที่มีต่อ เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516, 6 ตุลาคม 2519 และพฤษภาทมิฬ 2535 (อังรงค์ศักดิ์ 2551)^{CCXIX} สะท้อนค่อนข้างชัดเจนว่าประวัติศาสตร์ฉบับประชาธิปไตยของเหตุการณ์ 14 ตุลาคมได้ฝังรากลึกในการรับรู้ของสาธารณะ โดยคนกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของกลุ่มตัวอย่างรู้จักเหตุการณ์ดังกล่าว และ 100 เปอร์เซ็นต์ของคนเหล่านั้นอธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวคือขบวนการประชาธิปไตยหรือขบวนการต่อต้านระบอบเผด็จการ^{CCXX} ในขณะที่เดียวกันงานสำรวจก็สะท้อนว่ากระบวนการสร้างสถานะภาพใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ ฉบับประชาธิปไตยก็ประสบความสำเร็จไม่แพ้กัน ถึงแม้ว่าคนน้อยกว่าครึ่งจะรู้ว่าอะไรคือเบื้องหลังทางประวัติศาสตร์ของ 6 ตุลาฯ แต่กว่า 95 เปอร์เซ็นต์ของคนเหล่านั้นอธิบายอย่าง

มั่นใจว่าเป็นเหตุการณ์ต่อเนื่องจาก 14 ตุลาคม ในการเรียกร้องประชาธิปไตยจากระบบเผด็จการซึ่งใช้ความรุนแรงกดขี่นักศึกษาผู้บริสุทธิ์และถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ มีเพียง 7 เปอร์เซ็นต์ที่กล่าวถึงความเป็นคอมมิวนิสต์ของนิสิตนักศึกษา^{ccxxi}

ตารางที่ 1 : การสำรวจการตระหนักรู้ถึงประวัติศาสตร์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 (Survey on awareness of the histories of 14th and 6th October)

เหตุการณ์	จำนวนผู้ที่ระบุว่ารู้จักประวัติศาสตร์ดังกล่าว (กลุ่มสำรวจ 136 คน)		จำนวนผู้อธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นขบวนการประชาธิปไตย (จากกลุ่มผู้ที่ระบุว่ารู้จักประวัติศาสตร์ดังกล่าว)	
	จำนวน	%	จำนวน	%
14 ตุลาคม 2516	108	79.5 %	107	99 %
6 ตุลาคม 2519	57	41.5 %	50	87.7%

ที่มา: ปรับปรุงจากผลการสำรวจของอัครศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และคณะ เรื่อง “อนาคตของ 6 ตุลา 2519” (อัครศักดิ์ 2551)^{ccxxii}

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงของภาพพจน์ของคนรุ่น 6 ตุลาฯ จากประวัติศาสตร์บาดแผลของคนที่ถูกมองว่าเป็นฝ่ายซ้ายสุดโต่ง กลายเป็นผู้พิทักษ์ประชาธิปไตย ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากคนรุ่น 6 ตุลาฯเอง โดยเฉพาะคนที่ก่อนหน้านี้ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมงานรำลึกฯ (คณะกรรมการเตรียมการฉลองครบรอบ 20 ปี 6 ตุลาฯ 2539; บุญเลิศ 2539; มติชนรายวัน 2539)^{ccxxiii} ผู้คนจำนวนมากรู้สึกที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องซ่อนภูมิหลังในการเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯ โดยธงชัย วินิจจะกุลได้กล่าวในปาถกฐาในงานฉลองครบรอบ 25 ปี 6 ตุลาฯ ว่า ความสำเร็จจากการเริ่มต้นในงานรำลึก 20 ปี 6 ตุลาฯ ช่วยขจัดบรรยากาศที่อึดอัดที่หลอกหลอนคนรุ่นของเขามานานให้หมดไป การจัดเตรียมงานและกิจกรรมต่างๆ ทั้งก่อนและระหว่างงานรำลึกได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับคนเดือนตุลาฯได้เล่าเรื่องราวของเขาสู่สาธารณะ (เนชั่นสุดสัปดาห์ 2544)^{ccxxiv}

ประการที่สาม ความสำเร็จเหล่านี้สามารถผนวกเอากลุ่มคนที่ไม่ใช่คนรุ่น 6 ตุลาฯเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเฉลิมฉลองและการสถานะภาพใหม่ทางประวัติศาสตร์ใหม่ให้กับ 6 ตุลาฯได้ เช่น พวกเขาได้ ไคธม อารียา นักเคลื่อนไหวเสรีนิยมและสิทธิมนุษยชน เป็น ประธานกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลาฯ^{ccxxv} ในงานดินเนอร์ทอล์คเพื่อระดมทุนการจัดงานรำลึก 6 ตุลาฯ ในหัวข้อ “ร่วมสร้างการเมืองใหม่” โดยมีผู้ร่วมอภิปรายคือ อานันท์ ปันยารชุน น.พ. ประเวศ วะสี และธีรยุทธ บุญมี โดยงานดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดผ่านสถานีโทรทัศน์แห่งชาติ และเคเบิลทีวีหลายแห่ง

เช่น ช่อง 9 ไทยสกายทีวี และไอทีวี ในลักษณะเดียวกัน ในงานฉลองครบรอบ 30 และ 31 ปี 6 ตุลาฯ เราก็เห็นภาพบุคคลลา
 สาธารณะสำคัญๆหลายคน เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เสน่ห์ จามริก อภิรักษ์ โกษะโยธิน ฯลฯ^{ccxxvi}

ประการสุดท้าย ความสำเร็จของโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับ 6 ตุลาฯ อีกหลายอย่างเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น
 ภายใต้การสนับสนุนและร่วมมือของหลายภาคส่วน ทำให้คนรุ่น 6 ตุลาฯสามารถสร้าง อนุสรณ์รำลึกเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ
 ช้างหอประชุมใหญ่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ อนุสาวรีย์วีรชน วิจิตชัย อมรกุล ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (เนชั่นสุด
 สัปดาห์ 2543; วิภา ไม่ระบุนวันที่พิมพ์)^{ccxxvii} รวมทั้งยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม
 2519 เพื่อจัดทำรายงานอิสระเพื่อค้นหาความจริงเพื่อถกเถียงกับประวัติศาสตร์ฉบับทางการ และการจัดตั้ง กองทุนญาติวีร
 ชน 6 ตุลาฯ เพื่อรณรงค์ให้มีการชดเชยจากรัฐบาลกลับครอบครัวผู้สูญเสียชีวิต (Penchan 2003; โลกวันนี้ 2546a)^{ccxxviii}

*การเปลี่ยนอัตลักษณ์ซ้ายสุดขั้วให้เป็นภาพกลางๆที่สังคมยอมรับได้ (Normalising the 1970s extreme leftist ideas
 and identity)*

นอกเหนือจากการสร้างกรอบการเข้าใจใหม่เรื่องประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯที่เป็น “ประชาธิปไตย” แล้ว คนเดือนตุลา
 ฯยังประสบความสำเร็จในการปรับและแปลง ประวัติศาสตร์ มรดกอุดมการณ์ วัตถุประสงค์และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมฝ่ายซ้าย
 ของเขา ให้กลายเป็นเรื่องที่สังคมยอมรับได้ (normalising) โดยการเน้นนำเสนอชีวิตคอมมิวนิสต์ในป่าในมุ้งที่โรแมนติก
 และเป็นตำนานในใจของผู้คน และประสานแนวคิดฝ่ายซ้ายในยุค 1970 ให้เข้ากับอุดมการณ์และบุคคลต่างๆในสายเสรี
 นิยม^{ccxxix}

การทำให้ภูมิหลังและชีวิตกับพรรค. เป็นเรื่องที่สังคมยอมรับได้ (Normalising leftist backgrounds and life with the CPT)

นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา เราได้เห็นการให้สัมภาษณ์ หนังสือ หนังสือนิตยสาร และบทความจำนวนมาก
 มากมายเกี่ยวกับเรื่องราวและประสบการณ์ของคนเดือนตุลาฯทั้งก่อนและช่วงเวลาที่เขาเข้าร่วมการปฏิวัติในป่ากับพรรค.
 ถูกเผยแพร่สู่สาธารณะ แต่แทนที่การรื้อฟื้นดังกล่าวจะเน้นเสนอกระบวนการกล่อมเกล่าและการถกเถียงเชิงอุดมการณ์ฝ่าย
 ซ้าย งานส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นเพียงการบันทึกประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหา 4 แนวทางที่สนับสนุนกระบวนการปรับ
 อุดมการณ์และอัตลักษณ์ความเป็นซ้ายในช่วงทศวรรษ 1970 และ 1980 ให้ดูเบาบางลงและเป็นเรื่องที่สังคมยอมรับได้
 (normalising)^{ccxxx}

เนื้อหาแนวทางที่หนึ่ง ประวัติศาสตร์การเรียนรู้ทางอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายและการจัดตั้งทางความคิดผ่านเครือข่าย
 ของพรรค. ในหมู่นิสิตนักศึกษาในช่วงปี พ.ศ. 2516-2519 ถูกแทนที่โดยการเน้นและชูประเด็นกระบวนการ “การจัดตั้ง
 ตัวเอง (self-organised)” ความเป็นอิสระจากพรรค. และการเรียนรู้อุดมการณ์ฝ่ายซ้ายผ่านสถานการณ์ทางการเมืองก่อน
 14 ตุลาฯ^{ccxxxi} คำอธิบายว่าทำไมพวกเขาเข้าร่วมกับพรรค. ถูกกลบด้วยการอธิบายเรื่องราวของนักศึกษาคนรุ่นใหม่ที่มี

อุดมการณ์ แต่กลับถูกความรุนแรงและความยุติธรรมของรัฐกดดันและบีบบังคับให้เข้าร่วมกับการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ กับพคท.หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ซึ่งเนื้อหาของเรื่องราวแบบนี้มันบดบังความเป็นจริงหลายอย่างเกี่ยวกับเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่นักศึกษาที่มีกับพคท. และความปรารถนาที่จะเข้าร่วมกับพคท.มาระยะหนึ่งแล้วก่อนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ (วารสารเพลงและดนตรี 2545; ประสาน 2546, 60)^{ccxxxii}

แนวทางที่สอง ภาพลักษณ์ความเป็นคอมมิวนิสต์ที่ใช้กำลังอาวุธและนักบวชยุทธ ที่สังคมมีต่อนักศึกษาในช่วงทศวรรษ 1980 ปัจจุบันได้ถูกแทนที่ด้วยภาพและเรื่องราวอันโรแมนติกของนักเรียนนักศึกษาผู้บริสุทธิ์และทุ่มเทกายใจให้กับการทำงานเพื่อผู้ยากไร้ และประชาธิปไตย บทสัมภาษณ์ หนังสือ บทความ สารคดี หนังสือนิตยสาร และละครเวทีจำนวนมากมายับยั้งไม่ถ้วนถูกผลิตขึ้นและผลิตซ้ำ ถ่ายทอดเนื้อหาความน่าตื่นเต้น น่าประทับใจ และซาบซึ้งใจของชีวิตและการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในป่า^{ccxxxiii} เช่น บทบาทของบัณฑิต จันทศรีคำ หรือ แคน สาลิกา (บรรณาธิการบริหาร เนชั่นสุดสัปดาห์) ในการส่งเสริมคอลัมน์ใหม่ที่เขียนโดยอดีตสหยาผู้ร่วมต่อสู้ในป่าเกี่ยวกับชีวิตของพวกเขาในป่า รวมทั้งงานเขียนจำนวนมากมายของเขากลับไปเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าว^{ccxxxiv} นอกจากนี้ การจัดงานรำลึกประจำปี, การจัดทริปเดินทางกลับไปเยี่ยมเขตงานและอดีตสหยาในพื้นที่ห่างไกล งานเก็บกระดูกอดีตสหยาที่เสียชีวิตในเขตสู้รบ การสร้างอนุสรณ์สถานในอดีตเขตงานปฏิวัติ กิจกรรมการกุศลระดมเงินเพื่อช่วยเหลืออดีตสหยาที่ยากจน คอนเสิร์ตเพลงปฏิวัติ ขยายตัวอย่างกว้างขวางเป็นดอกเห็ด ส่วนใหญ่เน้นไปที่กิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและการสถาปนาความเป็นวีรชนของผู้ซึ่งเคยเสียชีวิตในปีและช่วงการต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ^{ccxxxv} อดีตสหยาจำนวนมากเข้ามาเข้าร่วม การเดินทางกลับสู่เขตงานและกิจกรรมระลึกความหลังครั้งอดีต (nostalgia-packed commemoration trips) เหล่านี้ยังกระตุ้นอารมณ์^{ccxxxvi}

แนวทางที่สาม การชูและเน้นเรื่องราวความผิดหวังและความไม่เห็นด้วยกับพคท.ในหมู่นักศึกษา พคท.ถูกอธิบายว่าถูกครอบงำด้วยความเป็นจีนและคอมมิวนิสต์จีน ความเป็นเผด็จการ และแนวทางเหมาอิดส์สุดขั้ว (คาราวาน 2543, 32-33)^{ccxxxvii} ในขณะที่นักศึกษาคือผู้บริสุทธิ์ ผู้รักชาติ และนักต่อสู้เพื่อความยุติธรรมในสังคมและประชาธิปไตย แต่ถูกผลักดันให้ต้องเข้าร่วมกับพคท.เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่น แต่ต่อมาพวกเขาต้องเผชิญกับผิดหวังกับวัฒนธรรมที่ไม่ยุติธรรมและไม่เป็นประชาธิปไตยของพคท.^{ccxxxviii} ตัวอย่างเช่นงานเขียนหลายชิ้นของ เกษียร เตชะพีระ แสดงออกถึงความอึดอัดคับข้องใจอย่างมากต่อการครอบงำของจีนในพคท. ซึ่งเบียดขับคนอย่างเขาและเพื่อน ๆ นักศึกษาออกจากแกนกลางอำนาจและโครงสร้างของพรรค ถึงแม้ว่าเขาจะเคารพสมาชิกพรรคหลายคน (เกษียร 2544)^{ccxxxix} สุรัชย์ จันทิมารธ คนรุ่น 14 ตุลาฯ ซึ่งต่อมากลายเป็นนักร้องเพลงเพื่อชีวิตที่มีชื่อเสียง เผยแพร่งานเขียนแสดงความเคารพสหยาชนเผ่าต่อประวัติศาสตร์การต่อสู้อันยาวนานกับรัฐไทยตั้งแต่ก่อนเข้าร่วมกับพคท. ในขณะที่แสดงความไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ พคท. อ้างถึงความสำเร็จในฐานะเป็นผู้ที่ปลุกให้คนเหล่านี้ลุกขึ้นสู้ (สุรัชย์ 2528a, 19)^{ccxli} ความสำเร็จในการเผยแพร่งานเขียนที่สะท้อนน้ำเสียงในทำนองนี้ได้บดบังเรื่องราวของความทุ่มเทต่อการปฏิวัติและการช่วยเหลือผู้คนของสมาชิกพคท.จำนวนมาก

มิตรภาพที่นักศึกษาจำนวนมากมีต่อพคท. แม้แต่หลังออกจากป่า และที่สำคัญปัญหาที่นักศึกษาสร้างขึ้นในช่วงเข้า
ร่วมกันพคท. ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุการล่มสลายของพคท.^{ccxli}

แนวทางที่สี่ ได้มีการผนวกรวมเอาคนกลุ่มอื่นที่ไม่ได้เป็นซ้ายและไม่ได้เป็นคนเดือนตุลาฯ เข้ามามีส่วนร่วมใน
การงานเฉลิมฉลองต่างๆมากขึ้น เพื่อลดภาพและสร้างความชอบธรรมให้กับประวัติศาสตร์ความเป็นซ้ายหัวรุนแรง
นักการเมืองเดือนตุลาฯหลายคนได้รับเชิญให้เข้าไปทำหน้าที่ประธานในงานฉลองและรำลึกเขตงานฯหลายต่อหลาย
แห่ง^{ccxliii} เช่น อติศร เพียงเกศ รมช.วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในขณะนั้น ทำหน้าที่เป็นประธานในงานทำบุญอุทิศส่วน
กุศลให้กับผู้เสียสละชีวิตในการต่อสู้ที่เขตสู้รบภูซาง ในปี พ.ศ. 2540 (เนชั่นสุดสัปดาห์ 2540a)^{ccxliii} ในปี พ.ศ. 2549 และ
2550 พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ องคมนตรีและนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น (พ.ศ. 2549-2551) ผู้ซึ่งเป็นลูกชายของ”สหายคำ
ตัน” อดีตแกนนำระดับสูงของพคท. ในช่วงทศวรรษ 1950 ได้รับเชิญให้เป็นประธานในการเปิดอาคารประวัติศาสตร์
ประชาชน และพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์ม้งลัวะ- ณ อนุสรณ์สถานภุชยัคฆ์ อดีตเขตงานปฏิวัติในจังหวัดน่าน^{ccxliii} ซึ่งคำกล่าว
เปิดงานของพลเอกสุรยุทธ์ ถึงบิดาของเขาในฐานะทหารกล้าของไทย ซึ่งถูกผลักดันให้เข้าร่วมกับพคท. เนื่องจากไม่เห็นด้วย
กับระบบเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วยในการสร้างความชอบธรรมให้กับการจับอาวุธลุกขึ้นสู้ของเหล่า
นักศึกษา (เนชั่นสุดสัปดาห์ 2549)^{ccxiv}

การลดทอนภาพลักษณ์และวัตถุทางวัฒนธรรมซ้ายสุดขั้วแห่งยุค 1970 (Deradicalising the 1970s radical reputation
and cultural objects)

นอกเหนือจากการทำให้ประวัติศาสตร์คอมมิวนิสต์ของพวกเขาเป็นเรื่องโรแมนติกแล้ว คนเดือนตุลาฯยังประสบ
ความสำเร็จในการทำให้ภาพลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมฝ่ายซ้ายของเขาเป็นที่ยอมรับในสังคมวงกว้างขึ้นอีกด้วย^{ccxlii}
พวกเขาเลือกที่จะโยนองค์ประกอบความเป็นซ้ายบางส่วนทิ้ง และเชื่อมโยงภาพลักษณ์ของอดีตความเป็นซ้ายกับ
อุดมการณ์และบุคคลสำคัญที่ไม่ใช่ซ้าย ผลลัพธ์ที่ออกมาคือปรากฏกายใหม่ของพวกเขาที่น่าชื่นชมในฐานะเพียงกลุ่มคน
ก้าวหน้าและเสรีนิยมหัวเหียงซ้าย (progressive and radical liberalist)^{ccxlvii}

แนวทางแรก เริ่มต้นโดยการอธิบายกระบวนการกล่อมเกลาก้าวสู่ความเป็นซ้ายพวกเขาเสียใหม่ (recounting their
leftist socialisation) อดีตนักศึกษาคนสำคัญ หันกลับมาอธิบายว่า ที่มาของอุดมการณ์ที่กระตุ้นให้เขาเริ่มเป็นนัก
กิจกรรมทางการเมืองนั้นไม่ใช่แนวคิดสังคมนิยม เพียงในระยะต่อมาเท่านั้นที่พวกเขาถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนสนใจแนวคิด
ฝ่ายซ้าย ซึ่งอยู่ในระดับผิวเผินมาก^{ccxlviii} นอกจากนั้นในปัจจุบันพวกเขาได้ละทิ้งอุดมการณ์แบบฝ่ายซ้ายและหันมาให้
ความสำคัญกับแนวทางเสรีนิยมและแนวทางอื่นๆ ไม่รุนแรงเท่าในอดีต (liberal and other moderate approaches)^{ccxlix}
ตัวอย่างเช่น พิรุณ ฉัตรวณิชกุล อดีตแกนนำในการเผยแพร่แนวคิดฝ่ายซ้ายในหมู่นิสิตนักศึกษาผู้ซึ่งเข้าร่วมกับพคท.ตั้งแต่

ระยะเริ่มต้นก่อนที่นักศึกษาคนอื่นๆจะเข้าป่า อธิบายถึงจุดเริ่มของเขาในการเป็นนักกิจกรรมว่ามาจากอุดมการณ์แบบเสรีนิยมและประชาธิปไตย แต่เขาก็กลับถูกประณามโดยสังคมว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (สัมภาษณ์ พิรุณ ฉัตรวิฑูรย์ ผู้เขียน 2 กุมภาพันธ์ 2550 กรุงเทพฯ)^{cc1} เป็นไปในทางเดียวกัน ธีรยุทธ บุญมี อธิบายว่าการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของเขาในยุคทศวรรษ 1970 ได้รับการจัดประกายผ่านอุดมการณ์ที่สำคัญ 3 กระแส ได้แก่ กระแสอิทธิพลความคิดก้าวหน้าแบบตะวันตก ผ่านกลุ่มเสวนาสังคมศาสตร์ปริทัศน์, กระแสทำกิจกรรมเพื่อสังคม และกระแสแสวงหาตนเองของนักศึกษา ถึงแม้จะยอมรับว่าเคยหันไปสนใจแนวทางสังคมนิยม มาร์กซิส และอุดมการณ์ฝ่ายซ้ายหลายแนวทางในช่วงทำๆก่อน 6 ตุลาฯ และ 5 ปีในป่ากับพคท. แต่ปัจจุบันเขาละทิ้งแนวคิดสุดโต่งเหล่านั้นและหันกลับสู่รากเหง้าความเป็นพุทธ แนวทางเหตุผลนิยม (rational Buddhism) ซึ่งเป็นรากเหง้าที่เขาได้เรียนรู้มาตั้งแต่สมัยเด็ก (สยามโพสต์ 2536)^{cc2}

แนวทางที่สอง คนเดือนตุลาฯ ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงวัตถุทางวัฒนธรรมฝ่ายซ้ายในอดีต ไม่ว่าจะเป็น เพลงปฏิวัติและวรรณกรรมฝ่ายซ้าย ให้กลายเป็น “เพลงและวรรณกรรมเพื่อชีวิต”^{cc3} การจัดคอนเสิร์ตเพลงปฏิวัติครั้งแล้วครั้งเล่ากลายเป็นเรื่องของกิจกรรมรำลึกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เมื่อครั้งวันวาน มากกว่าการใช้กิจกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรม (cultural tool) ในการรื้อฟื้นแนวทางฝ่ายซ้าย คอนเสิร์ตและจินตลีลาประกอบดนตรีถูกจัดขึ้นตามชนบเมื่อครั้งในอดีต รวกับการแซ่ซ้องพวกเขาไว้ในแคปซูลแห่งการเวลา อาทิเช่น รูปแบบการแต่งตัวที่นักเรียนและผู้แสดงอยู่ในชุดยูนิฟอร์มนักเรียนดาวแดงเดินสวนสนามด้วยธงพคท. และเวทีก็ประกอบไปด้วยธงเหลืองดาวแดง^{cc4}

เพื่อทำลายภาพความเป็นซ้าย ที่สาธารณชนมีต่อวรรณกรรมที่ผลิตขึ้นก่อนหน้านั้น พวกเขาค่อยๆเปลี่ยนมันด้วยการผสมผสานมันกับงานที่ไม่ใช่ฝ่ายซ้ายอื่นๆ หรือไม่ก็ผลิตมันซ้ำใหม่ในนาม “คนเดือนตุลาฯ”^{cc5} ผลที่ตามมาคือความสำเร็จในการสร้างนิยามใหม่ให้กับอดีตวรรณกรรมฝ่ายซ้ายยุคทศวรรษ 1960 และ 1970 โดยถูกนำไปผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของขบวนการวรรณกรรมสายก้าวหน้าของไทย (progressive Thai literature movement) ซึ่งเริ่มต้นพัฒนาในยุคทศวรรษ 1950 นำขบวนโดย “กบฏสันติภาพ” และการรณรงค์เคลื่อนไหวครั้งใหญ่ของนักหนังสือพิมพ์และนักเขียนสายก้าวหน้าเพื่อต่อต้านระบอบเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม (Editorial team 1998)^{cc6} เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับประวัติศาสตร์ของพวกเขา สำนักพิมพ์หลายแห่งที่มีคนเดือนตุลาฯเป็นเจ้าของ เช่น สำนักพิมพ์ไอซิส สำนักพิมพ์สายธาร ฯลฯ นำงานอดีตวรรณกรรมฝ่ายซ้ายกลับมาพิมพ์ใหม่หลายต่อหลายครั้ง โดยเฉพาะหนังสือที่เคยอยู่ในรายชื่อหนังสือต้องห้ามในยุคทศวรรษ 1970 จำนวน 100 เล่ม^{cc7} ในการกลับมาครั้งนี้ พวกเขาได้ดำเนินการสั่งแบน (banning) วรรณกรรมฝ่ายซ้ายในยุค 1970 นั้นเป็นการทำลายบรรยากาศทางวิชาการและภูมิปัญญาของไทย (มนสิกุล 2540)^{cc8} คนรุ่น 14 ตุลาฯ จัดตั้ง “มูลนิธิสถาบันวิชาการ 14 ตุลาฯ” เพื่อรื้อฟื้นวรรณกรรมที่เคยมีอิทธิพลทางความคิดกับคนในยุคของพวกเขาและสร้างสรรค์โดยคนรุ่น 14 ตุลาฯ โดยเริ่มต้นด้วยการระดมทุนจัดพิมพ์วรรณกรรมที่สำคัญๆ กว่า 30 ชิ้น จากนั้นก็พิมพ์งานร่วมสมัยอื่นๆที่ได้รับความเห็นชอบจากกรรมการคนรุ่น 14 ตุลาฯ เช่น *ฉันจึงมาหาความหมาย* โดย วิทยากร เชียงกุล *บันทึก 1 ใน 13 กบฏรัฐธรรมนูญ* *เรื่องบอกเล่าก่อนถึงวัน :14 ตุลา 16* โดย ธีรยุทธ ชุนชฎาธาร ฯลฯ^{cc9} ในช่วง

กลางทศวรรษที่ 1990 พวกเขาเริ่มสามารถทำให้วรรณกรรมของพวกเขากลายเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมกระแสหลัก (mainstreaming) ของสังคมไทย^{cclix} เมื่อวรรณกรรมที่ทรงพลังต่อคนยุค 1970 ได้รับการเสนอให้เป็นส่วนหนึ่งของรายชื่อทางการของ “หนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน” ซึ่งเป็นผลมาจากการที่เริ่มมีนักวิชาการเดือนตุลาฯผู้มีชื่อเสียงจำนวนมากได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อกระบวนการคัดเลือก โดย เป็นผลจากงานวิจัย ของ วิทยากร เชียงกูล อดีตคนรุ่น 14 ตุลาฯ ซึ่งในขณะนั้นเป็นผู้อำนวยการ ศูนย์วิจัยสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ร่วมกับคณะวิจัยอีก 10 ท่าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)^{cclx} นอกจากนั้น ภาพสะท้อนที่สำคัญอันหนึ่งถึงภาพลักษณ์ความเป็นชายของอดีตนักศึกษาเหล่านี้ค่อยๆเลือนหายไป ยังเห็นได้จากกรณีที่ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ได้รับตำแหน่งศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ. 2552 ซึ่งเป็นรางวัลที่ได้รับจากกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐไทยที่มีลักษณะจารีตนิยมและอนุรักษนิยมมากที่สุดแห่งหนึ่ง (มติชนสุดสัปดาห์ 2536a) (รายละเอียดด้านการเปลี่ยนของวัตถุด้านวัฒนธรรมของคนเดือนตุลาฯ ใน Kanokrat 2012, บทที่ 5)^{cclxi}

แนวทางที่สาม ในการเจือจางภาพและองค์ประกอบความเป็นชายลง คนเดือนตุลาฯผสมผสานภาพสัญลักษณ์ของความ เป็นชายเข้ากับนักคิดและแนวคิดสายเสรีนิยม^{cclxii} ในด้านหนึ่ง พวกเขาหันมาให้ความสำคัญและชูภาพนักคิดกลุ่มผู้อิง กษัตริย์สายเสรีนิยม (liberal royalist) และเสรีนิยม (liberalist) ยุคทศวรรษ 1970 เช่น สุลักษณ์ ศิวรักษ์^{18cclxiii} และป๋วย อึ๊งภากรณ์^{19cclxiv} เป็นตัวอย่างที่สำคัญ^{cclxv} จากที่บุคคลเหล่านี้ให้การสนับสนุนนักศึกษาฝ่ายซ้ายในช่วงที่รัฐบาลฝ่ายขวาจัด เถลิงอำนาจ และท้ายที่สุดถูกกล่าวหาในข้อหาความเป็นคอมมิวนิสต์และต้องลี้ภัยทางการเมืองออกนอกประเทศหลัง เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ อดีตนักศึกษาได้ผนวกรวมกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเล่าประวัติศาสตร์ยุคทศวรรษ 1970 และการรำลึกถึงเหตุการณ์ 14 และ 6 ตุลาฯ ในฐานะผู้มีอิทธิพลทางความคิดและพลังสนับสนุนสำคัญของขบวนการ นักศึกษา ในงานฉลอง 20 ปี 14 ตุลาฯ ธีรยุทธ บุญมี กล่าววาทีกิจกรรมทางการเมืองของเขาในยุค 1970 ได้รับการจุด

¹⁸ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ปัญญาชนสายเสรีนิยม-นิยมกษัตริย์ (liberal-monarchist) ในยุคทศวรรษ 1960 ซึ่งตัวเขาเป็นจุดเชื่อม ที่สำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาสามารถเข้าถึงเครือข่ายและการสนับสนุนของชนชั้นสูงและปัญญาชนสายอิงกษัตริย์สายเสรี นิยม (liberal-royalist) จากฐานเครือข่ายของครอบครัวที่มาจากชนชั้นกลางระดับสูง, การศึกษาและกิจกรรมทางสังคมเมื่อ ครั้งศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ, และภาพลักษณ์ความเป็นนักวิจารณ์สังคมและนักเขียน ทำให้สุลักษณ์กลายเป็นบุคคลที่ สามารถเชื่อมโยงเครือข่ายต่างๆได้อย่างดี (Anderson and Mendiones 1985, 26; Morell and Chai-anan 1981, 139-140) กลุ่มเสนาาวารสารปริทัศน์สารซึ่งริเริ่มโดยสุลักษณ์กลายเป็นพื้นที่เสนาาที่สำคัญมาก สำหรับนักกิจกรรมในยุค ทศวรรษ 1970 ในการแลกเปลี่ยนความสนใจด้านการเมืองและสังคม รวมทั้งระดมการสนับสนุนจากปัญญาชนและชน ชั้นสูงสายก้าวหน้า

¹⁹ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ปัญญาชนและเทคโนแครตสายเสรีนิยมคนสำคัญของประเทศไทย ป๋วยเคยเป็นหนึ่งในสมาชิกเสรีไทย ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งสำคัญๆ หลายอย่างเช่น ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยถึง 12 ปี, คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และในปี พ.ศ. 2508 ได้รับรางวัลแมกไซไซในสาขาวารสาร สาธารณะ

ประการโดยแนวคิดก้าวหน้าสายตะวันตก ผ่านสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และขบวนการกิจกรรมเพื่อสังคมผ่าน ป๋วย อึ๊งภากรณ์ (สยามโพสท์ 2536)^{cclxvi}

นอกจากนั้นยังมีการนำภาพบทบาทและอิทธิพลทางความของนักคิดฝ่ายซ้ายไทยยุคทศวรรษ 1950 ที่มีต่อ นักศึกษายุค 1970 มาแทนที่ภาพการครอบงำของพคท.^{cclxvii} อย่างไรก็ตามกระบวนการที่เกิดขึ้นจริงมันไม่ได้เกิดขึ้นอย่าง ตรงไปตรงมา^{cclxviii} พวกเขาเริ่มให้น้ำหนักน้อยลงในการกล่าวถึงอิทธิพลของแนวคิดและนักคิดฝ่ายซ้ายทั้งตะวันตกและ ตะวันออกที่มีบทบาทกับพวกเขา แต่กลับหันไปชูบทบาทของฝ่ายซ้ายไทย โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนฝ่ายซ้ายยุค 1950 ซึ่งสุดท้ายก็ถูกประเมินค่าใหม่เพียงในฐานะปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า (progressive intellectual)^{cclxix} นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา อัตถชิวประวัติ งานเขียน และเพลง ของคนอย่าง จิตร ภูมิศักดิ์ได้รับการผลิตซ้ำและเผยแพร่อย่าง กว้างขวาง แต่ในครั้งนี้อาจของจิตรกับพคท.จะเป็นเรื่องที่ห่างไกลกัน การเข้าร่วมและความสัมพันธ์ที่จิตรมีกับพคท.ถูก ทำให้เลือนราง จุดเน้นสำคัญในการรื้อฟื้นจิตร คือ “ความเป็นขบถ” ของเขาในช่วงการเป็นนิตินิจุฬาฯ คุณูปการของจิตรต่อ แวดวงวิชาการไทย และการเชิดชูจิตรในฐานะ นักคิดคนสำคัญไทยและวีรชนทางการเมืองและวรรณกรรมเพื่อชีวิต (อาทิตย์ 2521a)^{cclxx} มีการจัดงานรำลึกและเฉลิมฉลองผลงานและชีวิตของจิตรขึ้นจำนวนมาก โดยอดีตศึกษานัก กิจกรรมฝ่ายซ้ายและปัญญาชนสายเสรีนิยม ชาวนิติวิทย์ เกษตรศิริ เป็นหนึ่งในบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการสถาปนา “กองทุนจิตร ภูมิศักดิ์” เพื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่วรรณกรรมและบทเพลงสู่สาธารณะ แต่กิจกรรมส่วนใหญ่พูดถึง ความสัมพันธ์เขากับพคท.น้อยมาก (มติชนสุดสัปดาห์ 2552)^{cclxxi} เช่นเดียวกับ จิตร มีการเชิดชูบทบาทและผลงานของ ปรีดี พนมยงค์ ที่มีต่อพัฒนาการประชาธิปไตยไทย ในปี พ.ศ. 2543 นำโดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และคนเดือนตุลาฯจำนวนมากมาพร้อมใจกันจัดงาน 100 ปี ชาตกาล ปรีดี พนมยงค์^{cclxxii} ในทำนองเดียวกันเนื้อหาของการกล่าวถึงปรีดีใน กิจกรรมฉลองต่างๆ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาสังคมนิยม ทั้งในงานด้านการเมืองและเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เขามี กับพคท.และพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในอัตชีวประวัติของเขาเลือกเน้นบทบาทของเขาในฐานะแกนนำในการเปลี่ยนแปลง การปกครองสู่ประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475, ขบวนการเสรีไทยช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 และผู้ประสานการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นหลัก^{cclxxiii} เช่น เสาวนีย์ ลิ้มมานนท์ กล่าวถึงปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย มากกว่านักคิดฝ่ายซ้าย (มติชนรายวัน 2543b) รวมถึงในหนังสือที่พิมพ์โดยมูลนิธิ 14 ตุลาฯ ในโครงการศิลปะเด็กและ เยาวชนครั้งที่ 11 ในหัวข้อ “ประชาธิปไตยคือหัวใจของสันติภาพ” (มูลนิธิ 14 ตุลาฯ 2546)^{cclxxiv}

การสถาปนาความเป็น “คนเดือนตุลาฯ นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย” (*Institutionalising 'Octobrist: democratic warrior'*) ความสำเร็จที่แท้จริงของคนเดือนตุลาฯในการรื้อฟื้นและกู้คืนสถานะภาพทางการเมือง ไม่ได้เป็นผลมาจากความพยายาม ในการเขียนประวัติศาสตร์ฉบับประชาธิปไตย (democratise) หรือการทำให้ประวัติศาสตร์ฝ่ายซ้ายของเขาเป็นที่ยอมรับ (normalise) เท่านั้น แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือความสำเร็จในการสถาปนาหรือสร้างความเป็นสถาบัน (institutionalising)

ให้กับอัตลักษณ์ใหม่ของความเป็น “คนเดือนตุลาฯ”^{cclxxv} ถึงแม้ว่าก่อนหน้าที่จะเริ่มมีการใช้คำว่าเรียก “คนเดือนตุลาฯ” อย่างประปราย แต่จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญเริ่มต้นอย่างเป็นทางการเมื่อเสกสรรค์ ประเสริฐกุล อดีตแกนนำนิสิตนักศึกษา เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ ได้ทำให้คำเรียก “คนเดือนตุลาฯ” กลายเป็นที่รับรู้ต่อสาธารณะ ผ่านในการปาถกฐาครบรอบ 20 ปี เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ในปี พ.ศ. 2539 โดยความตั้งใจในตอนต้น เสกสรรค์ อยากรู้คำนี้เพื่อลดช่องว่างและผลสนอ่ยร้าวทั้ง ทางด้านอุดมการณ์และประวัติศาสตร์บาดแผลระหว่างคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาฯ ที่ดำเนินมานาน โดยเสกสรรค์ ระบุว่า “คนเดือนตุลาฯ” ช่วยเป็นตัวเหนของนักกิจกรรมทั้งยุคสมัยของทศวรรษ 1970 (หาญศักดิ์ ไม่ระบุวันพิมพ์, 70–71; มติชน รายวัน 2546c) นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาคำเรียก “คนเดือนตุลาฯ” จึงเริ่มถูกใช้อย่างแพร่หลาย และที่สำคัญคือการสร้างความ เป็นสถาบันให้กับคนรุ่นนี้^{cclxxvi} โดยผ่านกระบวนการ 3 ด้านที่สำคัญ

ด้านที่หนึ่ง “คนเดือนตุลาฯ” ถูกใช้ในการผสมรวมเอาคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาฯ เข้าด้วยกันและกลายเป็น “คนรุ่น 1970” ความแตกต่างและความขัดแย้งทางความคิดก่อนหน้าได้รับการบรรเทาและเจือจางลง ทั้งในกลุ่มพวกเขาและใน สายตาของสาธารณะ^{cclxxvii} ทั้งคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาฯ เริ่มเรียกตัวเองและถูกขนานนามโดยสาธารณะว่า “คนเดือนตุลาฯ” มากกว่าการแบ่งแยกกัน นับแต่นั้น กิจกรรม, สถาบัน, เว็บไซต์, อนุสรสถานต่างๆ จำนวนมากขึ้นเริ่มถูกสร้างขึ้นในนามคน เดือนตุลาฯ มากกว่าการระบุว่าเป็นคนกลุ่มไหนของตุลาฯ^{cclxxviii} ปติมากรรมกลางแจ้งซึ่งถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรสถาน เหตุการณ์ 6 ตุลาฯ กลับมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “สวนประติมากรรม โครงการกำแพง” งานวรรณกรรมฝ่ายซ้ายและเพลง ปฏิวัติจำนวนมากมาที่ถูกลดซ้ำก็ได้รับการเรียกขานใหม่ว่าเป็น “วรรณกรรมและเพลงเดือนตุลาฯ” มากกว่าระบุอย่าง เฉพาะเจาะจงว่าเป็นรุ่นไหน^{cclxxix}

ด้านที่สอง คนเดือนตุลาฯ ใช้ชื่อเรียก “คนเดือนตุลาฯ” ในการแยกพวกเขาจากคนรุ่นอื่น (other generations)^{cclxxx} ในด้านหนึ่ง เพื่อประกาศและยืนยันกับสาธารณะถึงการดำรงอยู่และมีตัวตนของคนรุ่นเดือนตุลาฯ พวกเขาผนวกรวมคนรุ่นอื่นๆที่มีความตื่นตัวทางการเมืองเข้าร่วมในงานฉลองของพวกเขา เช่น คนรุ่น “เสรีไท” คนรุ่น พฤษภาทมิฬ 2535^{cclxxxi} ในอีกด้านหนึ่ง เพื่อเน้นถึงความพิเศษและความโดดเด่นในฐานะนักศึกษาผู้ตื่นตัวในยุค 1970 และความแตกต่างจากคนรุ่นอื่นที่ไม่เฉยชาทางการเมือง พวกเขาเฝ้าพร่ำบ่นและตำหนินักศึกษาและคนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่องว่าไม่ตื่นตัวและไม่รู้เรื่องทางการเมือง เมื่อเปรียบเทียบกับคนรุ่นเดือนตุลาฯ^{cclxxxii} โดยสิ่งที่เขากล่าวถึงน้อยมากคือ แท้จริงพวกเขาเองก็เป็นเพียงคนกลุ่มน้อยในยุคสมัยของพวกเขา และสิ่งกระตุ้นให้พวกเขาตื่นตัวทางการเมืองคือเงื่อนไขทางการเมือง ซึ่งในขณะนี้เงื่อนไขดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว (กรุงเทพธุรกิจ 2542)^{cclxxxiii} ธีรยุทธ บุญมี และเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นหัวหอกที่สำคัญของคนรุ่นเดือนตุลาฯ ที่กล่าวต่อสาธารณะและให้สัมภาษณ์ผ่านสื่ออยู่เสมออย่างต่อเนื่องถึงความผิดหวังที่พวกเขามีต่อระดับความสนใจทางการเมืองและปัญหาสังคมของคนรุ่นใหม่ และตำหนิถึงความฟุ้งเพื่อตัววัฒนธรรมบริโภค นิยมของคนรุ่นใหม่ (ปริดา และทองแถม 2546, 66; กมล และคณะ 2546, 31; เสกสรรค์ 2537)^{cclxxxiv}

ด้านสุดท้ายและสำคัญที่สุด การขนานนาม “คนเดือนตุลาฯ” ประสบความสำเร็จในการยกระดับและหนุนช่วยกระบวนการในเสริมภาพความเป็นประชาธิปไตยให้กับภูมิหลังและประวัติศาสตร์ความเป็นชายของอดีตนักศึกษา^{ccclxxxv} แนวคิด “คนเดือนตุลาฯ” ช่วยให้ขยายภาพความเป็นก่อนเดียวกันของประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาฯ ในฐานะเหตุการณ์ที่เป็นผลจากความพยายามอย่างต่อเนื่องของนักศึกษาในการปกป้องประชาธิปไตยจากระบบเผด็จการ^{ccclxxxvi} โดยสรุป การสร้างนิยาม “คนเดือนตุลาฯ” แบบกว้าง (broad term) ช่วยให้ประวัติศาสตร์ 6 ตุลาฯได้รับการผนวกเข้าส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ความสำเร็จของประชาธิปไตยของ 14 ตุลาฯ^{ccclxxxvii} เรื่องราวจำนวนมากเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหว 14 ตุลาฯ ในฐานะขบวนการประชาชนที่สามารถล้มล้างระบอบเผด็จการได้สำเร็จและเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ ในฐานะหลักชัยของการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อขจัดความไม่เท่าเทียมกัน ความอยุติธรรม และโครงสร้างทางการเมืองที่ฉ้อฉล ได้รับการถ่ายทอดสู่สาธารณะ (คำให้การของคนเดือนตุลาฯจำนวนมากใน *สารคดี* 2539, 133-174)^{ccclxxxviii} ในการกล่าวปาถกฐาฉลองครบรอบ 27 ปี 14 ตุลาฯ ในปี 2544 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เรียกคนรุ่นเขาว่าเป็น “นักรบ” เดือนตุลา ผู้ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยผู้ซึ่งจุดความหวังให้กับคนทั้งชาติ และรักษาอธิปไตยและเอกราชของชาติ (เสกสรรค์ 2543)^{ccclxxxix}

3. บทสรุป

ตลอดช่วงทศวรรษ 1990 คนเดือนตุลาฯประสบความสำเร็จในการกอบกู้อัตลักษณ์ทางการเมืองและสร้างการยอมรับจากสังคมผ่านกระบวนการที่สำคัญ 3 แนวทางคู่ขนาน^{ccxc} หนึ่ง ความพยายามในการทำให้ประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาฯ กลายเป็นการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย (democratising) สอง การเปลี่ยนภูมิหลังความเป็นชายทั้งก่อนและหลังเข้าร่วมกับพคท. ให้เป็นสิ่งที่สังคมยอมรับได้ (normalising) สาม การสร้างความเป็นสถาบันให้กับ “คนเดือนตุลาฯ: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย” ในฐานะอัตลักษณ์ใหม่ของพวกเขา^{ccxcii}

ภายใต้เงื่อนไขทางการเมืองที่ค่อนข้างเข้มงวดและอึมครึมของ “สงครามเย็น ยุค 2” และอิทธิพลของทหารทางการเมืองที่ยังคงดำรงอย่างต่อเนื่องในทศวรรษ 1980 อดีตนักศึกษาส่วนใหญ่ยังคงพบกับบาทและการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่างๆ ชั่วคราว ซึ่งดำเนินมาเช่นนี้อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ออกจากป่า^{ccxciii} ขณะเดียวกันการกลับมารวมตัวกันอีกครั้งก็มีไม่เรื่องง่าย เนื่องจากโครงสร้างเครือข่ายของพวกเขาซึ่งได้รับการจัดตั้งผ่านต้นแบบของพคท. มีลักษณะหลวมๆและปิดลับ และความขัดแย้งทางความคิดภายในขบวนการนักศึกษา เป็นอุปสรรคที่สำคัญ^{ccxciv} ท่ามกลางปัญหาและอุปสรรคเหล่านี้ กลุ่มนักศึกษาที่ยังคงอยากดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพื่อบรรลุเป้าหมายฝ่ายซ้ายของเขาก็ไม่สามารถชักชวนให้เพื่อนฝูงกลับมาทำงานร่วมกันและยุติความขัดแย้งลงได้ เครือข่ายความสัมพันธ์และกิจกรรมต่างๆที่ยังคงเหลืออยู่จึงมีลักษณะแบ่งแยก (divisive) และไม่ได้ดำเนินไปเพื่อเป้าหมายทางการเมืองที่ชัดเจนและเปิดเผย (apolitical) การรวมตัวกันส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นงานคืนสู่เหย้าศิษย์เก่า มากกว่าการประชุมเพื่อเป้าหมายทางการเมืองที่ชัดเจน^{ccxcv}

นับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เมื่อสงครามเย็นยุติลง และการเมืองเริ่มเปิดเสรีมากขึ้น อดีตนักศึกษาเหล่านี้จึงเริ่มประสบความสำเร็จในการกลับมารวมตัวในฐานะ “เครือข่ายเดือนตุลาฯ” และกอบกู้ศักดิ์ศรีประวัติศาสตร์ 1970 ของพวกเขา^{ccxcv} แต่การกลับมาครั้งนี้พวกเขาไม่ได้กลับมาในฐานะ “นักกิจกรรมฝ่ายซ้าย” หรือ “นักปฏิวัติ” แต่พวกเขากลับมาพร้อมกับอัตลักษณ์ใหม่ของ “คนเดือนตุลา: นักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยแห่งทศวรรษ 1970”^{ccxcvi} ซึ่งเป็นผลมาจากความสำเร็จในการทำให้ประวัติศาสตร์ 14 และ 6 ตุลาฯ กลายเป็นประวัติศาสตร์ประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับการทำให้ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ มรดกทางอุดมการณ์ วัตถุประสงค์วัฒนธรรม และวีรบุรุษฝ่ายซ้ายของเขาการเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ (normalising)^{ccxcvii} พวกเขาเลือกเน้นและเชิดชูความองค์ประกอบด้านความเป็นประชาธิปไตยและเสรีนิยมในประวัติศาสตร์ช่วง 1970 ของพวกเขา และทำให้องค์ประกอบความเป็นซ้ายเจือจางลงโดยการผสมเข้ากับองค์ประกอบอุดมการณ์อื่น ๆ ที่ไม่ใช่ซ้าย^{ccxcviii} ขณะเดียวกันพวกเขาก็ประสบความสำเร็จในการผสมผสานความแตกต่างและสมานความขัดแย้งในหมู่คนเดือนตุลาฯ ผ่านกรอบความเป็น “คนเดือนตุลาฯ” และการสถาปนาอัตลักษณ์ใหม่ของคนเดือนตุลาฯ ในฐานะนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยให้คนทั้งรุ่นได้เข้ามารวมกัน^{ccxcix} เมื่อถึงกลางทศวรรษ 1990 ขบวนการทั้งหมดก็เป็นรูปเป็นร่างอย่างแท้จริง คนรุ่น 14 ตุลาฯ ชูความสำเร็จของขบวนการประชาชนในการล้มรัฐบาลเผด็จการในช่วง 14 ตุลาคม 2519 ในการทำให้องค์ประกอบความเป็นซ้ายของเขาเลือนรางลง ในขณะที่ คนรุ่น 6 ตุลาฯ รื้อฟื้นตัวตนของพวกเขาในฐานะ “รุ่นที่ถูกลี้ม” โดยการเปลี่ยนภาพของตัวเองมาเป็นนักต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยที่ทำงานเคียงข้างกับคนรุ่น 14 ตุลาฯ^{ccc} ทั้งหมดส่งผลเปลี่ยนการรับรู้ของสาธารณะที่มีต่อประวัติศาสตร์และคนรุ่น 14 และ 6 ตุลาฯ จากความเป็นซ้ายไปสู่อย่างก้าวแห่งประชาธิปไตยของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่^{ccci} คนเดือนตุลาฯ จำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เข้าร่วมการเฉลิมฉลองงานรำลึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวและเริ่มใช้ประโยชน์จากต้นทุนของประวัติศาสตร์ที่สร้างใหม่เพื่อการสร้างเสริมประชาธิปไตยและแนวทางเสรีนิยม^{cccii}

บรรณานุกรม

- Anderson, Benedict R.O'G and Mendiones, Ruchira. 1985. *In the Mirror: Literature and Politics in Siam in the American Era*. Bangkok: Duang Kamol.
- Battersby, Paul. 1998. Border Politics and the Broader Politics of Thailand's International Relations in the 1990s: From Communism to Capitalism. *Pacific Affairs* 71 (4, Winter), 473-488.
- Buszynski, Leszek. 1982. Thailand: The Erosion of a Balanced Foreign Policy. *Asian Survey* 22 (11, November), 1037-1055.
- Chai-Anan Samudavanija. 1982. *The Thai Young Turks*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Chai-Anan Samudavanija. 1997. Old soldiers never die, they are just bypassed: The military, bureaucracy and globalisation. In *Political Change in Thailand: Democracy and Participation*, edited by K. Hewison. London: Routledge, 42-57.
- Ciorciari, John D. 2010. *The Limits of Alignment: Southeast Asia and the Great Powers since 1975*. Washington D.C.: Georgetown University Press.
- Halliday, Fred. 1984. *The Making of the Second Cold War*. London: Verso.

- Hewison, Kevin. 1997. Introduction: Power, oppositions and democratisation. In *Political Change in Thailand: Democracy and Participation*, edited by K. Hewison. London: Routledge, 1-20.
- Kanokrat Lertchoosakul, *The Rise of the Octobrists: Power and Conflict among Former Left Wing Student Activists in Contemporary Thai Politics*, a thesis submitted to the Department of Government, the London School of Economics and Political Science for the degree of Doctor of Philosophy, London, UK, September 2012.
- Morell, David, and Chai-anan Samudavanija. 1981. *Political Conflict in Thailand: Reform, Reaction, Revolution*. Massachusetts: Oelgeschlager, Gunn & Hain, Publishers, Inc.
- Mukdawan Sakboon. 2001. Remember stories of October, sad story. *The Nation*, 7 September, 3A.
- Pasuk Phongpaichit and Baker, Chris. 1997. Power in transition: Thailand in the 1990s. In *Political Change in Thailand: Democracy and Participation*, edited by Kevin Hewison. London: Routledge, 21-41.
- Pasuk Phongpaichit and Baker, Chris. 2002. *Thailand: Economy and Politics*. Malaysia: Oxford University Press.
- Penchan Charoensuthipan. 2003. Survivors, relatives demand to be told truth of the massacre. *Bangkok Post*, 7 October, 1.
- Surachai Sirikrai. 1982. General Prem Survives on a Conservative Line. *Asian Survey* 22 (11, November), 1093-1104.
- Thitinan Pongsudhirak. 1997. Thailand's media: Whose watchdog? In *Political change in Thailand: democracy and participation*, edited by Kevin Hewison. London and New York: Routledge, 213-232.
- Thongchai Winichakul. 2001. We Do Not Forget the 6th October: The 1996 Commemoration of the October 1976 Massacre in Bangkok. In *Imagining the Past, Remembering the Future*, edited by Maria Serena Diokno. Manila: University of Philippines, Center for Integrative and Development Studies, 90-104.
- Thongchai Winichakul 1996b. Memory and historical pain: Bloodshed violent suppression on 6th October 1976. *Journal of Political Science* 19 (3), 43-44.
- กมล กมลตระกูล, ปรีดา ช้าวบ่อ และทองแถม นาถจำนง. 2546. "สัมภาษณ์ ธีรยุทธ บุญมี นักเขียน 'รางวัลศรีบูรพา'". *ศรีบูรพา*, 6, หน้า 27-46.
- กรุงเทพธุรกิจ. 2541. "เกษียร เตชะพีระ ร่ายทวนแหวง 25 ปี 14 ตุลา 25 ปี ของใคร". *กรุงเทพธุรกิจ*, 2 October, หน้า 1-2.
- กรุงเทพธุรกิจ. 2542. "26 ปี 14 ตุลา พลังนักศึกษาห้ำหั่นสังคมนิยม!". *กรุงเทพธุรกิจ*, 13 ตุลาคม, หน้า D2.
- กรุงเทพธุรกิจ. 2545. "คนเดือนตุลาปลง เหตุของเลือด ไม่มีในตำรา ศธ.". *กรุงเทพธุรกิจ*, 6 ตุลาคม, หน้า 1 และ 4.
- เกษียร เตชะพีระ. 2527. "วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชน". *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง*, 3 (2, มกราคม-มีนาคม), หน้า 75-93.
- เกษียร เตชะพีระ. 2537. *วิสามันต์สำนึก: รวบรวมบทความและทรรศนะที่กลั่นกรองจากประสบการณ์ชีวิต*. กรุงเทพฯ: ทางไท.
- เกษียร เตชะพีระ. 2539. "ทำไม 6 ตุลา จึงจำยาก?". *20 ปี 6 ตุลาคม*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินการจัดงาน 20 ปี 6 ตุลา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 70-74.
- เกษียร เตชะพีระ. 2544. "ปีศาจปีศาจวิเศษ". *มติชนรายวัน*, 20 มกราคม, หน้า 6.
- เกษียร เตชะพีระ. 2549. "ความแตกสลายของอุดมการณ์เดือนตุลา". *มติชนรายวัน*, 20 ตุลาคม, หน้า 6.
- ข่าวสด. 2544. "มธ. เปิดอนุสรณ์รำลึก 24 ปี 6 ตุลา". *ข่าวสด*, 7 ตุลาคม, หน้า 1 และ 16.
- คณะกรรมการเตรียมการฉลองครบรอบ 20 ปี 6 ตุลาฯ. 2539. *บันทึกการประชุม: การเตรียมการฉลองครบรอบ 20 ปี 6 ตุลา*. ห้องเจ้าพระยา, โรงแรมเจ้าพระยาปาร์ค.
- คาราวาน. 2543. *ประวัติ: บทเพลงคาราวาน*. กรุงเทพฯ: คาราวาน.

- จรัล ดิษฐาอภิชัย. 2546. *ก่อนจะถึง 14 ตุลา : บันทึกความทรงจำเกี่ยวกับพัฒนาการและบทบาทของขบวนการนักศึกษา ยุคถนนอม-ประภาส*. กรุงเทพฯ: เมฆขาว.
- จรัล ดิษฐาอภิชัย. 2547. "องค์กร เครือข่ายเดือนตุลา". *ฐานฯ สืบดาหวิจารย์*, 21-15 กุมภาพันธ์, หน้า 40.
- เฉลิมเกียรติ ผิวฉวน. 2535. *ความคิดทางการเมืองของทหาร ๒๕๑๙-๒๕๓๕*. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ
- ใจ อึ้งภากรณ์, สุชาติ ยิมประเสริฐ และคณะ. 2544. *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการ
- รับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519.
- ชัยวัฒน์ สุวิชัย. 2546. "กว่าจะได้มาวันประชาธิปไตย". *กรุงเทพธุรกิจ*, 31 เมษายน, หน้า 9.
- ถนนหนังสือ. 2528. "ในความเป็นศิลปิน". *ถนนหนังสือ*, 2 (11, พฤษภาคม), หน้า 38-42.
- ธงชัย วินิจจะกุล. 2539. "บันทึกของผู้อยู่ในเหตุการณ์เดือนตุลา เข้าวันพุธ". *สารคดี*, ตุลาคม, หน้า 112-128.
- ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2535. "นานาทรศนะ 17-20 พฤษภาคม 2535". *ความเป็นมาทางการเมืองกรณีของเลือด พฤษภาคม 2535*, คณะทำงานเพื่อประชาธิปไตย, หน้า 36-37.
- ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. 2551. *อนาคตของ 6 ตุลา 2519*. [cited 2 มกราคม 2010]. สืบค้นจาก <http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=920>.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2537. *ส่วนหนึ่งของความทรงจำ 20 ปี 14 ตุลา. แลไปข้างหน้า*. กรุงเทพฯ: วิทยุชน.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2540a. "ร่วมสู้ ร่วมสร้าง อนุสาวรีย์วีรชน ชำระประวัติศาสตร์". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 11 เมษายน, หน้า 8-9.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2540b. "การต่อสู้ข้ามทศวรรษ อนุสรณ์สถานวีรชนประชาธิปไตย อนุสาวรีย์ที่ท้าทายความจริง-ความถูกต้อง". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 11 เมษายน, หน้า 10-12.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2540c. "ถามหา 14 ตุลาฯ ในตำราเรียน ได้เวลาชำระ!!! ประวัติศาสตร์ที่ถูกบิดเบือนหรือยัง?". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 11 เมษายน, หน้า 13-14.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2543. "อนุสาวรีย์วีรชน วิชิตชัย อมรกุล ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 9 ตุลาคม, หน้า 92-93.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2544. "25 ปี 6 ตุลา ในสงครามความทรงจำ", จากปาถกฐาพิเศษของ ธงชัย วินิจจะกุล เรื่อง 'ภาระของคนเดือนตุลาในวาระ 25 ปี 6 ตุลา' ในวันที่ 1 กันยายน 2544. *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 1 ตุลาคม, หน้า 24-25.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2546. "ปาฐกถาพิเศษ 30 ปี 14 ตุลา, เสกสรรค์ ประเสริฐกุล: ประเทศไทยบนเส้นทางประชาธิปไตย บทสำรวจปัญหาและทางออก". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 3 พฤศจิกายน, หน้า 24-25.
- เนชั่นสุดสัปดาห์. 2549. "'สหประชาชาติ' ผู้ถูกประวัติศาสตร์บังคับให้เข้าป่า!". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 6 ตุลาคม หน้า 12-15.
- แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ. 2520 *ตุลา เลือด: เปิดเผยแพร่รายละเอียดการก่ออาชญากรรม ของชนชั้นปกครองและสมุนบริวาร กรณีบุกทำร้ายนักศึกษาอย่างป่าเถื่อนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 6 ตุลาคม 2519*. สหรัฐอเมริกา: แนวร่วมต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ.
- บุญเลิศ ช่างใหญ่. 2539. "รำลึก 20 ปี 6 ตุลา". *มติชนสุดสัปดาห์*, 9 เมษายน หน้า 17.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. 2548. *และแล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ: การเมืองวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนก่อน 14 ตุลาฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประชาชาติ. 2518. "สปีด 14 ตุลาคม ยังอยู่-หรือตายไปแล้ว?". *ประชาชาติ*, 23 ตุลาคม, ปกหน้า.
- ประชาชาติ. 2517. "1 ปีแห่งการปฏิวัติโดยประชาชน". *ประชาชาติ*, 17 ตุลาคม, หน้า 19-26.
- ประชาไท. 2551. "วิวาทะว่าด้วย 6 ตุลาและพันธมิตรฯ: ความเจ็บกับความศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย". *ประชาไท*. [cited 9 ธันวาคม 2552]. สืบค้นจาก <http://www.prachatai.com/journal/2008/10/18441>.
- ประสาน มฤคพิทักษ์. 2536. "กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญ บันทึกจากประสบการณ์ตรง". *มติชนสุดสัปดาห์*, 8 ตุลาคม หน้า 31-32.
- ประสาน มฤคพิทักษ์. 2546. "ธีรยุทธ บุญมี: คนขับเคลื่อนสังคม". *ศรีบูรพา*, 6, 60.
- ปริทัศน์สาร. 2524. "รำลึกวีรชนเดือนตุลา เจตนารมณ์ในความวิงเวง: มุมปริทัศน์". *ปริทัศน์สาร*, ตุลาคม-พฤศจิกายน, หน้า 3-4.

- ปรีดา ข้าวบ่อ และทองแถม นางจันทง. 2546. "สัมภาษณ์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล นักเขียน "รางวัลศรีบูรพา" คนที่ 16". *ศรีบูรพา*, 6, หน้า 63-82.
- ผู้จัดการรายวัน. 2538. "ความจริง 6 ตุลาฯ กับสิทธิการรับรู้ข่าวสาร". *ผู้จัดการรายวัน*, 10 ตุลาคม, หน้า 10.
- พิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์. 2543. "วิชุดชัย อมรกุล วีรชน ๖ ตุลา". *ตุลาชน ตุลาชัย*, 1 (2), หน้า 48-53.
- มติชนรายวัน. 2526. "จ๊ะ บุญมาก กับวันมหาวิปโยค: ความในใจของละเอียด กับจ๊ะจ๋า บุญมาก". *มติชนรายวัน*, 14 ตุลาคม, หน้า 5.
- มติชนรายวัน. 2532. "อนุมติแล้ว อนุสาวรีย์วีรชน". *มติชนรายวัน*, 12 พฤศจิกายน, หน้า 4.
- มติชนรายวัน. 2536. "20 ปี 14 ตุลาฯ แห่งความชื่นชมของครอบครัว จ๊ะ บุญมาก". *มติชนรายวัน*, 15 ตุลาคม, ฉบับประชาชน, หน้า 1.
- มติชนรายวัน. 2538. "จดหมาย จากเพื่อนถึงเพื่อน ก่อน ถึง 2 ทศวรรษ 6 ตุลาฯ 19". *มติชนรายวัน*, 6 ตุลาคม, หน้า 23.
- มติชนรายวัน. 2539. "แนวร่วมศิลปินแห่งประเทศไทย สืบสานและรังสรรค์งานเพื่อสังคม เพื่อร่วมรำลึก 20 ปี 6 ตุลาฯ". *มติชนรายวัน*, 2 ตุลาคม, หน้า 31.
- มติชนรายวัน. 2542. "ศธ.เดินเครื่องบรรจุ 14 ตุลา ลงตำรา". *มติชนรายวัน*, 12 เมษายน, หน้า 1 และ 19.
- มติชนรายวัน. 2543a. "เป็ดงานใหญ่ของความทรงจำ 6 ตุลาฯ". *มติชนรายวัน*, 7 ตุลาคม, หน้า 19.
- มติชนรายวัน. 2543b. "100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ 2443 – 2543 จากปรีดี สุวีริชนเดือนตุลา" และ "เสาวนีย์ ำให้รำลึก 100 ปี ปรีดี". *มติชนรายวัน*, 12 ตุลาคม, หน้า 23.
- มติชนรายวัน. 2546a. "ล้างอาถรรพ์เดือนตุลา ฉลองใหญ่งาน 30 ปี 14 ตุลา". *มติชนรายวัน*, 20 สิงหาคม, หน้า 1 และ 17.
- มติชนรายวัน. 2546b. "มติกรม. ไม่เอา 14 ตุลาคมประชาธิปไตย ทักษิณ สั่ง จาตุรนต์ถกสภาหาชื่อใหม่". *มติชนรายวัน*, 20 สิงหาคม, หน้า 12.
- มติชนรายวัน. 2546c. "เสกสรรค์ ประเสริฐกุล คนแรกที่ใช้คำ "คนเดือนตุลา"". *มติชนรายวัน*, 14 ตุลาคม, หน้า 13.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2536a. "ลาว คำหอม – ผ่องศรี ศิลปินแห่งชาติ". 2536a. *มติชนสุดสัปดาห์*, 1 มกราคม, หน้า 5.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2536c. "บทสรุปการเมือง 20 ปี 14 ตุลา ภาวะที่แปลกแยก เศรษฐกิจ vs. การเมือง". *มติชนสุดสัปดาห์*, 15 ตุลาคม, หน้า 8.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2536d. "เพื่อนพ้องน้องพี่ ธีรยุทธ-เสกสรรค์ ชูแก้วฉลอง 20 ปี 14 ตุลา". *มติชนสุดสัปดาห์*, 15 ตุลาคม, หน้า 72-74.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2536e. "ไฟเขียนนำ 14 ตุลา เข้าหลักสูตร รร.". *มติชนสุดสัปดาห์*, 22 ตุลาคม, หน้า 5.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2536f. "เทพวิศิโร 14 ตุลา บันทึกกล้าคำทางประวัติศาสตร์". *มติชนสุดสัปดาห์*, 5 พฤศจิกายน, หน้า 30.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2541. "ธีรยุทธ บุญมี นำทีม ฉลอง 25 ปี 14 ตุลา ชวน หลีกภัย เป็นประธาน". *มติชนสุดสัปดาห์*, 10 มีนาคม, หน้า 6.
- มติชนสุดสัปดาห์. 2552. "ซิมโฟนี 80 ปี จิตร ภูมิศักดิ์ "คนยังคงยืนเด่นโดยทำทนาย"". *มติชนสุดสัปดาห์*, 10 มิถุนายน, หน้า 24.
- มนสิกุล โอวาทเภสัชช์. 2540. "สัมภาษณ์แก่น หนังสือต้องห้าม การทำหมัน ทางปัญญา!". *เนชั่น สุดสัปดาห์*, 9 - 15 พฤษภาคม หน้า 32-34.
- มาตุภูมิรายวัน. 2526a. "6 ตุลาคม 19 บทเรียนที่มีค่าของทุกคน". *มาตุภูมิรายวัน*, 7 ตุลาคม, หน้า 5.
- มาตุภูมิรายวัน. 2526b. "รำลึก วีรชน 14 ตุลาคม". *มาตุภูมิรายวัน*, 14 ตุลาคม, หน้า 4.
- มาตุภูมิรายวัน. 2526c. "ปีที่ 10 ขบวนการนักศึกษา". *มาตุภูมิรายวัน*, 17 ตุลาคม, หน้า 5.
- มูลนิธิ 14 ตุลา. 2546. *โครงการนิทรรศการ ศิลปะเด็กและเยาวชน ครั้งที่ 11 "ประชาธิปไตยคือหัวใจของสันติภาพ"*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา
- โลกวันนี้. 2546. "เรียกร้องจัดตั้งศาลการเมืองชำระประวัติศาสตร์ 6 ตุลา 19". *โลกวันนี้*, 7 ตุลาคม หน้า 4.
- วารสารเพลงและดนตรี. 2545. "สหายศรัทธา – สหายตะวัน อติศร เพียงเกศ - วิสา คัญทัพ คัดสรรเพลงปฏิวัติร่วมสมัยผ่านวันคืนจากปามาสู่เมือง ฯ". *วารสารเพลงและดนตรี*. [cited 27 มิถุนายน 2009]. สืบค้นจาก <http://www.music.mahidol.ac.th/journal/april2002/interview.html>

- วิทยากร เชียงกุล (บก.). 2546. *ขบวนการนักศึกษาไทย จาก 2475 – 14 ตุลาคม 2516*. กรุงเทพฯ: Sai Tarn.
- วิภา ดาวมณี. ไม่ระบุวันพิมพ์. *ความสำคัญของ ๖ ตุลา กับสถานะทางประวัติศาสตร์*. [cited 7 ธันวาคม 2009]. สืบค้นจาก http://www.2519.net/autopage/show_page.php?t=5&s_id=4&d_id=4.
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. 2544. *ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: 6 ตุลารำลึก.
- สยามโพสต์. 2536. “ธีรยุทธ บุญมี..บันทึก ส่วนหนึ่งของความทรงจำ 20 ปี 14 ตุลาคม. *สยามโพสต์*, 12 ตุลาคม, หน้า 3.
- สารคดี. 2539. “คำให้การของคนรุ่น 6 ตุลา 19”. *สารคดี*, ตุลาคม, หน้า 133-174.
- สุขุม เลหาพูนรังษี. 2539. “บทละครในคอห่าน”. *ตุลากาล*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการประสานงาน 20 ปี 6 ตุลา สุขุม. ไม่ระบุวันพิมพ์. *จดหมายถึงเพื่อนสี่เทาฉบับที่ 5*. [cited 3 เมษายน 2010]. สืบค้นจาก <http://domefamily.net23.net/tula/html/mail5.html>
- สุชีลา ตันชัยนันท์. 2546. *เปิดบันทึก นักโทษหญิง 6 ตุลา*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519.
- สุธรรม แสงประทุม. 2522a. “บันทึกเลือด 6 ตุลา”. *สยามนิกร*, 28 พฤษภาคม, 22-33.
- สุธรรม แสงประทุม. 2522b. “บันทึกเลือด 6 ตุลา”. *สยามนิกร*, 25 มิถุนายน, หน้า 24-28.
- สุธรรม แสงประทุม. 2522c. “บันทึกเลือด 6 ตุลา”. *สยามนิกร*, 4 มิถุนายน, หน้า 22-30.
- สุธรรม แสงประทุม. 2522d. “บันทึกเลือด 6 ตุลา”. *สยามนิกร*, 18 มิถุนายน, หน้า 24-29.
- สุรัชย์ จันทธิมาธร. 2528. “ประวัติศาสตร์เบื้องหลังของ 'ก่อนพระอาทิตย์ขึ้น'”. *ถนนหนังสือ*, 2 (11, พ.ค.), หน้า 19.
- สุวิทย์ วัฒน. 2550. “จาก ตุลาฯ ถึง การปฏิรูปการเมือง”. *สุวิทย์ วัฒน: นักรบประชา เคียงข้างคนจน*, นิตินันท์ ทรัพย์สุนทร. กรุงเทพฯ: กลุ่มเพื่อนประชาชน, หน้า 331-336.
- สู่อานาคต. 2524a. “ความหมายจาก 14 ตุลา”. *สู่อานาคต*, 11-17 ตุลาคม, หน้า 1.
- สู่อานาคต. 2524b. “เยี่ยมอนุสาวรีย์วีรชน”. *สู่อานาคต*, 11-17 ตุลาคม, หน้า 28-29.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2537. “หนุ่มสาวหายไปไหน”. *45 ปี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หน้า 87-94.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. 2543. “อำนาจการเมือง วิกฤตเศรษฐกิจและทางออกของประชาชน”. *เนชั่นสุดสัปดาห์*, 23 – 29 ตุลาคม, หน้า 36-37.
- หาญศักดิ์ แซ่ใจ้ว, “ในความเคลื่อนไหว ในความเคลื่อนไหว”, สืบสาน: ก้าวต่อสู้เพื่อสังคมที่ติงาม, หน้า 70 – 71
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. 2536. “ธุรกิจและประชาธิปไตย”. *ชนชั้นกลางบนกระแสประชาธิปไตยไทย*, สังคีต พิริยรังสรรค์ และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ มูลนิธิฟรีดริช เอแบรท, หน้า 155-194.
- อาทิตย์. 2520. “ตุลาคม: เดือนแห่งการแสดงพลัง”. *อาทิตย์*, 18 ตุลาคม, หน้า 8-13.
- อาทิตย์. 2521a. “5 พฤษภาคม เลือดแดงทาแผ่นดินอีสาน คำให้การของจิตร”. *อาทิตย์*, 16 พฤษภาคม, หน้า 8-18.
- อาทิตย์. 2521b. “6 ตุลา ลูกหลานประชาชนไทย สูญเสียไปไม่กลับมา”; “ผู้กล้าหาญ เชิดชูวีรชน 6 ตุลา”; “ระลึก 6 ตุลา เลือดเพื่อนที่รินไหลจกใจไว้ไม่ลืมเลือน”. *อาทิตย์*, 16 ตุลาคม, หน้า 23-25.

¹ As both 14th and 6th October incidents happened on the same month and interconnected both in term of people and sequences of events, the term of ‘Octobrist [Khon Duan Tula]’ was used as generic term in calling people acted to support people movements or involved in both incidents.)

ⁱⁱ The revival and construction of Octobrists from ‘failed leftist student activists’ of the 1970s to ‘Octobrists-fighters for democracy’

ⁱⁱⁱ This morning, I went to pay respect to the 14th and 6th October heroes, as I usually do every one or two weeks. I always buy two wreaths to pay respect at the monuments commemorating the people’s uprising against dictatorship on 14th October 1973 and the student massacre on 6th October 1976 in front of the main auditorium of Thammasat University. I place one wreath in the hand of the statue representing the 14th October heroes and press my hands together and bow in memory of ‘rights and liberty’.

I put the other wreath on top of the granite memorial to the 6th October heroes and press my hands together and bow in memory of ‘social justice’.

Indeed, 30 years ago, 'social justice' was interpreted as meaning the same as 'socialism' before the political crisis of the Thai revolutionary movement led by the CPT and the ideological crisis of international socialism during the last two decades made this interpretation fade away.

But the dream of 'social justice' remains.

^{iv} After their return from the failure of the armed struggle led by the Communist Party of Thailand (CPT), many Octobrists gave up the revolutionary struggle and continued their lives like any other normal people.

^v Several early efforts to revive the leftist movement failed.

^{vi} Their gatherings during the 1980s tended to be divisive and apolitical and functioned merely as a means of maintaining old boy networks.

^{vii} It was only from the early 1990s on that the Octobrists gradually succeeded in reunifying their earlier political networks; they recovered a pride in their political history in the 1970s and secured public acceptance of their generation.

^{viii} Instead of leftist failures, they became known as the Octobrist-democratic heroes of the 1970s.

^{ix} More and more people from this generation came out in public, claiming to be Octobrists. The public and media followed suit.

^x By the end of the 1990s, commemorations of their 1970s history as leftists were treated almost as national celebrations of democracy.

^{xi} In explaining how this change happened, this chapter will attempt to answer two major questions.

^{xii} Firstly, why did the initial attempts among Octobrists to rebuild the leftist movement fail during the 1980s?

^{xiii} Secondly, how did they then succeed in reunifying and regaining public support under the new political identity of 'Octobrists: democratic fighters'?

^{xiv} The first question can be answered by looking at three major causes: the hostile political environment for leftist movements as the CPT collapsed;

^{xv} the loose structure of the leftist movement which hindered any post-CPT revival;

^{xvi} and the uncompromising internal conflicts that had existed since the mid 1970s and continued during the decline of the CPT regarding past failures and the future direction of the movement.

^{xvii} The answer to the second question lies in three major interrelated conditions. The first was the emergence of a new political context. With the end of the Cold War and the decline of the CPT, the Thai government no longer saw student activists as a political threat.

^{xviii} Domestic political liberalisation through the late 1980s, the democratic mass movement against the return of the military into parliamentary politics in 1992, the rise of social movements throughout the 1990s, and the political reform in the late 1990s, all contributed to a supportive and flexible political environment where the Octobrists could revive their political activities.

^{xix} The second condition was the success of these Octobrists in achieving positions in politics and society. This enhanced their means and status in getting their message across to the public and promoting their new identity among the elite and middle class.

^{xx} The last and most important was the comprehensive process of portraying their leftist history and elements of the 14th and 6th October incidents in democratic terms, of making acceptable their leftist reputations and cultural legacy, and of institutionalising 'Octobristism' with this reconstructed democratic history.

^{xxi} 3.1 Initial failures of 1970s student activists to rebuild a leftist movement

^{xxii} Immediately after they returned from the armed struggle in the mid 1980s, some Octobrists tried to keep their leftist background hidden and refused to participate in any more activities connected with leftist movements. Others still wished to work for leftist movements but failed to reconnect with the CPT or to convince their former comrades to continue the revolutionary movement, or to reconcile conflicts among themselves.

^{xxiii} At the global level, the Cold War continued. In spite of a 'rollback' of direct intervention by US troops in the Vietnam War in 1973 due to their military failure, a weakened US economy, and rising domestic anti-war movements, the US revived its newly vindicated role and pushed the world and the region into a 'Second Cold War' (1979-1985).

^{xxiv} While the First Cold War (1946-1979) focussed on ideological conflict, the Second Cold War shifted toward a new level of confrontation and a conventional struggle for power between the US and the USSR centred in the Third World. US military outlays expanded between 1981 and 1986.

^{xxv} While the Soviet Union supported the Vietnamese invasion and occupation of Cambodia in 1978, the US backed an insurgency on the Thai-Cambodian border, while developing a closer relationship with the Chinese government.

^{xxvi} In pursuing a balanced diplomacy, the Thai government re-established and fostered good relations with China (Buszynski 1982; Halliday 1984).

^{xxvii} In this new stage of the Cold War, the break between the CPT and the CCP became permanent. Thailand remained very much a "front-line state" and in these circumstances, the state kept up surveillance on Octobrists after their return, creating an atmosphere which obstructed the revival of radical politics (Ciorciari 2010, 64-66 and 86).

^{xxviii} Although domestic political conditions were more relaxed than in the late 1970s, the military and several conservative elements that had been mobilised in the 1970s maintained a dominant role during the semi-democratic polity of the 1980s and this restricted opportunities for former activists to revive their role.

^{xxix} In 1977, the ultra-right wing government of Prime Minister Tanin Kraivixien (1976-1977) was forced to step down in a coup. He was replaced with the more moderate General Kriangsak Chomanan (1977-1980) and later General Prem Tinsulanonda (1980-1988).

^{xxx} Under pressure from their supporters, the Young Turks (a group of middle-ranking military officers) in the case of Kriangsak and the Democratic Soldiers in the case of Prem, both governments pushed more moderate policies, including Order 66/2523, which granted an amnesty for insurgents who surrendered, and a new combination of military and political counter-insurgency methods.

^{xxxi} Nonetheless, conservative forces within both military and royalist circles still maintained a dominant position. Prem turned to more senior and conservative military officers and publicly demonstrated personal allegiance to and support from the monarchy, leading many to assume that government policies had the tacit approval from the palace.

^{xxxii} By the early 1980s, more moderate forces, especially the Young Turks, were marginalised, especially after their failed 1981 coup against what they saw as the interference of older ultra-right wing figures in the Prem government.

^{xxxiii} And shortly after the amnesty, the Prem regime prepared new laws to retain a dominant role for the army in Parliament, to allow non-elected Prime Ministers and a nominated Senate, and to set electoral rules favouring the military

^{xxxiv} Freedom of the press and political activities were still constrained in the 1980s. After 1976, the government empowered the Ministry of the Interior to use Decree 42 to closely monitor the press and implement various repressive measures against critical journalists.

^{xxxv} Between 1979 and 1984, forty-seven journalists were assassinated and in some cases the police were directly implicated.

^{xxxvi} In the public sphere, even though political activities were allowed, arrests of leading CPT members continued even into the late 1980s as warning signals to former communists (Chai-anan 1982, 136-137; Pasuk and Baker 2002, 331 and 388-389).

^{xxxvii} Against this backdrop, most Octobrists considered the grim political atmosphere as the ebb in the revolutionary struggle. They suspended their political activities, first temporarily and later permanently, and kept a low profile.

^{xxxviii} Many who had just begun careers in the private sector and started families preferred to put some space between their current lives and their leftist backgrounds and other leftist political activities. They worried that a leftist profile would have a negative effect on their future career and family life.

^{xxxix} For example, Vipa Daomanee, a former activist from the Faculty of Science, Chulalongkorn University, later became a successful marketing and advertising executive in various companies. She had to conceal her leftist identity by presenting a false CV when she first applied for private sector jobs to cover up the years she spent in the jungle.

^{xl} During social gatherings of her Chulalongkorn University activist circle, called 'Friends of Chula', many of her friends faced difficulties in explaining the background of this leftist network to their husbands or wives. Some even had to lie to their families about participating in these gatherings

^{xli} In addition to the changes in political environment, Octobrists were also affected by their loose organisational structure and the lack of a prepared strategy to work in the cities.

^{xlii} Before the 6th October incident, the organisational structure among student activists was kept loose and secret, even among individual members. Their networks were loosely defined by their political clubs, schools and working functions.

^{xliii} Even during their time in the CPT bases, only a few students were recruited as CPT members. They were split up according to their job and their base. These were really remote from each other. When the CPT declined, they did not prepare any formal structure or process for reviving their work in the cities. These loose informal structures became one of the major obstacles to the reunification and revival of political activities among these Octobrists

^{xliv} Countless Octobrists would still have liked to carry on their revolutionary activities even after leaving the CPT and the bases.

^{xlv} But when they returned, they were disconnected from one another and from the CPT.

^{xlvi} For example, Somchai Phatharathananunth, an activist from Ramkhamhaeng University and recently Dean of the Faculty of Political Science, Mahasarakham University, left his base in the very last minutes of the CPT in 1985 with sympathy toward many CPT members, in spite of several disagreements over political strategies and ideas.

^{xlvii} But when he got back, no CPT member contacted him while he struggled to survive by himself in Bangkok. He said that he did not give up on the CPT, but the party gave up on him

^{xlviii} Similarly, Lert Edison (leftist pseudonym) was a student at Chiang Mai University and worked as a prominent technician for the CPT in Northern Thailand. He was sent back to the city when his base was destroyed. Nonetheless, he still had vivid hopes for his revolutionary mission. The CPT ordered him to wait to be contacted about being sent to a new location. After waiting a year in Chiang Mai, no one contacted him, so he returned home to Ratchaburi Province and lost touch with the CPT (

^{xlix} Porn-narong Pattanaboonpaiboon, a medical doctor from Mahidol University, and Suthisak Pavarathisan, a medical technology student from Chiang Mai University, spent most of their time training in various medical schools in China.

ⁱ They and other friends who were sent to China experienced great difficulty in reconnecting with other leftist friends and eventually lost contact with the CPT after they returned because they were all sent back at different times and to different hometowns

ⁱⁱ Others who were still able to connect with their student friends tried to revive the revolutionary movement but found it difficult to persuade their friends to resume the revolutionary struggle and to mediate conflicts among different factions among the students themselves.

ⁱⁱⁱ Watchari Paoulangthong and Jariya Suanpan, who joined the CPT as students from Thammasat University and high school, experienced these problems in their efforts to organise retreats among people from the same CPT base and chain of command.

ⁱⁱⁱⁱ Watchari's base was in a very remote area which kept her isolated from - and in ignorance of - the conflicts inside the CPT and its decline.

^{lv} Managing the situation at her base and working with the Hmong people was a rewarding experience. However, she had to leave her base when her husband needed to be hospitalised in town. She came home eager to continue working with the leftist movement. But she was disappointed; her senior commanders gave up and went back to take up their lives in the city rather than support her efforts to continue activities.

^{lv} In the same way, Jariya found that many meetings among people from her CPT base ended up with no conclusion what to do in the future. Most people eventually drifted away from the circle and continued with their normal lives

^{lvi} The third obstacle to rebuilding a leftist movement was uncompromising ideological conflict exacerbated by the controversial impact of their leftist experience on their lives after they returned. Protracted conflicts and disagreements among the Octobrists lasted from the mid 1970s until their return and became a major constraint that prevented them from reunifying and continuing any revolutionary mission.

^{lvii} Ideological conflicts between the 14th Octobrists and the 6th Octobrists before all were propelled into the arms of the CPT, and between the students and the CPT during the armed struggle had never been reconciled, leaving huge rifts and a lack of trust among Octobrists.

^{lviii} The 14th Octobrist generation were activists radicalised in the early 1970s through various ideologies, from conservative liberalist, New Leftist to social democratic, and they played leading roles in the triumph of the anti-authoritarian movement on 14th October 1973

^{lix} They became the predominant political force after the 14th October incident

^{ix} The 6th October generation was radicalised through extreme Maoism, and later condemned the 14th Octobrists as “ and reactionary. The 14th Octobrists in turn criticised the 6th Octobrists as Red Guards and extreme Maoists. Conflicts which had started after 14th October continued even when both sides joined the CPT (further details in Chapter 2).

^{lxi} นอกจากนี้ On top of this, more serious conflicts with the CPT and over life during the revolutionary struggle divided Octobrists and made reconciliation difficult after they returned.

^{lxii} Friction over difficult working conditions and disagreement about the command structure and organisation of the CPT, about its policy favouring the Chinese Communist Party rather than their Indochinese communist neighbours, and about the interpretation of revolutionary ideas and strategies for Thai society did not stop when the students left the CPT.

^{lxiii} These activists carried these controversies back home with them. With these confrontations and the unfriendly environment among former leftists, Octobrists could not even agree among themselves whether the revolutionary struggle should be discontinued or further improved.

^{lxiv} Many, like Tanet Charoenmuang, a leading 14th Octobrist figure from the Faculty of Political Science, Chulalongkorn University, found it difficult to talk to friends who complained bitterly about the CPT and attacked those who still wished to support the CPT in the hope that a revolutionary movement could be revived (Tanet, interview by author, 14 December 2006, Chiang Mai).

^{lxv} (Pirun was one of the most influential mentors among leftist students. Amidst the conflict within and decline of the CPT, Pirun still worked actively to reunify and revive the CPT upon his return to Bangkok. Nevertheless, he ended up being arrested and detained in prison for several years on charges of communism. After his release from jail, he started a new life working with numerous newspapers, political magazines and radio programmes through connections with liberal journalists and his former close friends in the business sector.)

^{lxvi} Pirun Chatwanitchakul and Phra (monk) Suthep Chinwaro, long-term Communist mentors even before 14th October 1973 from Chulalongkorn University and Kasetsart University, realised the mistakes of the CPT but still argued that these could be put right. However, after they were released from jail and returned home, they did not want to argue with their friends who had left the CPT with sympathetic feelings (Phra Suthep, interview by author, 16 December 2006, Chiang Mai; Pirun, interview by author, 2 February 2007, Bangkok).

^{lxvii} Somchai Phatharathananunth faced division and disagreement among friends from his CPT base. One group gave up. Another wanted to continue the revolution sticking with the old Maoist ideas, while others shifted toward new ideas including electoral politics, localism, or even support for military coups (Somchai P., interview by author, 29 March 2007, Mahasarakham).

^{lxviii} Students with contrasting experiences in the jungle returned with discordant views of the CPT and the future direction of the movement. Some were fortunate in their lives in the jungle. They returned home sympathetic toward the CPT and initially looked forward to reviving and improving the revolutionary movement (สัมภาษณ์ ชีพ, จริยา และเลิศ โดยผู้เขียน 21 มีนาคม, 24 กุมภาพันธ์ และ 7 กุมภาพันธ์ 2550 ตามลำดับ กรุงเทพฯ).

^{lxix} Others who had a difficult time with CPT members ฝึก left the CPT with a bad impression. They wanted neither to dwell on their experience with the CPT nor reconcile with those with whom they had fought (Parakorn, interview by author, 7 February 2007, Bangkok).

^{lxx} As a result, Octobrists appeared divided and in some cases did not even trust each other. Their relationships became more and more complicated and fragile. Interaction among different groups often ended up in confrontation, and gatherings were unable to come up with any common agreement on past problems and future prospects.

^{lxxi} At one extreme, we have examples like Kasian Tejapira, a radical activist during the 6th October incident from the Faculty of Political Science at Thammasat University. He had many difficulties with CPT members and painful memories of his time with them, criticising the lack of internal democracy and the Maoist and Leninist domination of the CPT.

^{lxxii} In his analytical writing on the decline of the CPT in 1994, he even called the CPT ‘out-of-date Communists’ because they dehumanised and de-intellectualised student activists during their time in the jungle (Kasian 1984b, 83-84; Kasian 1994b, 70).

^{lxxiii} At the other end, there were people who still believed in the CPT who regarded critics of the party as reactionary and accused them of precipitating the decline of the party. Suthisak Pavarathisan, who was socialised through Maoism since high school, did not find Chinese domination over the CPT a problem. He instead criticised members of the 14th October generation like Seksan Prasertkul and Thirayuth Boonmee, as problems for the party (Suthisak, interview by author, 13 December 2006, Chiang Mai).

^{lxxiv} Aside from conflicts during the armed struggle, the impact of their time with the CPT on their lives after their return gave rise to differing perspectives among Octobrists.

^{lxxv} Those who did not suffer much after they returned tended to be politically more active with other Octobrists. Suthisak Pavarathisan, who experienced little conflict in his unit during his time in the CPT, returned with a rather sympathetic attitude toward the CPT. Furthermore, with his relatively wealthy family background and the advantage of a medical education obtained in China during his time with the CPT, he did not have to struggle as much as others. He thus found himself with the courage to support the CPT in urban areas and organised several meetings among former activists until the CPT’s dissolution (สัมภาษณ์ สุทธิศักดิ์ โดยผู้เขียน 13 ธันวาคม 2549 เชียงใหม่)

^{lxxvi} Nevertheless, many did not have family support or missed out on their education as a result of their participation in the revolutionary struggle.

^{lxxvii} These people found themselves struggling in their post-revolutionary lives without any support from the CPT.

^{lxxviii} Even if they were still sympathetic to revolutionary ideas, some were forced to spend their time making a living rather than regrouping to carry on a political mission.

^{lxxix} At the same time, others with a negative view of their experience with the leftist movement turned their backs against their former fellows who wanted to revive the revolutionary movement.

^{lxxx} Some took the view that they had wasted years in the jungle on a pointless mission; other students of the same generation had already achieved middle-ranking positions in many organisations.

^{lxxxi} Others found that a leftist identity caused many problems in starting life in ordinary society.

^{lxxxii} Many took a long time to adjust to life in the cities after many years of living in primitive conditions. As a result, many of them did not want to waste their time on further fruitless political activities.

^{lxxxiii} Phra Suthep Chinwaro, a leading Octobrist figure who did not officially report to the Thai government upon his return, encountered many problems in pursuing life as an ordinary person. In addition, because of his radical reputation, he did not want to contact other friends, as he did not want to cause them trouble and difficulties (Phra Suthep, interview by author, 16 December 2006, Chiang Mai).

^{lxxxiv} For Porn-narong Pattanaboonpaiboon, his years in medical school in China did not count in the Thai university system. So he had to start again from scratch. He found that his former leftist networks did not support him in his career. He had to work as a street vendor to pay for his studies (Porn-narong, interview by author, 7 March 2007).

^{lxxxv} Any gatherings of Octobrists and the remaining connections among them during the 1980s were rather divisive, apolitical and inactive.

^{lxxxvi} Gatherings were concentrated among people who had a common political attitude from the same political clubs, CPT bases, political functions, universities and schools. Furthermore, to conceal ongoing conflicts and maintain friendly relationships, most gatherings were not politically oriented but similar in nature to other alumni gatherings. The meetings functioned only as 'group therapy' for the psychological wounds caused by the decline of the leftist movement.

^{lxxxvii} Occasional parties on special occasions like weddings and funerals were common meeting points. Activities to support each other in their careers were organized from time to time. For example, student musicians who had had opportunities to study at music schools in China with CPT support organised a Saturday Music School to instruct friends who did not have the opportunity to go (Sukhum 2010).

^{lxxxviii} By the late 1980s, in spite of bigger attendances, more formal structures and the accumulation of wider groups of friends, these gatherings of Octobrists remained divisive and non-political.

^{lxxxix} For instance, several key 14th Octobrists started putting efforts into reconnecting the whole 1970s generation through an annual gathering in the name of 'Friendship, Sisterhood and Brotherhood (*pheuan phong nong phi*)'.

^{xc} This inclusive and politically neutral rubric for concealing differences and conflicts also hid their leftist identity; the group was no more than a social gathering among the 14th October generation.

^{xc1} Without a common political agenda, these were merely annual alumni meetings in big hotels and functioned mainly to maintain networks among participants who were then moving into different political and social settings.

^{xc2} Jaran Dhitthapichai later became important popular intellectual and human rights advocator. Between 2001 – 2009, he was nominated as a commissioner in the National Human Rights Commission (NHRC).

^{xc3} As Jaran Dhitthapichai, one of the most radical 14th Octobrist figures, said, the Friendship, Sisterhood and Brotherhood annual meetings kept him in touch with his Octobrist friends (Jaran, interview by author, 15 February 2007, Bangkok). In addition, these meetings offered an opportunity for activists to help each other and to connect with new non-Octobrist networks they had recently developed.

^{xc4} Besides the meetings in Bangkok and other cities, many reunions at various CPT bases became common meeting places among former student activists and local comrades.

^{xc5} Nonetheless, no movement toward any common political initiatives emerged from these gatherings. From the early 1990s onwards, annual reunions at revolutionary base sites were formalised in many areas. Most activities concentrated on cultural and charitable purposes.

^{xc6} Memorial rituals, construction of monuments for the dead, and fundraising for former farmers and ethnic comrades who were left in poverty were common practices at nearly all revolutionary sites.

^{xc7} Efforts to re-mobilise ethnic minorities and peasants in former revolutionary base areas as a political force were mainly for non-radical purposes, particularly electoral politics (Chatri, interview by author, 5 May 2007, Bangkok; Prida, interview by author, 11 December 2006, Nan).

^{xc8} In summary, during the first decade after they returned from the armed struggle with the CPT, the Octobrist networks were divided and apolitical.

^{xc9} As a result of the oppressive political conditions against leftist movements, and uncompromising conflicts among Octobrists themselves about the future of the leftist movement, initial efforts failed to revitalise the Octobrists as a political force in again promoting a leftist movement after the decline of the CPT.

^c 3.2 Later success: transformation of 'extreme student activists' to 'Octobrist: fighters for democracy'

^{ci} After these initial failures, by the early 1990s the former activists started to succeed in revitalising their networks and regaining public acceptance. This was a result of new political structures and the new social status of the Octobrists.

^{cii} Most importantly, these former activists successfully transformed their political identity from leftist-leaning students to 'Octobrists: 1970s fighters for democracy'.

^{ciii} In contrast to the 1980s, by the early 1990s, the five-decade-long Cold War had come to an end. The Communist-led revolutionary threat had gone, both nationally and internationally. This set the pretext for seeing the 1970s radical activists as less of a threat and just a historical memory.

^{civ} The conflicts between the US and the USSR were reconciled.

^{cv} The Communist bloc collapsed and moved toward political and economic liberalisation. By 1987, Mikhail Gorbachev had announced the reformist political and economic policies of glasnost and perestroika.

^{cvi} In 1989, there was a dramatic mass movement against the Communist Chinese government which ended in a massacre.

^{cvi} In 1990, East and West Germany were reunified. Eventually in 1991, the USSR was dissolved. At the regional level, the Communist Party of Vietnam started implementation of the 'Doi Moi' free-market reform process and eventually agreed to withdraw its troops fully from Cambodia after the demise of the Soviet Union and its growing need for Western investment, trade and assistance.

- ^{cxviii} In Thailand, most leading figures of the CPT were arrested and their revolutionary bases were destroyed. By 1991, there were almost no reports of political activities by the CPT (Battersby 1998; Chai-Anan 1997; Ciorciari 2010, 83-88).
- ^{cxix} Furthermore, the initial stage of domestic political liberalisation by the late 1980s provided a supportive political context for former activists to revive their political activism.
- ^{cx} The Prem Tinsulanonda regime gave way to an elected coalition government led by Chatichai Choonhavan and the role of parliament and political parties subsequently expanded (Hewison 1997). In the public sphere, the printed media again reasserted its independence and role as a public watchdog.
- ^{cxii} For example, in 1991, the press successfully campaigned for the revocation of Decree 42 which allowed officials to arbitrarily close any newspaper without legal recourse. This campaign created considerable enthusiasm (Pasuk and Baker 2002, 389-390; Thitinan 1997, 221-224).
- ^{cxiii} A more liberal political environment was created, with an increasing role for new provincial politicians in party politics, for the business sector in the policy-making process, and for the local/urban poor and civil society groups in campaigns for their political agenda (Pasuk and Baker 1997).
- ^{cxiiii} The success of the middle class mass movement in opposing the return to power of the military in 1992, the proliferation of radical social movements of marginalized people throughout the 1990s in response to the negative impacts of economic development, and the vibrant political reform process of the 1990s, all signalled the start of a new political environment within which the Octobrists could participate in politics and revive their political identity.
- ^{cxv} One further point to be considered in understanding the revival of the Octobrists in the 1990s was their new social and political status.
- ^{cxvi} By the early 1990s, many of them had become successful academics, politicians, writers, singers, businesspeople, etc (further details in Chapter 4 and 5).
- ^{cxvii} Inevitably, this new status provided them new academic and authoritative power in constructing a new political identity. In doing so, they successfully rewrote the history of 14th and 6th October, romanticised life in the jungle with the CPT, and instituted their new identity as 'Octobrists'.
- ^{cxviii} The process of reconstructing the histories of 14th and 6th October in a democratic and moral perspective had been long advocated at the annual commemorations since the late 1970s.
- ^{cxix} Only by the 1990s was the repositioning of their histories from leftist failures to democratic heroes realised.
- ^{cx} They successfully rewrote their 1970s history; from being seen as a mixture of liberal conservatives and extreme Maoist activists, their image became one of unified innocent progressive students fighting for justice and democracy against authoritarian regimes, who were forced by the violence and injustice of the Thai state to join the armed struggle of the CPT.
- ^{cxii} The process of democratising the 14th October 1973 incident started right after the incident itself.
- ^{cxiii} In spite of the initial lack of success due to the restrictive political conditions of the late 1970s and early 1980s, these ongoing efforts left a fruitful legacy for later success during the 1990s. The first anniversary on 14th October 1974 was celebrated as the '1st year after the revolution by the people' and emphasised mass democracy and people power overthrowing an authoritarian regime (*Prachachat* 1974).
- ^{cxiiii} However, events between 1973 and 1976 quickly replaced this with an image of conflict among leftist students in frantic political activities.
- ^{cxv} On the 2nd anniversary on 14th October 1975, there were questions about the legitimacy of the students (*Prachachat* 1975).
- ^{cxvi} Even until the early 1980s, the annual memorial ceremonies were still relatively marginalised. Only a small group of friends, relatives and the younger generation of student activists participated in commemorating the deaths of fellow students as the loss of loved ones (*Parithatsan* 1981).
- ^{cxvii} Despite the quiet celebrations, messages highlighting democratic elements and concealing leftist characteristics and their conflicts during the 14th October incident were constantly presented to the public.
- ^{cxviii} For example, in 1981, the 8th anniversary of 14th October, *Su Anakhot (Toward the Future)*, a political magazine run by several former student activists, argued in an editorial for 'the democratic soul of 14th October', and emphasised the meaning of 14th October as:
- ^{cxix} "...this incident [14th October] brought us the term '14th October Spirit' whose essence was directly the desire for democracy and using the efforts of all to get it. All hoped that democracy would be the best way to set national policy through the wisdom of the majority".
- ^{cx} At the same time, the message argued that 14th October 1973 was not an accident; it was political problems which forced the people to stand up. The positive consequences of 14th October weakened authoritarian and bureaucratic politics (*Su Anakhot* 1981a).
- ^{cxii} The democratisation of 14th October was realised in the early 1990s.
- ^{cxiii} The celebrations shifted from small annual events among relatives, friends and small groups of younger activists, toward better organised series and packages of events promoting democratic and other moral issues.
- ^{cxiiii} The 20th anniversary of 14th October in 1993 was a crucial turning point. The pre-celebration meeting of 14th Octobrists on 9th October 1993, at the luxurious Imperial Hotel on Wireless Road in the heart of Bangkok, was a major symbol of the return and revival of the 14th October generation to the public stage, because it managed to gather more than 500 14th Octobrists who were then successful academics, politicians, writers, singers, businesspersons, etc., as well as other non-left allies of the 14th Octobrists (*MS* 1993f).
- ^{cxv} A picture of Seksan Prasertkul and Thirayuth Boonmee, who were then dean of the Faculty of Political Science, Thammasat University and political and social commentator at the Faculty of Sociology, Thammasat University, respectively, at the 20th October 14th anniversary celebration dominated the front cover of several newspapers and political magazines such as, *Matichon Sutsapda (Public Opinion Weekly)*, one of the most prominent Thai political weeklies (*MS* 1993c, front cover).
- ^{cxvi} Subsequently, numerous seminars, celebrations and political campaigns were promoted. All were deliberately arranged to serve one common goal, which was to depict the 14th October people's uprising as a historic victory in Thai democratisation. In achieving this goal, three major strategies and processes were pursued in parallel.

^{cxoxiv} Firstly, the democratic element and importance of students in pushing forward the democratic transition in the 14th October people's uprising were given prominence.

^{cxoxv} To do this, the democratic version of the history of 14th October was systematically redrafted and popularised.

^{cxoxvi} There was a series of seminars on revising the history of 14th October 1973, like the round table seminar on the 'historical position of the events of 14th October 1973' at the 20th anniversary.

^{cxoxvii} Not only 14th Octobrists themselves, but also the famous liberal historian, Chanwit Kasetsiri played a key role in revising the democratic history of 14th October (*MS* 1993f).

^{cxoxviii} Countless books and articles drawn from individual experience repeated the same message to the public of the victory of the 14th October democratic movement (Jaran 2003; Jaran 2004, 40; Prasam 1993, 31–32; Wittayakorn 2003).

^{cxoxix} Moreover, there were campaigns to incorporate the history of 14th October in the school curriculum (*KT* 2002a; *MR* 1999; *MS* 1993e; Prajak 2005, 10–12), to establish 14th October as an official 'Day of Democracy', and to construct the 14th October monument.

^{cxli} These efforts were nothing new as many 14th Octobrists had long struggled to institutionalise the dead from the 14th October incident as martyrs and had been calling for a 'Martyrs' Monument' since the 1970s (*มาตุภูมิรายวัน* 1983b; *มติชนรายวัน* 1983; *มติชนรายวัน* 1989; *มติชนรายวัน* 1993a; *NS* 1997a; *NS* 1997b; *สู่ออนาคต* 1981b).

^{cxlii} Only during the early 1990s did these efforts succeed, particularly since many Octobrists held influential positions in the cabinet, academia and business. For example, Adisorn Piengket, a former student activist from Ramkhamhaeng University who was Deputy Education Minister during the 20th anniversary of 14th October played a crucial role in persuading the government and cabinet to support construction of the 14th October monument (*NS* 1997a; *NS* 1997b).

^{cxliii} Secondly, 14th October was interpreted as part of the process of contemporary democratisation in Thai politics together with the landmark Black May 1992 incident. While 14th October 1973 marked the success of the student movement in mobilising a mass movement to end the 15-year-long series of authoritarian governments including those of Sarit Thanarat (1958–1963) and Thanom Kittikachorn-Prapas Jarusathien-Narong Kittikachorn (1963–1973), May 1992 saw the triumph of a popular protest led by the middle class in stopping the military from intervening again in parliamentary politics.

^{cxliiii} The mass demonstrations in both Bangkok and other major cities successfully forced the non-elected Prime Minister General Suchinda Kraprayoon to step down and secured the return of electoral democracy. The similarities of both events as mass movements against military-oriented governments created a space for 14th October to feature in the newly constructed process of Thai democratisation.

^{cxliv} In response to the reshaping of the history of Thai democracy after the May 1992 incident, many prominent 14th Octobrists wrote about the significance of 14th October in the process of Thai democratisation (Suwit 2007, 331).

^{cxlv} Some argued even further that the success of the 14th October incident established the necessary conditions and strong political will for the triumph of the people's movement in May 1992 (Tanet 1992). By this time, it became known that the history of Thai democratisation comprised three major stages: the transition from an absolute monarchy to a constitutional monarchy in 1932 was the triumph of collaboration between civil and military groups; the successful overthrow of an authoritarian regime and establishment of electoral democracy on 14th October 1973 was the success of 'people power' led by student activists; and the middle class mass uprising fought to protect democracy from the return of a military regime in May 1992.

^{cxlvi} Furthermore, the connection between the democratic elements of the 1970s and May 1992 was emphasised. In doing so, the Octobrists succeeded in democratising their 1970s leftist history.

^{cxlvii} Many 14th Octobrists argued that the middle class in the 1992 May incident largely came from the same background and experience shared with the 1970s activists, even though there was no proof that many of the Octobrist middle class participated in or contributed to the success of the May 1992 mobilisation.

^{cxlviii} Anek Laothamatas, a former radical medical student activist and President of the Thammasat University Student Council in 1976 was Dean of the Faculty of Political Science, Thammasat University (1999–2000) and later at the Public Administration Institute at Rangsit University.

^{cxlix} These former students successfully made use of this interpretation in democratising their histories. Both Thirayuth Boonmee and Anek Laothamatas, two prominent Octobrist academics at Thammasat University, presented similar messages. Thirayuth (1994) argued that the 1990s Thai middle class was consistently pro-democracy because of its Octobrist background.

cl Those of my generation are people who have experienced the most political crises, starting with the October 14th uprising, through the October 6th bloodshed, to the May 1992 event. We are contemporaries of the rebellious young men and women around the world who turn against the ruling 'system' and power

^{cli} In the same vein, Anek (1993a) explained 'we should keep our eyes on the business executives aged between 30–39 years old, as they were people who participated in and were witnesses to the 14th and 6th October incidents' (Anek 1993a, 185).

we should keep our eyes on the business executives aged between 30–39 years old, as they were people who participated in and were witnesses to the 14th and 6th October incidents'

^{clii} Lastly, the celebrations of 14th October in the early 1990s successfully incorporated other liberal ideas which gave the appearance of a peaceful movement for 'rights and liberty'.

^{cliii} This helped to engage liberal academics and members of the elite in legitimising their rituals. A number of non-14th Octobrists participated in the preparation meetings for the 20th anniversary to show their sympathy and solidarity (*MS* 1993d). Anand Panyarachun (1991–1992), a liberal Prime Minister, mentioned his sympathy with the history of 14th October as it helped in reducing the power of the bureaucratic polity and expanding the space for economic liberalisation (*MS* 1993c).

^{cliv} However not everyone agreed with the reduction of the meanings and facts of 14th October into merely a democratic movement fighting for 'rights and liberty'. Many Octobrists put effort into revealing the differences and conflicts during the 1970s. However, they were little heeded and marginalised.

^{clv} บัณฑิต จันทร์ศรีคำ อดีตนักกิจกรรมจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ปัจจุบันดำรงตำแหน่งบรรณาธิการบริหารนิตยสารการเมือง *เนชั่นสุดสัปดาห์*

Bandit Jansrikham, known by his pseudonym of 'Khaen Sarika', is a former activist from Ramkhamhaeng University. He was then administrative editor of the *Nation Sutsapda* (*Nation Weekend*).

^{clvi} The article series 'Lost Memory of a Youngster' by Bandit Jansrikham, known by his pseudonym of 'Khaen Sarika', a former activist from Ramkhamhaeng University who was then administrative editor of the *Nation Sutsapda* (*Nation Weekend*), detailed the different ideological streams, including leftist ideas, among Octobrists before 14th October 1973.

^{clvii} Somsak Jeamteerasakul, a radical 6th Octobrist known as 'Big Head' and one of nineteen students who was jailed after the 6th October incident, has been a lecturer at the Department of History, Thammasat University, and one of the most radical Thai historians especially on critical histories of the Thai left, and the monarchy.

^{clviii} Somsak Jeamteerasakul, the 6th Octobrist from Thammasat University who later became a prominent radical historian, revealed various conflicting ideological streams among students before 14th October and argued that they came to be united only on 14th October.

^{clix} Right after 14th October, differences and conflicts reappeared (Somsak 2001).

^{clx} One of the most outstanding examples was the effort by Kasian Tejapira, a prominent 6th Octobrist political scientist, in debates with the 14th Octobrist generation and other liberal historians about how to define and name 14th October.

^{clxi} While other 14th Octobrists like Thirayuth Boonmee and liberal academics like Chanwit Kasetsiri insisted on naming 14th October as 'Rights and Liberty Day' or 'Democracy Day', Kasian Tejapira found it unacceptable to define 14th October merely in terms of political rights and liberty, because it would limit the meaning of 14th October to anti-authoritarianism, and above all conceal the ideas of anti-feudalism and anti-capitalism and the struggle for social justice and equality which had been the real reasons why people stood up against the regime.

^{clxii} He argued even further that 14th October was a 'movement of radicalism from below' (which he translated into Thai as 'left from below') and challenged liberal interpretations by sarcastically proposing 14th October as 'Bourgeois Revolution Day'.

^{clxiii} Nevertheless in the meeting, his ideas caused anxiety for Thirayuth and Chanwit. Thirayuth disagreed and argued that the anti-capitalist ideas and movement emerged six months after 14th October 1973 and he would like to count the 14th October only until midnight of that day.

^{clxiv} Chanwit even closed the meeting by insisting that 14th October should be the day for 'yellow bird-innocent democratic student' and he would not allow it to be hijacked by any 'red bird-leftist student activists' (KT 1998b).

^{clxv} Questioning voices like these were marginalised and went unheard. The process of democratising and liberalising 14th October was established and became the dominant discourse.

^{clxvi} From the 25th anniversary onward, the reinterpretation and framing of October 14th in terms of 'democratisation' became rooted and successfully mobilised wider support from new elite groups of politicians, businessmen, etc (Thamrongsak 2010). In his special lecture of for the 30th anniversary celebration in 2003, Seksan Prasertkul strongly urged the continuing advocacy of what he called the '14th October Spirit (chetanarom sip si tulakhom)', the political will to stand up against dictatorship and call for electoral democracy, as well as social justice, peace and harmony for society (NS 2003b).

^{clxvii} The idea was warmly welcomed by all, even among non-Octobrist intellectuals. In preparation for the 25th anniversary ceremony, prominent 14th Octobrist academics and politicians like Thirayuth Boonmee, Pinit Jarusombat, Chamni Sakdiset, Chaturon Chaisang, Sutham Saengprathum, Adisorn Piengket, Kriengkamol Laohapairoj, Phumtham Wechayachai and others, acted as a coordinating committee (MS 1998).

^{clxviii} Through their networks, more and more people from various sectors, who in fact were neither students nor directly involved in 14th October, agreed to support the celebration. Chuan Leekpai (former Prime Minister and leader of the Democrat Party), Anand Panyarachun (former Prime Minister), and Uthai Pimjaichon (prominent politician) agreed to be co-chairs.

^{clxix} Also, Thanphuying Phoonsuk Banomyong (wife of Pridi Banomyong), Puey Ungpakorn (liberal and prominent academic), Sem Pringpuangkeaw, Saneh Jamarik (Chairman of the National Human Rights Commission), Prawes Wasi, Sulak Sivarak, General Chavalit Yongchaiyudh, Bhichai Rattakul and Dhanin Chearavanont (owner of CP company) agreed to be honorary committee members.

^{clxx} With support from powerful political and public figures, many projects, including the construction of a 14th October monument and the inclusion of 14th October in the school history curriculum made significant progress (MR 1999; MS 1993e; MS 1998; NS 1997c).

clxxi

In 2003, PM Thaksin Shinawatra appointed many Octobrists, including Chaturon Chaisang, as members of a committee to consider designating 14th October as National Democracy Day. He was also supported by many other Octobrists in the TRT party including Prommin Lertsuridej (Minister of Energy), Surapong Suebwonglee (Minister of Technology), Pinit Jarusombat (Minister of Science), Praphat Panyachatrak (Minister of Natural Resources), Somsak Pisana-anantakul (Deputy House Speaker), Adisorn Piengket (Deputy Government Whip), Surachat Banroungsook, Kothom Nawarat and Pitsanu Warunyu (MR 20 August 2003). There were other also Octobrists in the Senate including Karun Saingarm (TN, 20 August 2003, 3A)

^{clxxii} At the peak of the Octobrists' influence, the 30th anniversary of 14th October in 2003, when many Octobrists were in parliament and the Thai Rak Thai (Thais Love Thais - TRT) cabinet, they obtained a budget of more than US\$1.5 million from the government to organise the commemoration (Chaiwat 2003; MR 2003b).

^{clxxiii} Above all, they partly succeeded in making the 14th October history official. Their initial proposal was to push parliament to commemorate 14th October as a national 'Day of Democracy' or 'Rights and Liberty Day'.

^{clxxiv} Non-Octobrist elements within the Thaksin government counter-argued that the name would devalue other days like 24th June 1932 (the date of the transition from an absolute monarchy to a constitutional monarchy). After long negotiations, the result was a compromise: '14th October: Democracy Day' (MR 2003c; Prajak 2005, 6; TN 2003).

^{clxxv} While the 14th Octobrists had their own story of victory and democracy, the 6th Octobrists found themselves left with a rather painful history of failure and a reputation as extreme leftists, which many of them preferred to forget (Penchan 2003).

^{clxxvi} Nonetheless, after a long effort, they gradually succeeded in repositioning the history of 6th October by erasing their extreme leftist background, distancing themselves from the CPT and Maoist history, and dropping the story of conflict with the liberalist 14th October generation.

^{cbxxvii} Moreover, they represented themselves in terms of democracy and morality by portraying themselves as innocent and heroic student activists who fought for underprivileged people and social justice and protected the democracy that had been established after 14th October 1973.

^{cbxxviii} Their long march in repositioning 6th October started right after the incident, when it was disorganised and hardly gained public acceptance. In the celebration of ultra-right wing success after 6th October, there was no political space for them.

^{cbxxix} For instance, the militant right wing groups of Red Gaurs (Krathing Daeng) and New Force (Nawaphon), dominated the scene in Bangkok and forcefully demonstrated against the first anniversary of 6th October in 1977. The first anniversary served as an opportunity to call for the release of students from jail and condemn the violence of the 6th October massacre (Anti-authoritarian Alliance 1977; *Athit* 1977).

^{cbxxx} The situation was better in 1978, when the leading 18 student leaders were released from jail and it was publicly announcement that they were innocent of the allegation of being communist. From then on campaigns began against state violence, highlighting the death of innocent student activists on 6th October without referring to or mentioning their leftist ideas and backgrounds.

^{cbxxxi} The 2nd anniversary at Thammasat University focused on '6th October: Bright Thai youngsters forever lost', 'The brave: worship the 6th October martyrs', etc. (*Athit* 1978b).

^{cbxxxii} The 18 former student prisoners came out to reveal their experience of the violence that day (Sutham 1979a; Sutham 1979b; Sutham 1979c; Sutham 1979d). By the early 1980s, after they had returned from the jungle and as the political climate became more liberal, many Octobrists, especially the 6th Octobrists, repeatedly condemned the violence of 6th October.

^{cbxxxiii} For instance, *Su Anakhot (Toward the Future)*, a weekly political journal run by many Octobrists, every year mentioned the massacre and called for both the ultra-right and extreme left wings who were involved in the violence on 6th October 1976 to take responsibility (*Su Anakhot* 1981a).

^{cbxxxiv} At the same time, the reinterpretation of 6th October as a step in the democratisation of Thai politics after 14th October was highlighted. On the 10th anniversary of 14th October, the 3 years after 14th October was interpreted as the most vibrant democratic period in Thai history. But this democracy was ended by violence perpetrated by a right wing government against students and other working class people who played leading roles in defending democracy on 6th October 1976 (*Matuphoom Raiwan* 1983a; *Matuphoom Raiwan* 1983c).

^{cbxxxv} Despite these efforts during the 1980s to reposition 6th October, most 6th Octobrists were still not able to unify and recover from their public reputation as leftists.

^{cbxxxvi} The process of institutionalising the democratic and moral elements of 6th October became genuinely rooted after the 20th anniversary in 1996.

clxxxvii

(first secretary general of the Student Centre of Thailand in 1974, is currently a world-class scholar and Professor of History at the University of Wisconsin at Madison.)

^{cbxxxviii} The turning point was a campaign initiated by Thongchai Winichakul, a leading figure during the 6th October incident, calling for a revision of the history of 6th October and claiming back public space for the 6th Octobrists.

^{cbxxxix} Open letters to his 6th Octobrist friends and countless public talks and writings before the 20th year anniversary inspired and reunited many 6th Octobrists.

^{cxc} Thongchai argued that the history of 6th October 1976 was a tragedy which both the Thai authorities who were involved in the violence (*MR* 1995) and the victims had tried to forget. For him, there were three major reasons for the silence among both perpetrators and victims of the massacre.

^{cxcj} Firstly, many members of the political elite who had been involved in the conspiracy leading to the killings remained very powerful until at least the late 1990s. Secondly, both perpetrators and victims had ambivalent feelings of self-doubt and a sense of moral dilemma. Those responsible for the violence tried to distance themselves from the painful memory as they were later questioned and blamed by society as perpetrators of mass killings; the victims were accused of being communists, the cause of chaos, and a danger to 'Nation, Religion and Monarchy'.

^{cxcii} Also many of those who later joined the CPT returned home with no pride in their past radicalism, but with suffering, guilt and grief instead.

^{cxciii} Lastly, there was no pre-existing discourse of 'state violence' in the Thai historical perspective. It was hard to place the 6th October massacre in a historical context. Under the idea of a unified nation under a benevolent monarch, a massacre by the state was an alien concept (Thongchai 2001, 3-5).

^{cxciv} Thongchai called for a 'war of memory' over the 6th October incident at both the structural and individual levels to overcome these problems and re-establish the history of 6th October.

^{cxcv} At the structural level, annual celebrations and commemorations of 6th October must be carried on to institutionalise the memory in the long term. At the individual level, Thongchai encouraged victims to stand up and reveal their painful memories (*NS* 2001).

^{cxcvi} At the 25th year anniversary in 2001, Thongchai appealed for a revision of the history of 6th October and for the October generation to pay attention to the stories of 'little' people, the victims and their relatives. Many other Octobrists called for publication of the pictures of mutilated corpses on 6th October (Makdawan 2001; *KS* 2001e).

^{cxcvii} Not every 6th Octobrist agreed with this inclusive idea and process of moralising 6th October as proposed by Thongchai Winichakul.

^{cxcviii} Kasian Tejapira (1996, 70-74) outlined three major contesting streams of ideas in redefining and constructing this history. Firstly, the broad and inclusive 6th October history proposed by Thongchai tried to energise a new meaning of 6th October hero and 'idealist' without mentioning ideology (Kasian 1996, 68). Kasian argued that in doing so, Thongchai diminished and blurred the leftist elements, ideologies and identity of the 6th Octobrists in order to create a broad common value. This process aimed to extend the alliances of the 6th October commemoration in the wider public.

^{cxcix} In doing so, Thongchai was well aware of two major problems he wanted to overcome.

^{cc} The first was the political constraint caused by the limited space for leftist ideology and heroes. The second concerned the changes in both the ideas and social status of former 6th Octobrists, or what Kasian called 'mindfulness of the turbulent and diverse politico-ideological aftermath of the 6th October incident'.

^{cci} However, for Kasian, this is, on the one hand, a strategy for urgently mobilising the power of those who would help to remember the 6th October incident. On the other hand, it is rather subversive because it attempted to disguise the political conflict between left and right (Kasian 1996, 70-74).

^{ccii} Secondly, there was an exclusive meaning of 6th October proposed by Somsak Jeamteerasakul, against the first stream of Thongchai. For Somsak, commemorating 6th October was to celebrate and remember student activists who fought for the socialist movement, and in his opinion, the '6th October hero' was the equivalent to the brave people who are prepared to die for socialist principles.

^{cciii} 'The 6th October incident was the most outstanding symbol in Thai society because it was the incident that genuinely demonstrates the beliefs and ideology of the student activists and people and the struggle to advocate socialist principles. This was different from 14th October [1973] and May 1992'.

^{cciv} Somsak's strategy was not to expand alliances but to remember 6th October correctly. For him, it was better not to remember than remember incorrectly.

^{ccv} Thirdly, there was the idea of a debatable radical history of 6th October proposed by Kasian Tejapira himself. He agreed neither with Thongchai Winichakul in ignoring the socialist elements of 6th October nor with Somsak Jeamteerasakul on what Kasian argued was a rigid and unsophisticated perspective toward socialist elements inside the 6th October movement.

^{ccvi} He instead firstly argued that the 6th Octobrist movement was neither consolidated under the guidance of 'the CPT' nor under the broader definition of the western 'socialist' movement. For him, the 6th October movement was defined as a 'Thai socialist' movement which was formulated through three main contesting ideological streams: the anti-government movement, Maoism and the 1960s Thai left.

^{ccvii} Conflicts broke out among these three different streams when all came under the CPT. Kasian further argued that amidst this process they even formulated not only 'October socialism' but also 'October nationalism' (Kasian 1996, 68-69 and 80-82). 6th October is therefore a history of contesting ideological movements.

^{ccviii} During the debates among these three approaches, the broad and inclusive approach of Thongchai Winichakul became dominant and was influential in the process of repositioning the history of 6th October. At the structural level, most leftist elements abated. Liberal and moderate progressive ideas were integrated into the process.

^{ccix} The official legacy and declarations were reconstructed through a rhetoric of peace, freedom, democracy, ethics, social responsibility, social justice, etc. (20th Anniversary of 6th October Preparation Committee 1996; Boonlert 1996).

^{ccx} The whole celebration was overwhelmed by statements, seminars, exhibitions, etc., which portrayed the 6th October incident as a history of the student movement fighting for social justice and democracy by peaceful means but suppressed by violence from the Thai state.

^{ccxi} For example, an installation of more than a hundred pieces of art was arranged under the theme 'Spirit of 6th October' with a statement by the National Artist Alliance of Thailand (*MR* 1996; Penchan 2003).

^{ccxii} Moreover, it emphasised how the progressive lesson of 6th October contributed to Thai politics.

^{ccxiii} A series of seminars integrated all kinds of topics including state violence, political hatred in Thai society, mob and state, green politics, Buddhism and political crises, and political violence in Thai society, some of which were relevant to 6th October and socialism and some not.

^{ccxiv} At the individual level, the example of Thongchai's angry testimony of his firsthand experience of violence on the football field at Thammasat University and the loss of many lives in front of his own eyes was powerful and inspiring (*MR* 2000a; *NS* 2001; Thongchai 1996a; Thongchai 1996b).

^{ccxv} Subsequently, many other 6th Octobrists lined up to write memoirs of their untold stories as victims of state violence in the form of books, newspaper articles and personal online memoirs (Pichit 2009; *Sarakadee* 1996, 161-163; Sucheera 2003).

^{ccxvi} For instance, the students involved in the play which was claimed to be an act of *lèse majesté* and was a trigger for right-wing violence on 6th October, came out to relate their own story to the public (Sukhum 1996a).

^{ccxvii} There were four major consequences of this success. Firstly, in the historical context, the leftist image of the 6th Octobrists was diminished. Its historical status was treated like other 'idealist' people's movements.

^{ccxviii} By the 1990s, more and more intellectuals started referring to 6th October as the equivalent of the 1932 transition to a constitutional monarchy and the 14th October movement (*Prachatai* 2008). Above all, the 6th Octobrists became known and remembered by younger generations to the same degree as the 14th Octobrists.

^{ccxix} In a survey conducted by Thamrongsak Petchlert-anan and his team of 136 subjects in three universities (Thammasat, Silapakorn and Rangsit) x on their perception of 14th October 1973, 6th October 1976, and May 1992 (Thamrongsak 2010),

^{ccxx} it was clear that the democratic historical version of 14th October was rooted among the public. Nearly 80 percent were aware of its history and nearly 100 percent viewed it either as a democratic movement or an anti-authoritarian movement.

^{ccxxi} At the same time, the process of repositioning 6th October and giving prominence to the democratic version of the event had made some progress. Even though less than half of the respondents knew the historical background of 6th October, nearly 95 percent of those who were confident to talk about its history described it as a continuation of 14th October, calling for democracy from an authoritarian regime and opposing violence against innocent students who were accused by an authoritarian government of communism. Only 7 persons referred to communist elements among these students.

^{ccxxii} Source: Modified from survey results of Thamrongsak Petchlert-anan on 'Future of 6th October' 2008

^{ccxxiii} Secondly, the transformation of the image of 6th Octobrists from the painful experience of being seen as extreme leftists to being viewed as defenders of democracy was welcomed more and more by 6th Octobrists themselves, especially those who had earlier refused to join any commemoration (20th Anniversary of 6th October Preparation Committee 1996; Boonlert 1996; *MR* 1996).

^{ccxxiv} Many felt that they no longer needed to hide their own backgrounds as part of the history of 6th October. In Thongchai Winichakul's speech for the celebration of 25th anniversary of 6th October, he argued that the success of the 20th anniversary helped to eliminate the uncomfortable context that had haunted his generation for years and years. All preparations and activities before and during the celebrations allowed space for Octobrists to tell their own stories (NS 2001).

^{ccxxv} Thirdly, this success also welcomed new non-6th Octobrists into the celebrations and the historical repositioning process. For example, the chair of the Coordinating Committee of the 20th Anniversary of 6th October was Gothom Ariya, a non-6th Octobrist liberal and human rights advocate.

^{ccxxvi} The fund-raising dinner talks for the 6th October celebrations were organised on the broad topic of 'collective action for new politics'. The key speakers were Anand Panyarachun, Prawes Wasi and Thirayuth Boonmee. And the event was broadcast through various national and cable TV channels including Channel 9, Thai Sky TV, and ITV. In the same vein, at the 30th and 31st anniversary celebrations, more and more non-6th Octobrist public figures were invited including Saneh Jamarik, Apirak Kosayothin (Bangkok Governor from the Democrat Party), and other luminaries.

^{ccxxvii} Lastly, many tangibly successful landmark projects were also conceived. With the support and collaboration of all parties, the 6th Octobrists successfully convinced Thammasat University to construct a 6th October monument at its auditorium, and created a 'Martyrs' Monument' at Chulalongkorn University (NS 2000; Vipa n.d.).

^{ccxxviii} A commission to reinvestigate the victims of the 6th October incident was set up and launched an independent report to contest the official history. The '6th October Martyr Fund' was also set up as along with campaigns appealing for compensation from the government for the families of those who had lost their lives (Penchan 2003; LWN 2003a).

^{ccxxix} Besides reframing the 14th and 6th October histories in 'democratic' and 'moralistic' terms, the former activists also successfully normalised their leftist histories and leftist ideological legacy, cultural objects and icons. In doing so they made a legend of their lives as communists in the jungle and realigned their 1970s leftist ideas with other liberal ideas and figures.

^{ccxxx} From the 1990s onward, countless interviews, books, films, plays and articles about the stories and experiences of the Octobrists both before and during their time with the CPT in the jungle were published. But rather than revising and focusing on their leftist socialisation and ideological debates, nearly all these historical records contained four major messages which all appeared to support the process of normalising their leftist ideas and identity from their history in the 1970s and 1980s.

^{ccxxxi} First of all, the history of leftist socialisation through cell units and CPT domination among radical students between 1973 and 1976 was replaced by a claim to be self-organised and independent of the CPT, with their radicalism influenced by the vibrant political situation before and after the 14th October victory for democracy.

^{ccxxxii} The explanations of why and how they joined the CPT were dominated by stories of bright students who were forced by state violence and injustice to join the armed struggle with the CPT after 6th October 1976. These messages concealed the reality of the many connections they had had with the CPT long before 6th October as well as stories of students who had yearned to join the CPT for some time (Warasan Phleng Lae Dontri 2002; Prasarn 2003, 60).

^{ccxxxiii} Secondly, their 1980s public image as militant communists and guerrilla fighters was romanticised and they were now portrayed as innocent and dedicated students working for the underprivileged and democracy. Countless interviews, books, articles, documentaries, films, websites and plays about their romantic life and daily struggles were produced and re-produced.

^{ccxxxiv} Bandit Jansrikham in the *Nation Sutsapda* (*Nation Weekend*) actively promoted many new columns written by former comrades about their lives in the jungle. He himself also wrote many articles about the history of that period.

^{ccxxxv} Furthermore, the mushrooming annual celebrations in the revolutionary bases, the skeleton-collecting activities, and the construction of monuments commemorating the dead, mainly focused on cultural activities and made heroes of those who died in the jungle during the armed struggle.

^{ccxxxvi} More former comrades in the cities were attracted to join these nostalgia-packed commemoration trips and events which included the recounting of romantic memories, celebrations and the construction of monuments to the dead, charitable activities for poor comrades, concerts of revolutionary songs, and adventure trips back to remote revolutionary bases.

^{ccxxxvii} Thirdly, stories of disappointment with and antipathy toward the CPT were highlighted. The CPT were depicted as Chinese-dominated, authoritarian and orthodox Maoists (Caravan 2000, 32–33).

^{ccxxxviii} Students were portrayed as innocent patriots fighting for social justice and democracy, who were forced to join the CPT for lack of any other option and who were disappointed with the corrupt and undemocratic culture of the CPT.

^{ccxxxix} Kasian Tejapira's writings showed his great frustration with Chinese domination over the party which alienated him from the core structure of the CPT in spite of his respect toward many of its members (Kasian 2001b).

^{ccxl} Surachai Jantimatorn, a prominent 14th October student activist singer, showed respect for his tribal comrades in their long history of rebellion against the Thai even before joining the CPT, but argued against the CPT's claim of success in radicalising these people (1985a, 19).

^{ccxli} The success in retelling these stories concealed the dedication of many CPT members, the sympathy that other former student activists had for the CPT even after leaving the jungle, and above all the problems for the CPT created by students which later partly caused its decline.

^{ccxlii} Lastly, many celebrations embraced the non-leftist status of Octobrists and non-leftist figures in order to tone down and legitimise their leftist militant histories. Many Octobrist politicians were invited to act as chairpersons in ceremonies at the revolutionary base sites.

^{ccxliii} Adisorn Piengkhet, then Deputy Minister of Science and Technology, was the chairperson at a merit-making ritual in 1997 for those who lost their lives during battles at Phusang revolutionary base (NS 1997a).

^{ccxliv} In 2006 and 2007, General Surayud Chulanont, a member of the Privy Council and Prime Minister (2006–2008), whose father, Comrade Khamtan, was a 1950s communist soldier, was invited to chair the opening ceremony of the 'People's History' building, 'Mong-Lau' tribal museum, and Solidarity Monument at the former revolutionary base at Phu Payak, Nan Province.

^{ccxlv} The speech given by Surayud about his father, a great Thai soldier, who was forced to join the CPT because of his disagreement with the authoritarian Phibun Songkham regime, helped to legitimise the militant background of these students (NS 2006a).

^{ccxvi} Besides romanticising their communist history, the Octobrists also successfully normalised their leftist image and cultural legacy.

^{ccxvii} They selectively dropped leftist elements and then linked their reputations as former leftists with other non-leftist ideas and figures, so that they then appeared in a more favourable light as merely progressive and radical liberal.

^{ccxviii} Firstly, in term of ideas, in recounting their leftist socialisation, most prominent former student activists claimed that the initial ideological source of their activism was not socialist and they were only later forced to convert to leftist approaches.

^{ccxix} They also argued that they had already abandoned leftist ideas and turned to liberal and other moderate approaches.

^{cc} For example, Pirun Chatwanitchakul, a leading leftist mentor among radical students who joined the CPT at a very early stage, recast his story, saying that his political activism had been leavened by liberal and democratic ideas. However, he was berated for being a communist (Pirun, interview by author, 2 February 2007, Bangkok).

^{ccii} Similarly, Thirayuth Boonmee argued that three ideological streams influenced his initial political activities including western progressive ideas, social volunteerism and self-searching during his time at the university. Although he admitted that he was committed to Marxism and other leftist ideas before 6th October and during his time with the CPT, he claimed that he abandoned these extreme views and turned back to his original roots in rational Buddhism which he had learned when he was young (*Siam Post* 1993).

^{cciii} Secondly, the Octobrists succeeded in converting their earlier leftist cultural objects including leftist and revolutionary songs and literature, into 'songs and literature for life'.

^{cciiii} They organised countless revolutionary music concerts. However, these events were treated as cultural and historical commemorations rather than as cultural tools for potentially revitalising radicalism. The concerts and music performances were frozen in a historical time capsule. For instance, patterns of performance were apparently kept in the original, singers marched out in red star military uniforms and everything was decorated with red flags and yellow stars.

^{cciv} To diminish the leftist public image of their earlier literature, it was either leavened with other non-left material or reproduced in the name of the 14th or 6th Octobrists.

^{ccv} They also successfully re-identified leftist literature during the 1960s and 1970s as a part of the development of the progressive Thai literature movement which had begun in the 1950s including the 'peace revolution', and the progressive journalists' campaign against the authoritarianism of Phibun Songkhram (Editorial team 1998).

^{ccvi} Furthermore, to legitimise their history, several publishing houses run by Octobrists, including the Khosit (Proclaim) and Saitan (Stream) publishing houses, reproduced countless pieces of radical literature, especially those on the list of the 100 books banned during the 1970s.

^{ccvii} In doing so, they argued that banning leftist literature during the 1970s was damaging to Thai wisdom and the intellectual environment (Monsikul 1997).

^{ccviii} The 14th Octobrist generation established the '14th October Academic Institute' to revive the literature which had influenced their generation, a set of the 30 most influential works.

^{ccix} By the mid 1990s, they were relatively successful in mainstreaming these into Thai society.

^{ccx} A major landmark came when many influential 1970s books were included in an official and popular list of the 100 'must read' books for Thais, as a result of many prominent Octobrist academics and writers being members of the selection committee.

^{ccxi} Moreover, their new status helped to erase their leftist reputation. The image of Seksan Prasertkul, Thirayuth Boonmee, etc., as leftist writers gradually faded away after they were named as National Artists in Literature, a conservative and conventional award granted by the Ministry of Culture (MS 1993a).

^{ccxii} Thirdly, in diluting their leftist elements, they infused and integrated their leftist icons with liberal thinkers and ideas.

cclxiii a liberal-monarchist intellectual in the 1960s, was the most important point of access to networks and support from the liberal-royalist intellectual elite. Due to his upper middle-class family connections, education and activities in England, and his prominent reputation upon his return as a social critic and writer, Sulak became a bridge among different groups of people (Anderson and Mendiones 1985, 26; Morell and Chai-anan 1981, 139-140). The Parithatsan Sewana (Dialogue Review) group which he founded became a forum where 1970s activists regularly met and exchanged political and social concerns and mobilised political support from progressive intellectuals and the elite.

cclxiv was one of the most prominent liberal intellectuals and technocrats in Thailand. Puey was a member of the Free Thai Movement during World War II. He was then Governor of the Bank of Thailand for 12 years, Dean of the Faculty of Economics and then Rector of Thammasat University in Bangkok. In 1965, he was awarded the Magsaysay prize in the field of public service.

^{cclxv} On the one hand, they highlighted liberal royalist and liberalist thinkers as their influential icons during the 1970s. Sulak Sivarak and Puey Ungpakorn were prominent examples.

^{cclxvi} At the 20th anniversary of 14th October, Thirayuth Boonmee argued he was inspired by western progressive ideas through Sulak and social volunteerism ideas through Puey (*Siam Post* 1993).

^{cclxvii} Thai leftist thinkers of the 1950s also replaced the earlier dominant picture of the CPT.

^{cclxviii} However, the process was far from straightforward.

^{cclxix} Many leftists of the 1950s intelligentsia were re-appraised as merely progressive intellectuals. Even though the 14th and 6th Octobrists were influenced by many other radical ideas, such as western liberal and leftist thinking, the significance of Marxism and Maoism among Octobrists was toned down and the role of Thai leftists was promoted.

^{cclxxx} From the early 1980s onward, the biography, songs and literature of Jit Phumisak^{cclxxx} were again reproduced. But this time, Jit was distanced from the CPT. His participation and connection with the CPT was defused. The focus was more on his rebellious behaviour during his life as a student at Chulalongkorn University and his intellectual contribution as a Thai thinker and political hero in Thai politics and literature for life (*Athit* 1978a).

^{cclxxxi} Countless events celebrating the life of Jit Phumisak were organised and supported by both former activists and other non-left and liberal intellectuals. Chanwit Kasetsiri played a vital role in establishing the Jit Phumisak Trust as a means to popularise Jit literature and songs with little mention of his relationship with the CPT (*MS* 2009).

^{cclxxxii} Similarly, the political contribution of Pridi Banomyong toward Thai democratisation and radicalism was emphasised. In 2000, Sulak Sivarak and many Octobrists acted as main sponsors of the 100th anniversary of Pridi Banomyong.

^{cclxxxiii} Rather than promoting socialist elements in his political work and the connections between Pridi and the CPT and CCP, his biography highlighted mainly his role in the 1932 democratic transition, the Free Thai movement (*seri thai* or *khana thai isara*) during World War II, and the establishment of Thammasat University.

^{cclxxxiv} Sawanee Liminon mentioned Pridi Banomyong as the leader of the Free Thai movement rather than as a leftist thinker (*MR* 2000b) in a book published by the 14th October foundation for the 11th Children's Art Exhibition 'Democracy is the Heart of Peace' (*The 14th October Foundation* 2003).

^{cclxxxv} The genuine success of the Octobrists in reviving and regaining their political status was the result not so much of their efforts to 'democratise' and 'normalise' their 1970s leftist history, but of institutionalising themselves with the new identity of 'Octobrist'. There were three parallel processes involved here.

^{cclxxxvi} The turning point started in 1996, when Seksan Prasertkul, a former 14th October student, coined this term during his talk for the 20th anniversary of 6th October 1976. The initial intention was to use this term as means in lessening gap and reconciling ideological and historical conflicts between the 14th and 6th October generations. He pointed out that the 'Octobrist' represented the whole 1970s student activists (*Hamsak* ????, 70-71)

'I [Seksan Prasertkul] am the one who coined the term of 'Octobrist' in 1996 during my special talk for commemoration of 20th year of 6th October. My intention was to lessen gap between 14th and 6th October generations. At that time, I did not know that it would become process in branding our generation and creating new collective pride among us, in quoted in Hamsak Sea-gno, 'In the movement', *Pursuing: Courage in fighting for goodness for society*, pp. 70 – 1 [ชาญศักดิ์ แซ่โจ้ว, "ในความเคลื่อนไหว ในความเคลื่อนไหว", สืบสาน: กล้าต่อสู้เพื่อสังคมที่ติงาม]

'Octobrist'Seksan: พูดถึงคำว่า "คนเดือนตุลา" ผมเองเป็นคนคิดคำนี้ขึ้นมาในปี พ.ศ. 2539 .คราวปราศรัยเนื่องในโอกาสครบรอบ 20ปี 6ตุลา 2519ครั้งนั้นผมเพียงแค่อยากบอกรุ่นพี่ที่มีอยู่ระหว่างคนรุ่น 14และ 6ตุลา และอยากเห็นพี่ๆ น้องๆ รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ผมนึกไม่ถึงเลยว่าต่อมามีคนได้กลายเป็นฮีโร่หรือสัญลักษณ์ที่สังคมใช้เรียกขานพวกเรา รวมทั้งกลายมาเป็นสถานภาพรวมหมู่ที่หลายคนภาคภูมิใจ

แต่ก็อีกนั่นแหละ ผลกระทบด้านลบของฮีโร่รวมหมู่มันก็มีอยู่บ้างอย่างน้อยเท่าที่ผมนึกออกอาจจะมีส่วนสักสองประการ ประการแรก คำว่า "คนเดือนตุลา" บางทีก็ไปอยู่คู่ต่อมหมั่นไส้ของคน "เดือนอื่น" อยู่ในนัยยะเหมือนกัน โดยเฉพาะชนรุ่นหลังที่รู้สึกว่าคุณบังคับให้ยอมรับบรรทัดฐานผิดถูกดีชั่วของคนรุ่นผม ทั้งที่ไม่ได้เห็นคุณค่าอันใดของเหตุการณ์ในปี 2516กับ 2519

ประการต่อมา ที่ผมเห็นว่าน่าเป็นห่วงยิ่งกว่าข้อแรก คำว่า "คนเดือนตุลา" บอกได้แค่ที่มาของผู้คนจำนวนหนึ่งในประเทศไทย แต่ไม่ได้อธิบายลักษณะที่เป็นอยู่และยังไม่ได้อธิบายสภาพของเขาในอนาคต พูดอีกแบบหนึ่งก็คือว่าเมื่ออดีตจะคล้ายกัน แต่ปัจจุบัน "คนเดือนตุลา" ก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเสมอไป ทุกวันนี้ หลังจากผ่านกาลเวลามาสองสามทศวรรษ เราไม่ได้สักแต่ว่าเป็น "คนเดือนตุลา" ด้วยกัน หากยังแตกหน่อแตกออกไปเป็นรัฐมนตรีเดือนตุลา นักการเมืองเดือนตุลา นักวิชาการเดือนตุลา นักธุรกิจเดือนตุลา กรรมการเดือนตุลา เกษตรกรเดือนตุลา เชนจีโอเดือนตุลา หรือแม้กระทั่งผู้ยากไร้เดือนตุลา ฯลฯ แค่นี้ของกึ่งก้านสาขาทางอาชีพและฐานะในสังคมก็นับว่าหลากหลายมากแล้ว ยังไม่ต้องเอ่ยถึงความแตกต่างห่างไกลในเรื่องนิสัยใจคอตลอดจน ความประพฤติของแต่ละปัจเจกบุคคล

Quoted in ชาญศักดิ์ แซ่โจ้ว, "ในความเคลื่อนไหว ในความเคลื่อนไหว", สืบสาน: กล้าต่อสู้เพื่อสังคมที่ติงาม, pp. 70 – 1

^{cclxxxvii} Firstly, 'Octobrist' was used to embrace both the 14th and 6th October generations into the '1970s generation'. The earlier differences and conflicting ideologies were reduced and blurred both among themselves and in the public eye.

^{cclxxxviii} Both the 14th and 6th Octobrists started calling themselves, and being called, 'Octobrists' rather than being treated differently and separately. Many activities, institutes, websites, monuments etc., were constituted in the name of the 'Octobrists' rather than specifying which October was concerned.

^{cclxxxix} The outdoor art installation which had been originally intended as a monument for the 6th October incident was instead named the 'October wall'. Much 1970s leftist literature and music for life was reproduced and renamed as 'October literature and songs' rather than with a more specific designation.

^{cclxxx} Secondly, Octobrists used the term 'Octobrist' in distinguishing themselves from other generations.

^{cclxxx} On the one hand, in publicising the existence of their generation, they included other politically active generations, including those involved in the 'Free Thai', in May 1992, etc., in their celebrations.

^{cclxxxii} On the other hand, in distinguishing and emphasising the unique and outstanding attributes of the 1970s student activists, they persistently blamed younger students for being politically inactive and ignorant in comparison with the 'Octobrists'.

^{cclxxxiii} What they hardly mentioned was that they were actually a minority among their own generation and the political conditions which stimulated their political radicalism had changed (*KT* 1999b).

^{cclxxxiv} Thirayuth Boonmee and Seksan Prasertkul were the two most prominent figures among them who persistently mentioned their disappointment with the low level of political interest and social concern of the younger generation and their addiction to consumerism (*Prida and Thongtem* 2003, 66; *Kamol et al.* 2003 p. 31; *Seksan* 1994).

^{cclxxxv} Lastly and most importantly, the term of 'Octobrist' successfully enhanced and supported the process of democratising their leftist background and history.

^{cclxxxvi} The concept of 'Octobrist' helped to enhance the harmonious picture of the 14th and 6th October incidents as a continuing effort of the people to protect democracy from authoritarian regimes.

^{cclxxxvii} In brief, the broad term 'Octobrist' helped to integrate 6th October into the successful democratic history of 14th October.

^{cccxviii} Countless stories related the 14th October movement as a successful movement against authoritarianism and the 6th October incident as a landmark in the continuing fight against ongoing inequality and a corrupt political structure (Testimony of many Octobrists in *Sarakadee* 1996, 133-174; Seksan 2009).

^{cccxix} In his public talk on the 27th anniversary commemorating 14th October in 2001, Seksan Prasertkul called their generation 'October warriors' in the battle for democracy who kindled hope for the entire nation, as well as rescuing national pride and dignity (Seksan 2001).

^{ccxc} Through the 1990s, the Octobrists successfully recovered a political identity and regained acceptance from the public through three parallel processes.

^{ccxcj} Firstly, their efforts in democratising and moralising the history of 14th and 6th October were successful. Secondly, they succeeded in normalising their leftist backgrounds both before and during their time with the CPT. Lastly, the construction and institutionalisation of the term of 'Octobrist: democratic fighter' prevailed as their new identity.

^{ccxcii} Under the grim conditions of the 'Second Cold War' and continuing military influence in Thai politics in the 1980s, most student activists discontinued their political activities with leftist movements after their return from the armed struggle with the CPT.

^{ccxciii} At the same time, reuniting after the collapse of the CPT was made difficult by the legacy of loose structural networks ; and the internal ideological conflicts among student activist themselves.

^{ccxciv} In this uncompromising situation, those who still wished to carry on their unfinished radical missions could not persuade others or reconcile the ideological disagreements among themselves. Most remaining connections and activities were either divisive or apolitical. Gatherings functioned mainly as alumni reunions rather than as political meetings with a concrete political agenda.

^{ccxcv} From the early 1990s, as the Cold War came to an end and political liberalisation began, these Octobrists eventually succeeded in reunifying their Octobrist networks and regained their prize of the history of the 1970s.

^{ccxcvi} However, this time, they re-emerged neither as radical activists nor revolutionary warriors, but instead with the new identity of 'Octobrist: 1970s democratic fighter'.

^{ccxcvii} In doing so, they democratised the history of 14th and 6th October in parallel with normalising their 1970s leftist historical backgrounds, ideological legacy, cultural objects and hero idols.

^{ccxcviii} They highlighted democratic and other liberal elements in their 1970s history, and diffused the leftist component with these non-leftist ideological elements.

^{ccxcix} Concurrently, they triumphed in their efforts to integrate different and conflicting groups of Octobrists into a loose unity under the term 'Octobrist', and institutionalising the new identity of 'Octobrist' or 1970s fighters for democracy for their whole generation.

^{ccc} By the mid 1990s, these processes were concretised. The 14th Octobrists utilised the political asset of the success of 14th October people's movement in blurring their leftist elements, while the 6th Octobrists recovered from being a lost generation by turning into fighters for democracy working side by side with the 14th Octobrist generation.

^{ccci} The public no longer viewed the 14th and 6th October histories as leftist but rather as the path to democracy of contemporary Thai history.

^{cccii} More and more non-leftists joined the celebrations and utilised this history in promoting democracy and liberal ideas.